

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Bc. Pavel Mikeska

Vývoj gotického opěrného systému

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Sojka, Ph.D.

Praha 2015

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 24. února 2014

Pavel Mikeska

Bibliografická citace

Vývoj gotického opěrného systému; diplomová práce / Bc. Pavel Mikeska; vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Sojka, Ph.D. Praha, 2015. 141 s.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vývojem gotického opěrného systému. V jednotlivých, chronologicky řazených kapitolách jsou uváděny příklady jednotlivých staveb, které jsou seskupeny do kapitol, dle své zeměpisné lokace. Počínaje prvními opěrnými systémy, jakožto i gotického slohu ve Francii, dostáváme se k šíření nové myšlenky do sousedních zemí, jako jsou Anglie, Itálie, Nizozemí, Německo a Česko. Následuje kapitola věnovaná vrcholné podobě opěrného systému na příkladu katedrál v Amiens a Kolíně nad Rýnem. Celek uzavírá katedrála sv. Víta na Pražském hradě, jakožto přední dílo Petra Parléře s detailním popisem opěrného systému vysokého chóru a příčné lodi.

Klíčová slova

Gotika, architektura, vývoj, opěrný, systém, katedrála, kostel, Petr, Parléř

Abstract

The diploma thesis deals with the development of Gothic supporting system. In particular, chronologically arranged chapters are given examples of individual buildings, which are grouped into chapters according to their geographical location. Starting with the first supporting systems, as well as the Gothic style in France, we come to the spread of new ideas into neighboring countries such as England, Italy, the Netherlands, Germany and the Czech Republic. Next chapter is devoted to the supreme form of the support system using the example of the cathedral in Amiens and Cologne. Whole work closes chapter devoted to St. Vitus Cathedral, as a leading work of Peter Parler with a detailed description of the support system of the high choir and transept.

Keywords

Gothic, architecture, evolution, flying, buttress, cathedrale, kostel, Peter, Parler

Počet znaků (včetně mezer): 158 830

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své práce, doktoru Jaroslavu Sojkovi, za příkladné vedení, podněty a neobyčejnou obětavost, aby tato diplomová práce vznikla.

Rovněž velký dík patří mé rodině a přítelkyni za neustálou podporu a pomoc v průběhu celé doby studia.

Obsah

I.	Úvod	8
II.	Dosavadní poznání gotického opěrného systému v literatuře a pramenech.....	9
III.	Čím vším je a není opěrný systém.....	11
IV.	Počátky opěrného systému ve Francii	13
4.1.	První příklady opěrného systému do roku 1180	13
4.1.1	Stavby, u kterých se zřejmě nacházel, nebo zamýšlel volný opěrný systém před rokem 1180	28
4.2.	Opěrné systémy po roce 1180	30
V.	Transformace a šíření gotického opěrného systému Evropou.....	48
5.1.	Anglie.....	48
5.2.	Itálie.....	52
5.3.	Nizozemí (Flandry, Holandsko, Brabantsko).....	52
5.3.1	Flandry	53
5.3.2	Holandsko	55
5.3.3	Brabantsko	56
5.4.	Německo	57
5.4.1	Německá cihlová gotická architektura	62
5.5.	Čechy	64
VI.	Vrcholná podoba opěrného systému / Amiens a Kolín nad Rýnem.....	68
6.1.	Amiens, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)	68
6.2.	Kolín nad Rýnem, katedrála sv. Petra (Kölner Dom)	69
VII.	Opěrný systém svatovítské katedrály – přední dílo Petra Parléře.....	72
7.1.	Stavební vývoj katedrály se zvláštním zřetelem k jejímu opěrnému systému..	72
7.2.	Úplný a přehledný popis jednotlivých pilířů a opěrných oblouků vysokého chóru a příčného transeptu svatovítské katedrály	75
VIII.	Závěr	81
IX.	Obrazová příloha	84
X.	Seznam obrazové přílohy	130
XI.	Seznam použité literatury a pramenů	134

I. Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je **přiblížení gotického opěrného systému Svatovítské katedrály se zvláštním přihlédnutím k ostatní evropské gotické architektuře**. Přestože mnozí vnímají katedrály jako věčně inspirující monumentální celky a vznešené památky gotické architektury, v nichž se působivě snoubí víra lidí s poznáním technických možností a zkušeností dovedených na hranice proveditelného, pokusil jsem se zaměřit na jeden ze základních prvků, tvořících její podstatu a od počátku stojícího u jejich zrodu i rozmachu. Téma opěrného systému sleduji od jeho vzniku, vycházejíc při tom ze samotného principu, jakým se tyto katedrály od položení základního kamene stavěly. Text této práce se tedy stává jakýmsi pomyslným zdivem ideální stavby, tj. poznání.

Úhelným kamenem práce je tedy především vznik gotického opěrného systému, jeho charakteristika od nejstarších dob ve Francii a jeho uplatnění na prvních gotických chrámech. Zdivem mé práce se staly kapitoly věnované rozšíření a transformaci tohoto stavebně-konstrukčního a bezpochyby i estetického prvku v Evropě, se zvláštním zřetelem na německy mluvící oblast, kde je nejvýraznějším příkladem katedrála svatého Petra v Kolíně nad Rýnem, jejíž poznání tvoří nutný předpoklad ústící v poznání účelnosti, rafinovanosti, velkoleposti a nepochybně i těžko definovatelné harmonie jednotně působícího celku díla Petra Parléře u Svatovítské katedrály na Pražském hradě.

Přestože je katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě nepochybnou dominantou historického pražského souměstí a každý z Pražanů i návštěvníků hlavního města ji má na očích, jen málokdo si najde ničím nerušený čas k zamyšlení nad jejím opěrným systémem, bez nějž by nikdy nestála ani tak pevně, ani tak krásně. Dávám tedy nyní přednost detailu před celkem a z malých částí se pokouším vytvořit reálný odraz skutečnosti – neboť jakkoliv je myšlenka zrodu katedrál nehmatatelná a krajně duchovní, jejich stavba je jasným dokladem lidského pokroku. **Teprve po poznání konstrukčních zákonů a smyslu jednotlivých kamenů je totiž možná plná umělecko-historická interpretace** jednotlivých ozdobných prvků, jakými jsou všeobecně známé fiály, poseté kraby a završené křížovými kytkami. Z této „veliké“ architektury se přirozeně zrodila všechna ta „malá“, do dnešních časů dochovaná především v užitém umění, a tvořená věžovitými pastoforii, sanktuáři a relikviáři, přebírající základní principy gotické architektury a od počátku ji miniaturizující v tzv. **mikroarchitektuře**.

II. Dosavadní poznání gotického opěrného systému v literatuře a pramenech

Tato kapitola je věnovaná dosavadnímu poznání gotického opěrného systému v literatuře a pramenech, shromážděných a studovaných v dobré víře co nejvíce a nejhluběji se přiblížit a ponořit do tématu. Zásadním a ne nepřekvapujícím zjištěním byla skutečnost, že se nikdo z českých historiků umění důkladně a především soustavně opěrnému systému gotické architektury v České republice nevěnoval. Krátké zmínky nalezneme například ve všeobecných přehledech gotiky, z nichž některé obsahují stručné kapitoly věnované principům principu opěrných systémů, nikoliv však tvořící, byť hypotetickou, vývojovou řadu. Krátkou kapitolu o opěrném systému do své knihy přibližující svět gotických katedrál pojal Ernst Ullman, který se populárně naučným způsobem pokusil vysvětlit tento stavební prvek jak z technického, tak estetického hlediska.¹

Pro tvorbu první kapitoly, věnované opěrným systémům ve Francii byly nápomocné především zahraniční články anglicky a francouzsky píšících autorů, věnujících se převážně historii architektury. Narazil jsem na poměrně velké množství příspěvků, týkajících se prvních opěrných systémů této oblasti, publikované v renomovaných vědeckých periodikách, jakými jsou zejména *Journal of the Society of Architectural Historians*, či *Gesta*, *Speculum*, *The Art Bulletin* a mnohé další.² Diskuze o vývoji a nejstarších opěrných systémech byla velmi zajímavá, bohužel jsem pro komplikovanost celé tematiky a ve snaze rovnoměrného rozložení textu byl nucen vytvořit syntézu pouhého zlomku všech položených a řešených otázek. Následující část téže kapitoly, která se věnuje rozvinutým opěrným systémům po roce 1180 v klasických formách, jsem založil především na vlastním popisu opěrných systémů, podložených o odborné publikace a jednotlivé monografie staveb.

Druhou velkou kapitolu tvoří transformace a šíření gotického opěrného systému do Evropy. Jako první jsem se věnoval architektuře Britských ostrovů. Velmi zajímavý a poučný článek o prvních opěrných obloucích v Anglii na stavbě canterburské

¹ ULLMANN 1987, 28–31

² Přispívající autoři: MARK, PRACHE, JAMES, GRODECKI, KUSABA, CLARK, NIKOLINAKOU, TALLON, OCHENSODORF, STANLEY a další.

katedrály přinesl Yoshio Kusaba, historik umění působící na Kalifornské státní univerzitě, k jehož zájmu o středověkou architekturu, patří zejména románská a gotická architektura 12. a 13. století na území Francie a Anglie.³ Další část tvoří Milánská katedrála, reprezentující gotický sloh v Itálii. V těsném sledu následují kapitoly o Nizozemí a Německu, jejíž architektonické památky mapují především velké souhrnné publikace, spojující práce několika autorů.⁴ Část, věnovaná české gotické architektuře a v ní obsažených stavbách s volným opěrným systémem je co do literatury bohatší, nejenom z důvodu jazykové blízkosti. Vynikající všeobjímající knihy publikovali naši nejlepší odborníci daného tématu, Jiří Kuthan a Dobroslav Líbal.⁵ Zároveň jsem přihlédl i k monografiím jednotlivých staveb.⁶

Pro předposlední kapitolu týkající se vrcholné podoby opěrného systému na příkladech katedrál v Amiens a Kolíně nad Rýnem jsem využil zejména monografie jednotlivých staveb a detailní fotodokumentaci z vlastního archivu.⁷

Poslední a nejdůležitější kapitola se věnuje největšímu dílu Petra Parléře, svatovítské katedrále. Část, věnovaná historii katedrály je dobře obsažena ve všech velkých a zásadních monografiích.⁸ Celou práci uzavírá vlastní popis opěrného systému, který je založený především na vlastním pozorování a bádání s přihlédnutím na obecně platné odpovědi. Nepostradatelná byla přítomnost mého vedoucího práce, PhDr. Jaroslava Sojky, Ph.D., který mi velkou měrou pomohl formulovat otázky vzniklé *in situ* a jejich následné řešení. Žádná kniha ani text ale nikdy nedovedou nahradit neopakovatelný prožitek z procházky nad kaplemi a pod oblouky a pilíři katedrály, ať již v Praze nebo v Kolíně nad Labem, se zakloněnou hlavou, kdy mysl je burcována tím, co vidí oči. Tolik krásy a současně tolik podnětů...

³ KUSABA 1989, 175–189 / FRANKL 2000

⁴ TOMAN 2005; KIMPEL / SUCKALE 1995; KLEIN 2000

⁵ KUTHAN 1975; KUTHAN 1983; KUTHAN 1994; LÍBAL 1948; LÍBAL 1983; LÍBAL 1984; LÍBAL 2001;

⁶ BRANIŠ 1907; LÍBAL 1948; POCHE / KROFTA 1956

⁷ BORK / MARK / MURRAY 1997; WOLF 2005

⁸ KUTHAN / ROYT 2011; BENEŠOVSKÁ / HLOBIL / BRAVERMANOVÁ / CHOTĚBOR / KOSTÍLKOVÁ 1999; BENEŠOVSKÁ 1994; BENEŠOVSKÁ 2000; BIRNBAUM 1929; HLOBIL 2006; CHOTĚBOR / SVOBODA 1990; CHYTIL 1886; KOP / RYNEŠ / WIRTH 1945; KOTÍKOVÁ 1940; KOTRBA 1971; LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999; MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ 2000; PAVEL 1968; SUCHÝ 2003; TOMEK 1861

III. Čím vším je a není opěrný systém

Nemůžeme pochopit vznik a funkci opěrného systému, aniž bychom znali ostatní architektonické prvky, které mu předcházely a se kterými úzce souvisí. S invencí křížové klenby, nástupkyně klenby valené, vznikly nové otázky k řešení. Její konstrukce je založena na poznatku, že se v ní tíhové a smykové síly soustřeďují v úzkých drahách podél styčných linií jednotlivých klenebních kápí, a síly takto vzniklé po těchto drahách směřují dolů, kde působí na čtyři nárožní patky. Vývojově byly styčné hrany jednotlivých kápí zakřivené, poté se zvýrazňovaly obtažením barevnými pruhy a od vytažení oblouky byl už jenom krůček k poskládání vyčnívajících žeber. Hlavním nositelem těchto kleneb jsou tedy žebra, ta pokládána v pasech a diagonálně nesou smykové a tíhové síly. Jejich vznik byl nejdříve čistě estetický, až později nabyl konstrukčního významu. Mezi ně jsou jako výplně vloženy subtilní a lehká klenební kápě. I díky tomu se snížila celková hmotnost, například vůči valené klenbě, která byla budována z masivního zdiva a neumožňovala soudobým architektům kreativnější vyjádření, limitování právě váhou, ke které museli přihlížet. Nehledě na to, že křížová klenba je i materiálově úspornější.⁹

Dalším z nových prvků byl lomený oblouk. Konstrukčně jeho výška nezávisí na šířce. Umožňoval zaklenutí v půdorysu nejenom čtvercových, ale i obdélníkových, či jinak nepravidelných ploch. V porovnání s půlkruhovým obloukem, je lomený mnohem stabilnější a výrazně eliminuje smykové síly. Plně potlačit je nemůže, ale převádí je na svislici, která společně se silami křížové klenby je sváděna do patek. V bočních lodích jsou tyto tlaky přes vnější opěrné pilíře jednoduše odváděny do základu stavby. Svedení tíhových a smykových sil střední lodě je konstrukčně náročnější. Jsou vedeny přes boční lodě, ale i tak bylo zapotřebí dalšího řešení pro dosažení stability stavby. Architekti si pomáhali různými způsoby tento problém eliminovat. Jedním z nich bylo zakládání klenby už ve výši bankálů, smykové síly v klenbě vzniknuté se zachytávaly a převáděly pomocí empor bočních lodí. A tak mistr z Chartres, který namísto čtyřzónového členění ony empory záměrně vyjmul, musel přijít s novým řešením. Řešení přišlo v podobě systému volných opěrných oblouků a pilířů. Krom vyřešení smykových problémů, dosáhl chartreský mistr i toho, že klenba mohla být posazená mnohem výše a tím se i zvětšil prostor pro okna. Smykové síly jsou teď zachytávány

⁹ ULLMANN 1987, 28–29

opěrnými oblouky, klenoucími se vysoko nad střechami bočních lodí, odkud je přenášejí dále do opěrných pilířů. Pro zpevnění bočních lodí, i s estetického hlediska, tyto pilíře přiléhají k jejím bočním stěnám. Opěrnými pilíři jsou již všechny síly a tlaky sváděny dolů do základů. Chytrým řešením, zamezujícím jejich deformaci následkem všemožných posouvacích sil je umístění zprvu obdélných zatěžkávacích nástaveb, později nejrůzněji stylizovaných fiál, na vrcholky pilířů. Tyto architektonické články krom své estetické funkce protipůsobí smykovým silám.

Opěrný systém se, zcela v duchu představ gotických architektů odhaluje a ukazuje, jakým silám musí čelit. Jistě by nebylo nemožné diagonální síly svést skrytým opěrným systémem umístěným v síle stěn a procházejícím pod střechami bočních lodí. Avšak tento systém by skryl svou názornou a narativní funkci.

Vznik opěrného systému byl tedy nejenom potřebným konstrukčním řešením, ale v rukou gotických architektů se stal i jednou částí komplexního katedrálního uměleckého díla. Snoubí v sobě technický potřebný a esteticky dekorativní ráz. Ale nemohlo by býti opěrného systému bez interiéru a naopak. Jedno souvisí s druhým a navzájem se ovlivňuje. Použití opěrného systému umožnilo novým způsobem ztvárnit interiér a aktualizované požadavky vnitřního prostoru naopak formovaly venkovní strukturu. Stejně jako technické a estetické požadavky na gotickou klenbu, tvaroval se i jeho plášť. Tento plášť stojí na rozhraní vnitřního prostoru samotného jádra a venkovního přírodního prostranství. Vůči okolnímu prostranství má vymežovací funkci, jasně jej odděluje a vymezuje. Postavení k vnitřnímu prostoru je komplikovanější. Kromě technické stránky plníčí svou opěrnou funkci, je nezbytným a neoddelitelným dotvořením celku. Navzájem se formují a podmiňují. S nástupem opěrného systému tak vzniká nový architektonický článek, který se pod rukou architektovou může dále rozvíjet a vyjadřovat novou myšlenku, která mu je vtisknuta.¹⁰

¹⁰ ULLMANN 1987, 30–31

IV. Počátky opěrného systému ve Francii

Jedním z nejdůležitějších prvků raně gotické architektury byl určitě vnější opěrný systém. Jeho hlavním přínosem je schopnost zachytávat nad střechami bočních lodí smykové síly lodi hlavní a přenést je přes opěrné pilíře do základů stavby. Postupné odpoutávání se od síly stěny a rozvíjení se do šíře umožnil vývoj a vzlet svatostánků směrem k nebesům a značnou měrou přispěl k realizaci Nebeského Jeruzaléma na zemi, stejně tak i uspokojení estetického cítění středověkého člověka. Jeho vznik a první pokusy nalezneme v kolébce tohoto nového stylu, Francii. Přesné časové vymezení je stále otázkou sporu, nezmýlíme se však, budeme-li prvotiny tohoto nového architektonického článku klást do druhé poloviny, respektive třetí čtvrtiny dvanáctého století.

4.1. První příklady opěrného systému do roku 1180

Počátky opěrných systémů nalezneme po polovině 12. století zejména v klášterních kostelech v Normandii a Burgundsku. Krom prvních žebrových klenem a systému přípor, nalezneme zde i opěrný systém. Zatím však, stejně jako celý přerod ke gotickému slohu, zůstával zatím bojácně skryt vně stavby, trpělivě čekající, aby se mohl ukázat v celé své obnažené kráse. S postupem času se opěrné oblouky, jakožto celý opěrný systém začal vynořovat a osamostatňovat. První takto dochované stavby jsem pro jejich přehlednost seřadil do relativní časové osy na základě komparace pramenů a vlastního poznání. Data, zde uvedená, jsou zaokrouhlená a mohou se lišit o ± 5 let.^{11 12}

13

Relativní časová osa vývoje opěrných systémů do roku 1180:

- **Voulton**, okenní zóna, 1160
- **Provins**, okenní zóna chóru, 1160
- **Domont**, okenní zóna, 1160
- **Sens**, okenní zóna chóru, dokumentované datum zřejmě před rokem 1164, přepokládané provedení kolem roku 1160

¹¹ JAMES 1992, 261–287

¹² PRACHE 1976, 31–42

¹³ NIKOLINAKOU / TALLON / OCHSENDORF 2005, 1191–1217

- *Saint-Germain-des-Pres*, okenní zóna, dokumentované datum zřejmě před rokem 1163, předpokládané provedení kolem roku 1160
- *Senlis*, galerie chóru, dokumentované datum po roce 1153, provedení 1160
- *Saint-Germer-de-Fly*, horní stěna chórového ochozu, 1160
- *Orbais*, horní stěna chórového ochozu, 1160
- *Noyon*, horní stěna chórového ochozu, 1165
- *Laon*, galerie chóru, dokumentované datum po roce 1155, předpokládané provedení 1165
- *Saint-Remi*, okenní zóna jižní lodi, dokumentované datum po roce 1162, předpokládané provedení 1165
- *Saint-Remi*, zdi chórového ochozu, dokumentované datum po roce 1162, předpokládané provedení 1165
- *Saint-Lomer, Blois*, okenní zóna chóru, 1165
- *Mantes-la-Jolie*, zdi chórového ochozu, 1170
- *Notre-Dame, Paříž*, galerie chóru a okenní zóny, dokumentované datum před rokem 1177, předpokládané provedení 1170
- *Noyon*, zdi vnější chórové galerie, 1170
- *Notre-Dame, Paříž*, okenní zóna chóru, dokumentované datum před rokem 1177, předpokládané provedení 1175
- *Mantes-la-Jolie*, chórová galerie, 1175
- *Notre-Dame, Paříž*, boční lodi, 1180

Voulton, priorátní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame de l'Assomption)

1160, zóna oken

Kostel Notre-Dame ve Voulton, je trojlodní bazilikou bez transeptu. Zakončena je třemi apsidami. Stroze popsáno, rozdělená je dvoj zónově na arkády a okenní prostor. Centrální prostor a střední apside jsou zaklenuty osmidílnou klenbou a nalezneme zde přidání triforia v podobě románských sdružených oken. Stavba je charakterově velmi blízká kostelu **Saint-Quiriace v Provins**.¹⁴

Opěrný systém kostela Notre-Dame ve Voulton je celkem jednoduchý. Hlavní loď podepírá řada přízdebních pilířů. Ze zdí vystupují celkem tři páry volných opěrných

¹⁴ SALLET 1944, 91–115

oblouků s pilíři, patřící mezi nejranější příklady použití opěrného systému. Kostel je zajímavý z hlediska zachování svých původních jednoduchých strmě zešíkmených oblouků. Jsou neseny sloupky s dekorativní hlavicí, řešením, jaké nalézáme například v kostele **Saint-Remi v Remeši**. Dřík tohoto sloupku je plochý, bez kanelace a od hlavice a dříku je oddělen profilovaným prstencem. Jednoduchou kruhovou patku vynáší čtvercový plintus. Hlavice obrůstá listy akantu jakožto variace korintské, nahoře je kryta zkoseným abakem. Oblouky přechází v celkem štíhlé pilíře, nořící se do stěny boční lodi, aby se mohly znovu objevit téměř jako nezávislý opěrák.¹⁵

Provins, kolegiátní kostel Svatého Cyriaka (Saint-Quiriace)

1160, zóna oken chóru

Dalším kostelem je Saint-Quiriace v Provins, kolegiátní bazilika, která je výsledkem několika stavebních fází sahající od dvanáctého do sedmnáctého století. S první fází se započalo kolem roku 1140 za pomoci Theobalda II, hraběte z Champagne¹⁶ s plánovaným ploše zakončeným závěrem i chórem. Druhá fáze probíhala za Theobaldova syna Jindřicha I.¹⁷ Ten pozměnil plán chóru na polokruhový, s ochozem odděleným sloupky. Rovněž se přistoupilo i k výstavbě bočních lodí. Hlavní loď s vysokými okny byla dokončena před rokem 1160. Zaklenutí apsidy se datuje před rok 1166. Křížení bylo zaklenuto osmidílně, kolem roku 1190. Transept byl dostaven v roce 1238, ve stejném roce, jako poslední pole lodi. Kopule nad transeptem patří do jedné z úprav v 17. století.^{18 19 20}

Opěrný systém je oproti **Voulton** bohatší, sdílí však spolu určité prvky, jako třeba téměř identické sloupky podpírající volné oblouky. Horní částí procházejí odtokové kanálky, odvádějící dešťovou vodu do kamenicky jednoduše zpracovaných chrličů. Pilíře se i zde opět zanořují do stavby, aby je prozradila pouze rytmizace zdí s vystupujícími opěráky.

¹⁵ SALET 1944, 91–115

¹⁶ Theobald IV. z Blois, zvaný Veliký (* 1090 nebo 1195, † 10. ledna 1152). Vnuk Viléma Dobyvatele, bratr anglického krále Štěpána.

¹⁷ Jindřich I. ze Champagne (Henry le Libéral; * 1126, † 16. března 1181). Zeť a zároveň švagr francouzského krále Ludvíka VII.

¹⁸ TIMBERT 2004, 163–173

¹⁹ TIMBERT 2006, 243–260

²⁰ GARRIGOU-GRANDCHAMP 1991, 371–372

Domont, kostel svaté Máří Magdaleny (Sainte-Marie-Madeline)

1160, zóna oken

Domont bylo sídlem clunyjského benediktinského převorství **Saint-Martin-des-Champs v Paříži** od roku 1108. Původní kostel, jehož přesnou podobu archeologické výzkumy neodhalily, byl přebudován v polovině 12. století. Doba rekonstrukce se klade mezi roky 1150–1180, což dokazuje i stylové porovnání s katedrálou v **Sens**, kostelem **Saint-Germain-des-Prés** a opatstvím **Saint-Martin-de-Champs**. Je zřejmé, že chór Saint-Martin-des-Champs se nechal inspirovat tím domontským, známým pro svou uměleckou kvalitu.²¹

Ale není to jenom ta, kterou se Domont dostal do podvědomí, jedná se zejména o architektonické inovace, objevující se poprvé v tomto regionu. Konkrétně to jsou opěrné oblouky podepírající apsidu, objevující se současně **Saint-Germain-des-Prés**. Dva severní oblouky apsidy jsou jenom málo výrazné, velmi nízko položené. Přebudovány byly v 19. století, ale zachovávají si svůj původní tvar a umístění. Oblouk se sotva vynořuje nad šikmou střechu závěru, ale i tak stojí za zmínku. Vybíhají z po hranách okoseného obdélného polopilíře, opatřeného hlavicí s lupeny. Její abakus však nese kamennou šikminu, přes ní svádějící tlaky apsidy do již zmíněného polopilíře a až z něj do oblouku, krytého sedlovou stříškou. Je to řešení netradiční, u jiných staveb se většinou setkáme se sloupkem podepírajícím a vynášejícím samotný opěrný oblouk. To vidíme u stavby **katedrály sv. Štěpána v Sens**, kterou v tvaru opěrného systému kopíruje.²² Jižní oblouky, podpírající apsidu, jsou dílem pozdějším, vzniklém ve flamboyantním stylu až v 15. století.²³

Sens, katedrála sv. Štěpána (Saint-Étienne)

1160, zóna oken chóru / dokumentováno před 1164

Výstavba katedrály Saint-Étienne zřejmě souvisí s arcibiskupem Henri Sanglierem (1122–1142). Je možné, že s ní bylo započato dříve, než se závěrem Saint-Denis. Za povšimnutí stojí široká hlavní loď, mohutné válcové sloupy, půdorys založený na čtverci odvozený z římských forem. Hmota je podpírána opěrným systémem, který pochází zřejmě již z počátků stavby. Práce pokračovaly za Huguese de Toucy (1142–1168). Během této stavební fáze byl posvěcen oltář 19. dubna 1162

²¹ DUCHESNE / HUMEAU 2011, 58

²² PLAGNIEUX 1992, 209–222

²³ LHEURE 2010, 32–35

samotným papežem Alexandrem III., jenž vydal odpustky, které měly napomoci dokončení katedrály.²⁴ To zřejmě pomohlo, neboť v roce, kdy zemřel Hugues de Toucy, tj. roku 1168, byla větší část stavby již dokončena.²⁵

Katedrála v Sens patří mezi jedny z prvních experimentálních raně gotických staveb, čerpající svá východiska zejména v románských a normanských předchůdcích. Je úzce spjata s kostelem **Saint-Quiriace v Provins**. Současně třízónové členění struktury stěn přejímá z katedrály v **Le Mans**.

První architekt katedrály, nebo Mistr Senský, zřejmě přináleželi k prvním, kteří použili techniku volného opěrného systému pro podepření vysoké hlavní lodi. V polovině 12. století toto řešení nebylo ani zdaleka běžné a ani do detailů promyšlené, neboť se na mnoha stavbách té doby uplatňoval empirický přístup metodou střídání pokusů, úspěchů a omylů. V Sens nacházíme prosté jednoúrovňové opěrné oblouky, které ještě nejsou vybaveny odvodňovacími kanály, které by sváděly dešťovou vodu ze střechy. Proto postrádá i chrliče. První takovýto systém se objeví až letech 1220–1230 u katedrály **Notre-Dame v Paříži**. Opěrné oblouky jsou podepřeny po hranách okosenými obdélnými polopilíři, opatřenými hlavicemi s lupeny. Velmi podobný, i když jinak použitý prvek nalezneme v kostele **Sainte-Marie-Madlene v Domontu**.²⁶

Vnější opěrný systém katedrály v Sens, mohl předcházet tomu v Notre-Dame v Paříži, který je považován za jeden z prvních příkladů. Důkazy pro opěrné oblouky se zdají být nejednoznačné. Nicméně pokud by pocházely současné oblouky v Sens ze stejného období, kdy bylo provedeno rozšíření okenních prostor, tj. ve 30. letech 13. století, byla by jejich forma té době příliš zastaralá a nemoderní. Navíc tlaky způsobené zaklenutím, by nebyly schopné pohltnout pouze subtilní pilíře bez opěrných oblouků. Rozbor jednotlivých opěrných oblouků poukázal na nesrovnalosti v kladení kamenů na podpírající polopilíře, stejně tak jako na rozdílnou délku. Je možné jejich dodatečné poupravění. Souhlasím s názory historiků umění, jakým je např. Henriet, který na tyto otázky poukázal ve svém článku z roku 1982²⁷ a chronologicky bychom mohli opěrný systém katedrály Sens zařadit ještě před Notre-Dame v Paříži, tedy do doby kolem roku 1160.

²⁴ TOMAN 2005

²⁵ HENRIET 1982, 81–114

²⁶ SEVERENS 1975, 198–207

²⁷ HENRIET 1982, 152–212

Paříž, opatský kostel *Saint-Germain-des-Prés*

1160, zóna oken / dokumentováno před 1163

Kostel Saint-Germain-des-Prés se nachází v oblasti bývalého stejnojmenného benediktinského opatství, založeného v polovině 6. století králem Childebertem I.²⁸ Kostel byl několikrát vypálen Normany v letech 845–866. S přebudováním se začalo za opata Morarda (990–1014), za podpory krále Roberta²⁹. Zasněžení proběhlo v roce 1021.³⁰

Krátce po polovině 12. století bylo započato s výstavbou nového chóru. Dokončení a posvěcení se dočkal 21. dubna 1163 za přítomnosti papeže Alexandra III. Další přestavba proběhla v gotickém duchu mezi lety 1227–1273. Známa je zejména kaple Panny Marie (1245–1255), připisovaná význačnému architektovi Pierrovi de Monteuil, staviteli pařížské Sainte Chapelle. V této královské kapli byl nakonec i pochován.³¹ Kostel je trojzónový, obohacený o triforium.

Opěrný systém Saint-Germain-des-Prés, ač téměř kompletně přebudován v 19. století, může pocházet z 60. let 12. století.³² Během restaurování mezi lety 1819–1825 se našlo však jenom velmi málo pozůstatků kamenické práce z 12. století. V druhém severním pilíři jsou takové stopy. Stejně tak jako usazující kameny v místě styku oblouků se stěnou. Pilastry podpírající tyto opěrné oblouky jsou velmi podobné těm v **Sens**, oktogonální v půdorysu s dekorativní hlavicí a čtvercovými plinty. Přes malé množství důkazů ve zdivu, mnoho podobností se **Sens** a pár dochovaných kamenů, které zůstaly, poukazují, že pokud by opěrné oblouky nebyly budovány společně s chórem, byly rozhodně zamýšleny, protože jejich podpory už byly na místě, když byla stavěna zeď zóny oken. Jejich osazení by souviselo s dokončením kleneb.^{33 34}

Zatímco pilastry v **Sens**, **Saint-Germer-de-Fly** a **Domontu** jsou oktogonální, ty v **Saint-Remi** a **Voultonu** jsou naopak válcové. Všechny ale mají hlavicí krytou plintem.³⁵

²⁸ Do češtiny bychom tento název mohli poněkud kostrbatě přeložit jako *svatého Heřmana na louce*

²⁹ Robert II. Francouzský, zvaný též Pobožný (* 970 nebo 974 v Orléansu, † 20. července 1031 v Melun).

³⁰ BOUILLART 1724, nepag.

³¹ GRODECKI 1946, nepag.

³² PRACHE 1972, 37

³³ CLARK 1979, 348–365

³⁴ PLAGNIEUX 2000, 6–88

³⁵ JAMES 1992, 261–287

Senlis, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

1160, galerie chóru po 1153

Katedrála Notre-Dame se nachází na velmi prominentním městě zvaném Senlis, ležícím zhruba 42 kilometrů severně od Paříže. Roku 987 bylo město vladařem Hugem Kapetem³⁶, podobně jako celý kraj, připojeno k ostatním královským državám. Tak začal postupný růst významu někdejšího antického města, které se za krátký čas změnilo v hlavní rezidenci francouzských králů z rodu Kapetovců.³⁷

Myšlenka vzniku gotické katedrály je spojována s rokem 1151 a s iniciativou biskupa Thibaulta a podporou krále Ludvíka VII. Thibault byl blízkým spolupracovníkem saintdeniského opata Sugéra. Tuto spojitost si můžeme dobře uvědomit například v půdorysném srovnání se **Saint-Denis**, který sloužil jako vzor, ba téměř kopie své západní části pro potřeby katedrály v Senlis. Ve stavbě započaté roku 1153 poté pokračovali biskupové Amaury (1156–1167), Henri (1169–1185) a Geoffrey (1169–1185), za něhož byla katedrála dokončována. Vysvěcena byla 16. července 1191 remešským arcibiskupem Guillaumem z Blanches Mains.^{38 39}

Katedrála byla rozšířena kolem roku 1230 v gotickém stylu. Po požáru roku 1505 bylo znovu zaklenuta a její transepty přebudovány mezi lety 1530 až 1556. Za zmínku stojí bohaté, sochařsky zdobené, portály na konci ramen příčné lodi

Opěrný systém závěru katedrály v Senlis je formován zejména masivními pilíři. Ty, ač svým úzkým obdélným půdorysem, působí velmi subtilně, ve skutečnosti bezchybně podpírají hmotu kněžiště. Smykové síly jsou do nich přenášeny přes dvojúrovňový systém nedlouhých opěrných oblouků. Prostor mezi pilíři, je až nad triforium vyplněn věncem kaplemi, ohraničených vystupujícími pilíři. Z nich vybíhající triforium je nahoře ukončeno poprsnici, ažurovanou rotujícími plaménky. Tyto prvky celý opěrný systém ještě více sdružují a ten působí mnohem pevnějším a semknutějším dojmem.

Do samotných pilířů jsou v úrovni bazilikálních oken při obíhající poprsnici proraženy obdélné úzké průchody. Můžeme na nich najít čtvercové výžlabky,

³⁶ Hugo Kapet (* 939 nebo 941, † 24. října 996 v Melun). Třetí západofrancouzský / francouzský král z rodu Robertovců. Na trůn usedl 29. května 987. Korunován byl 1. června v Noyonu, pomazán 3. června tamtéž nebo podle jiných pramenů v Remeši. Jím počíná vláda kapetovské dynastie na francouzském trůnu.

³⁷ AUBERT 1910

³⁸ Guillaume aux Blanches Mains (* 1135, † 1202 v Laonu). Též Guillaume de Champagne, řečený Guillaume de Blois. Chartreský biskup (1164–1176), arcibiskup v Sens (1169–1176) a později arcibiskup v Remeši (1176–1202).

³⁹ VERMAND 1987

pozůstatky tehdejší stavební konstrukce. Hladká plocha pilířů je dvakrát přerušena bankálovou římsou, přecházející v kamenný dekorativní chrlič. Každý pilíř, krom masivnějších pilířů vizuálně oddělujících závěr od hlavní lodi, je mezi římsami ve své frontální části rozčísnut hřebenem, aby zde mohly vzniknout dvě, navzájem symetrické a mělce vyžlabené, niky. Spodní prostor tvoří dva osmiúhelné podstavce soch. Niky zakrývají kryté baldachýny s prověšenými nosy, jejichž horní část, tvořená drobnými vyrůstajícími fiálami, přechází ve vimperky poseté kraby. Vyžlabení je zakončeno půlkruhově se vsazenými trojlisty. Sochy se zde bohužel žádné nenacházejí, není jisté, jestli se jedná o zamýšlený funkční prvek, nebo pouze dekorativní hru architekta, rytmicky oživující strnulé pilíře. Vrcholy pilířů ústí v dvojici zdobných, nakoso postavených, čtverhranných fiál, posetých kraby a zakončených křížovými kytkami. Fiály, ač velmi poničené, pocházejí až z šestnáctého století.

Stejné řešení nalezneme i za transeptem směrem na západ, kde hlavní loď podpírají z každé strany dva páry opěrného systému. Oproti závěrovým pilířům se liší pouze v drobných architektonických detailech, jako například umístění ne dvou, ale jednoho vystouplého podstavce pro plastiku a pozicí fiál, které nejsou položeny nakoso.

Zajímavým a typickým rysem pro katedrálu v Senlis je umístění severní a jižní kruhové věžičky s kuželovou střechou, nahrazující opěrný pilíř. Obě mají vně své architektury točitá schodiště, umožňující přístup k venkovní galerii poskytující působivou vyhlídku. Obě věže se datují již do začátku výstavby budovy, jsou tedy současníky vlády krále Ludvíka VII. Navazují, či spíše jsou nalepené na opěrné pilíře, ne nepodobné těm, které známe z chóru a hlavní lodi. Horní opěrný oblouk a vrch pilíře je přizdoben stejnou prolamovanou římsou, která obíhá celou střechu a ze které vybíhá.

Posledním a pozdějším použitím opěrných systémů nalezneme u transeptu. Obě symetrická průčelí poukazují na vyspělost formy danou pozdější výstavbou. Se svými tordovanými sloupy již stojí na pomezí sklonku gotiky a vzniku renesance. Nás kromě netradičního tympanonu, utvořeného jako vitráž, zajímá především opěrný systém transeptu. Transept je po stranách z obou stran popírán dvěma páry opěrných pilířů s oblouky. Stejně jako celý transept i ony jsou vyšší, aby podtrhly monumentalitu obou průčelí. Horní opěrné oblouky již zaběhlého dvouetážového systému jsou přizdobené prověšenými nosy. Namísto fiály, zde můžeme hovořit spíše o dekorativně zpracovaném nástavci s vybíhajícími poupaty, řešení, které je vynuceno pro zatížení opěrného systému, zachytávajícího velké smykové síly přicházející z ramene transeptu.

Vnější pilíře jsou navíc pravouhle posíleny o opěráky, na společném půdoryse připomínajícím písmeno L.

Saint-Germer-de-Fly, opatský chrám Saint-Germer benediktinského kláštera Saint-Germer-de-Fly

1160, horní zdi chórového ochozu

Saint-Germer je kostel tvořící součást někdejšího stejnojmenného benediktinského opatství, založeného v 7. století sv. Germanem, který byl též jeho prvním opatem.⁴⁰

K počátkům stavby chybí jakékoliv prameny, ale historické souvislosti poukazují k iniciaci díla za úřadu opata Léodegaira (1133–1145) a pokračování pod opatem Fulbertem (1145–1163) a Gérardem I. (1163–1167).⁴¹

Saint-Germer-de-Fly zaujímá význačnou roli v příběhu vývoje gotické architektury. Její vnitřní čtyř-zónové členění z ní dělá jeden z nejstarších příkladů takto význačných kostelů, mezi které patří například katedrála v **Tournai**, **Notre-Dame v Paříži** a katedrály v **Noyonu** a **Laonu**.⁴²

Ačkoliv nejsou opěrné pilíře mezi věncem kaplí nikterak široké v několika úrovních odstupněných bankálovými římsami, pokračují až k triforiu, kde se noří pod římsu. V prostorách mezi okny jsou na patkách umístěny válcové sloupy, ale namísto očekávaných hlavic, podobných těm ve **Voulton**, jsou zakončené napůl zapuštěným kuželem. Skryté čtvrtoblouky poukazují, že se v Saint-Germer-de-Fly zřejmě v prvotním plánu počítalo s opěrnými oblouky, které nakonec byly zcela vynechány.

Orbais, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre)

1160, horní zdi chórového ochozu

Bazilika Saint-Pierre se nachází na místě benediktinského opatství, založeného v sedmém století svatým Rieulem, arcibiskupem remešským. Nevíme, kdy přesně se započalo se stavbou, neboť se nedochovaly žádné podklady. Víme však, že Jindřich I. hrabě z Champagne mnichům v roce 1165 věnoval dřevo. Hlavní oltář, věnovaný Panně Marii a Thomasi Becketovi, byl posvěcen roku 1180. Pět chórových ochozových kaplí mohlo být dokončeno kolem roku 1170. Původní závěr byl kolem roku 1200 přestaven

⁴⁰ PESSIN 1978, 71

⁴¹ HENRIET 1985, 120–125; 134–135

⁴² BIDEAULT / LAUTIER 1987, 293–310

slavným architektem Jeanem d'Orbaisem.⁴³ Nový koncept vysoké nadstavby je ovlivněn katedrálou v **Soissons**, zato triforium má své vazby na **biskupský palác v Noyon**, katedrálu v **Arrasu**, kostel **Saint-Remi** a katedrálu v **Remeši**.⁴⁴⁴⁵

Stopy po přestavbě jsou pozorovatelné na pilířích opěrného systému. Kameny v úrovni nad střešní římsou ochozových kaplí prozrazují tyto pozdější zásahy, zřejmě změny sklonu stříšek. I opěrné oblouky jsou velmi strmé, shora kryté kamennými čtvercovými destičkami po způsobu tašek. Oblouky vedoucí do okenní zóny, jsou podpírány obdélnými vystouplými pilíři, proraženými průchody vnějšího ochozu kolem sdružených lomených oken.

Noyon, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

1165, horní zdi chórového ochozu

1170, venkovní zdi chórové galerie

Katedrála Notre-Dame v Noyonu je dalším z příkladů francouzské rané gotiky. Chór karolinského kostela byl poničen požárem roku 1131, není známo, zda-li oprava byla zahájena dříve, nebo později než v **Sens**. Na základě archeologického výzkumu bylo zjištěno, že vnější zdi s věncem kaplí jsou možná ještě staršího datování než ty v **Saint-Denis**. Výstavba nového svatostánku iniciovaná biskupem Simonem de Varmandois při gallo-římských hradbách města. Počínaje východem, první vyrostl závěr, začal být budován kolem roku 1145. Dokončení spojeno s přenesením ostatků roku 1157. Chór vykazuje podobnosti s **Saint-Germain-des-Prés** (1163). Její čtyřpodlažní dělení, sledovatelné zpět ke katedrále v **Tournai**, spojené s Noyon v personální linii. Sled štíhlých monolitických sloupů jako v **Senlis**, zaoblení jako **Saint-Denis**. Následovalo stržení starých stěn pro výstavbu transeptu (1170–1185). Stavba ukončena vyzdvižením hlavní lodi mezi lety 1185–1230. Další úpravy proběhly ke konci 14. století Poničená bombovými útoky roku 1917 a 1918 během první světové války, jejíž následky vedly k realizaci betonové konstrukce, provedené roku 1922⁴⁶⁴⁷⁴⁸

Opěrný systém katedrály v Noyonu se dá rozdělit na část vynášející hlavní loď a na část, podpírající závěr. Základem jsou krátké a vysoké oblouky, kryté sedlovou

⁴³ Jean d'Orbais (* 1175 Orbais, † 1231 Remeš), francouzský architekt známý především jako jeden z architektů katedrály v Remeši. Nahrazen byl roku 1228 stavitelem Jeanem-de-Loup.

⁴⁴ COURAJOD 1876, 180–189

⁴⁵ VILLES 1980, 549–589

⁴⁶ BRUNO 2010, 40–41

⁴⁷ VITET / RAMÉE 1845

⁴⁸ TIMBERT 2011, 4–5

stříškou. Při hlavní lodi plynule přecházejí do úzkých obdélných pilířů, nořících do střech bočních lodí. Pro lepší protipůsobení rozpínavým silám, jsou před některé z nich postaveny mohutné opěrné pilíře, zakončené zatěžkávacími stříškami s jednou fiálou, zakončenou křížovou kytkou.

Závěr katedrály nabízí podobnou situaci. Prostor mezi věncem kaplí je vyplněn stejným typem opěrných oblouků s pilíři, které jsou prodlouženy hranoly s fiálou posetou kraby. Horní úroveň mezi triforiem a zónou oken nese „moderní“ oblouky s barokními čočkami. Ač nezapadají do stejného slohu, stavba neztrácí nic ze své originální elegance, kterou známe například z české barokní gotiky.

Laon, premonstrátský klášterní kostel svatého Martina (Saint-Martin)

1165, galerie chóru / dokumentováno po 1155

Původní kostel stavěn ve třetí čtvrtině 12. století. Základní forma reflektovala závislost na cisterciáckých prototypch. Dvojúrovňová bazilika členěná na arkády a okenní zónu je podpírána venkovním jednoduchým vysokým opěrným systémem, umístěným od transeptu směrem na západ. Byl přidán po nahrazení původního dřevěného krovu čtyřdílnou klenbou kolem roku 1190 ve druhé stavební fázi, které přecházel požár.⁴⁹

Reims (Remeš), opatský kostel svatého Remigia (Saint-Rémi)

1165, zóna oken jižní lodi / zdi chórového ochozu / dokumentováno po 1165

Bazilika sv. Remigia v Remeši byla součástí benediktinského kláštera, které stálo v jihovýchodní části historického jádra tohoto města. Tak jako většina, současný kostel byl budován od 12. století na základech starší stavby, vyhořelé roku 1098. Nový kostel se dočkal rozšíření o dvě pole na západ na celkovou délku 126 metrů. Původní dřevěný trámový strop byl nahrazen klenbou, jehož výška dosahuje 26 metrů. Ze stejné doby pochází i chórové vitraje a vnější opěrný systém. Nejvýraznějším prvkem tohoto kostela je mohutné západní průčelí, dosahující svými dvěma věžemi výšky 56 metrů, přičemž věž levá byla dokončena až v 19. století. Kostel byl pro svou historickou hodnotu zapsán do seznamu světového dědictví UNESCO. V přilehlém opatství se

⁴⁹ SANDRON 2001, 215–227

nacházela svatá ampule s korunovačním olejem. Navíc zde údajně sídlil legendární řád svaté Ampule.⁵⁰

Se stavbou se začalo zřejmě krátce po ustanovení Pierra de Celles biskupem roku 1162. Poměrně blokovitý opěrný systém apsidálního zakončení v Saint-Remi byl zřejmě ještě starší nežli **Notre-Dame v Paříži**, ale mohli se navzájem ovlivňovat. Byl budován ve stejné době jako chór, zřejmě kolem roku 1165. To je zřejmé z vnějšího triforiového ochozu, jehož obrysy odpovídají sloupům navrženým k podpírání opěrných oblouků v jejich napojení na stěny hlavní lodi. Mohutně působící, ale velmi tenké opěrné pilíře a oblouky, ponechávající volný pohled na okna a vydávající svědectví o zvládnutí statických problémů.⁵¹

Společně s Notre-Dame a jím podobnými stavbami tyto dvouúrovňové opěrný systém nebyly přizdobeny žádnými fiálami, ani neměly mezilodní podpěry. Opěrný oblouk tvoří zhruba čtvrtkruh. Tyto opěrné systémy nebyly nikdy zamýšlené pro stabilizaci kleneb, ale byly spíše navrhнутy jako opora horním částem, zejména tam, kde byly již tak slabé stěny ještě více odhmotněny okny.

Bezpochyby se zde nacházely jednodušší opěrné systémy, které těmto předcházely. Byly jednoúrovňové a nemusely se klenout přes boční lodě. S největší pravděpodobností se podobaly těm, které můžeme nalézt v opěrných systémech v **Mantes** a **Voulton**. Ačkoliv ty ve Voulton svou datací nepředcházejí konstrukci opěrného systému lodi v Notre-Dame, Paříži. Jediné dřívější se možná nacházely v **Saint-Germain-des-Prés**, ale jsou značně opravované. Opěrný systém lodi klášterního kostela v Cluny, i když se podobá těm v nartexu, je ve skutečnosti mnohem pozdější. Krom toho nejranější opěrné oblouky v Burgundsku jsou k nalezení v katedrále v **Langres** a jejich vznik je kladen do rozmezí 1150–1160. Opěrné oblouky první stavební fáze katedrály v **Sens** zůstávají pouze hypotetické a zřejmě i zde byly pouze odrazem vzoru oblasti Ile-de-France, tak jako tomu ostatně je u druhé stavební fáze. Normandie ignorovala venkovní opěrné oblouky až do sklonku 12. století. Můžeme si tak klást otázku, zda-li venkovní opěrné oblouky, které se klenou nad střechami bočních lodí, nebyly vynalezeny ve spojení s prvními gotickými návrhy, které měly se ve svém úkolu pokoušely o zvětšení prostoru oken a snížení hmoty nad římsou. Stručně řečeno, zřejmě nemusí pocházet z oblasti Ile-de-France, a zda ve skutečnosti to

⁵⁰ POUSSIN 1857, 1–279

⁵¹ PRACHE 1978, 1–164

nebyl klášterní kostel **Saint-Denis**, budovaný za opata Sugera, který hrál svou roli předchůdce.

Blois, klášterní kostel Saint-Nicolas-Saint-Lomer

1165, zóna chórových oken

Kostel Saint-Nicolas-Saint-Lomer je původně klášterním kostelem, zbudovaném ve 12. století. Svě jméno dostal podle zakladatele toho opatství, svatém Laumerovi, jedním z benediktinů, kteří uprchli před nájezdem Vikingů ze svého kláštera Corbion, aby našli útočiště právě v Blois roku 924. Konstrukce románského třízónového kostela započala již v první polovině 12. století realizací chóru a transeptu, datujících se do rozmezí let 1138 až 1186. Kompletně dostaven byl na počátku 13. století. Ve středověku byl kostel významným poutním místem. Krom ostatků zakladatele svatého Lomera, svatého Lubina z Chartres a svaté Marie Egyptské, pyšnil se zejména fragmentem z Kristova kříže.⁵²

Opěrný systém kostela Saint-Lomer působí při bližším zkoumání nesourodým dojmem, nikoli však nezajímavým. Rád bych svou pozornost obrátil na východní část, opěrné pilíře podpírající hlavní loď a chór, vzniklý kolem roku 1165.

Převýšená hlavní loď své tlaky přenáší do dvou páru opěráků, které se navzájem liší. Opěrný oblouk, vycházející z lizény je vcelku strmý. Celá jeho horní část je kryta třemi válcovitými kamennými články. Pilíř je na své venkovní straně v nároží půlkruhově vyžlabený zhruba až do tří čtvrtin výšky. Do nich jsou umístěny pilastry s hlavicí zdobenou lupeny. Jižní pilíř je ozdoben fragmentem možného klečícího člověka, zvířete, nebo nějakého monstra. Na tomto kamenickém článku jsou v detailu viditelné ruce, držící se okraje opěrného pilíře. Druhý pár podpírá loď na jejím rozhraní s téměř apsidovým chorem. Tento fakt je dobře viditelný a platí pro již zmíněné převýšení hlavní lodi. Opěrný oblouk není tak strmý a krytý je pouze deskami. I zde nacházíme vyžlabení, tentokrát v obráceném rytmu, tedy od jedné čtvrtiny nahoru, vyplněné pilastry. Není jisté, zda zde použít termínu pilastry, neboť tyto štíhlé válce sice mají kruhovou patku, ale chybí jim hlavice, zakončeny jsou šikmým hrotem do masy pilíře. Na severním z nich nalezneme další ozdobný prvek v podobě blíže neidentifikovatelného zvířete, snad lva, nebo draka.

⁵² <http://www.patrimoine-histoire.fr/Patrimoine/Blois/Blois-Saint-Nicolas.html>, vyhledáno 2. 9. 2014

Dva opěrné oblouky, rozevírací se téměř do V, podpírají chór. Vedou do pilířů, mizejících v mase zdiva atypicky dlouhé kaple. Oblouky jsou kryty podobně jako u opěrného systému při transeptu, jakousi položenou svazkovou příporou. Architekt odebral pilíři část své hmoty, aby do ní mohl vsadit neméně technicky důležitý, ale esteticky zajímavější sloupek s neobvyklou čtvercovou patkou, hlavicí zdobenou lupeny, překrytou abakem.

Mantes-La-Jolie, královský kolegiátní chrám Panny Marie (Notre-Dame)

1170, zdi chórového ochozu

1175, chórová galerie

Kolegiátní kostel Panny Marie se nachází v malém městě Mantes-la-Jolie, necelých padesát kilometrů západně od Paříže. Ačkoliv není katedrálou, byl zbudován v katedrálním měřítku. Jeho velkolepost, osobitá konstrukce a velmi silné asociace s dynastií Kapetovců, dělají kostel, tyčící se nad řekou Mantes, zajímavým nejenom pro historiky architektury.⁵³

Se stavbou současné budovy se započalo mezi lety 1150/1155–1170 i za podpory ze strany koruny. Před samotným založením, bylo zapotřebí zvýšení a zpevnění břehu podél severní strany, která se svažovala do řeky. Na relativně jednoduchém plánu, který neobsahoval ani transept, ani věnec kaplí, byl vyprojektován mohutný kostel. Loď byla až po galerie dokončena kolem roku 1190. Klenby zaklenuly hlavní loď kolem roku 1220, východní část až kolem roku 1225. Západní průčelí bylo zhotoveno před rokem 1225 a dvojice západních věží po jejich bocích se vztyčila více méně ve 13. století.^{54 55}

Exteriérovému pohledu vévodí krom velkých kruhových oken (oculi) v zóně galerie, zejména opěrný systém, připomínající naddimenzovanou klec. Jednoduché štíhlé opěrné oblouky jsou při svém napojení na okenní část přizdobeny fiálami, přerůstajícími střešní římsu. Oblouky přechází v jednoduché pilíře, opírající se o boční loď a apsidový závěr. Zatíženy jsou jednoduchými naturalisticky zpracovanými fiálami s květy. Pro odvod vody slouží stylizované kamenné chrliče, vždy po jednom na každém pilíři.

⁵³ BONY 1947, 163–217

⁵⁴ Horní část severní věže byla dokončena až na sklonku 15. století.

⁵⁵ PRACHE 2001, 174–175

Paříž, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

1170, chórová galerie a zóna oken / dokumentováno před rokem 1177

1175, chórová okenní zóna / dokumentováno před rokem 1177

1175–1178, venkovní opěrný systém lodi

1175–1185, opěrák jižního transeptu

Katedrála Panny Marie, patří k nejkrásnějším příkladům francouzské gotické architektury. Nacházejí se na největším ostrově řeky Seiny, Île de la Cité, v hlavním městě Francie, Paříži.⁵⁶

Stavba byla zahájena roku 1163 na přání biskupa Maurice de Sully. Místo budoucí katedrály nebylo náhodné, nacházela se zde starší bazilika a i ta stála na místě historického římského chrámu. Budovat se začalo, jak tomu bývá téměř vždy zvykem, od chóru. Na něj navazuje chrámové pětilodí s tříosým průčelím. Tyto stavební práce základního plánu byly dokončeny roku 1200 za biskupa Eudese de Sully. Obě věže však byly dokončeny až roku 1245. Pařížské věže stojí na rozdíl od **Laonu** nad zdvojenými bočními loděmi, jsou širší a stabilnější, takže opěrné pilíře nemusí tolik vystupovat vpřed. Pokračovalo se budováním konstrukcí kaplí, jak v chóru, tak i v bočních lodích. K tomuto úkonu byl přizván architekt Jean de Chelles, který byl na stavbě katedrály Notre-Dame činný od roku 1256 do svého skonu roku 1265. Mimo jiné se podílel i na zhotovení jižního portálu Panny Marie, který započal, jak nám uvádí nápis, v úterý 12. února roku 1257. V té době bylo již severní průčelí dávno hotové, neboť bylo dokončeno již kolem roku 1250.^{57 58}

Katedrála byla hodně poničena za Velké francouzské revoluce, kdy hrozilo i její celkové strhnutí. To se naštěstí nestalo a tak mohla být mezi lety 1844–1864 restaurována rukou význačného francouzského architekta a historika umění Eugèna Violleta-le-Duca, který zde dal průchod své fantazii ve formě volně stylizovaných kamenných netvorů a démonů rozesetých po stavbě.

Opěrné pilíře katedrály Notre-Dame prošly po svém vzniku úpravou. Důkazem jsou archeologické průzkumy, mapující původní podobu opěrného systému, zachovanou v jádru stavby.⁵⁹ Prvotní opěrný systém byl ve 13. století upraven, došlo k prodloužení oblouku a zvýšení hlavního pilíře, který byl rovněž zmožutněn, aby mohl lépe odolávat

⁵⁶ TEMKO 1995

⁵⁷ BRUZELIUS 1987, 540–569

⁵⁸ DAVIS 1998, 34–66

⁵⁹ CLARK / MARK 1984, 47–65

tlaku kleneb. Střední pilíř, který původně sahal až k vrchnímu oblouku tohoto dvouetážového systému, nyní ztratil svou spojovací funkci a končí už nad triforiem.⁶⁰

Notre-Dame v Paříži, Saint-Germain-des-Prés, Champeaux a Mantes tvoří skupinu raného použití opěrných oblouků, soustředících se kolem Paříže.

4.1.1 Stavby, u kterých se zřejmě nacházel, nebo zamýšlel volný opěrný systém před rokem 1180

Champeaux, kolegiální kostel svatého Martina (Saint-Martin)

1190–1205, hlavní loď

Práce na tomto kostele začaly budováním západní části s chórem a transeptem kolem roku 1160. Z této stavební činnosti máme jenom drobné pozůstatky, neboť celý chór byl v polovině 13. století (1230–1240) přestaven. Nejstarší částí tak zůstává transept, dokončený kolem roku 1200.⁶¹

Kostel Saint-Martin v Champeaux je jedním z nejranějších a nejbližších příkladů, reflektující opěrný systém pařížského **Notre-Dame** a kostelu v **Domontu**. Vně obsahuje redukované tři zónové členění namísto čtyř zónového. Opěrný systém potvrzuje základní formu triforiových opěráků v Paříži a poskytuje vodítka pro její nyní chybějící detaily v zóně bazilikálních oken. Je velmi strohý a jednoduchý. Z poloviny zabíhá do zdí bočních lodí. Jeho pilíř je členěn pouze zubořezem, probíhajícím po celém obvodu římsy boční lodi. Krycí desky ploše zakončených oblouků jsou po stranách přizdobeny dalším typicky románským motivem, pilou.⁶²

Paříž, Svatý Diviš (Saint-Denis), opatský chrám benediktinského kláštera

Chór z let 1140 až 1143

Bazilika Saint-Denis, pojmenovaná po patronu Francie, svatém Denisovi, podle legendy prvním pařížským biskupovi, se dnes nachází na předměstí Paříže, téměř deset kilometrů od jejího centra. Tento chrám je historicky sídlem stejnojmenného benediktinského opatství, založeného franským králem Dagobertem I. Již brzy se stal poutním místem a pohřebištěm králů. Jsou zde uloženy ostatky téměř všech králů od 10.

⁶⁰ LEFÈVRE-PONTALIS 1919, 367–396

⁶¹ LACROIX 1947, 1–18

⁶² BONY 1983, 149–159

do 18. století. Tak jako byla ke korunovaci králů využívána katedrála Notre-Dame v Remeši, v bazilice Saint-Denis se velmi často konaly korunovace královen.

Bazilika Saint-Denis patří mezi první významné stavby, částečně vystavěné v gotickém stylu. Její přestavbu inicioval opat Suger (1081–1155), od roku 1122 opat Saint-Denis, význačný klerik, architekt, přítel a důvěrník francouzských králů Ludvíka VI. a Ludvíka VII. Kromě přestavby kostela bylo v plánu i propojení kostela s opatstvím, které mělo i funkci královské rezidence.⁶³

(První stavební etapa proběhla zhruba mezi lety 1135–1140. Opat Suger začal přestavbu západní částí, přičemž nechal strhnout karolinské západní průčelí (westwerk) se svým jedním středním vstupem. Starou loď rozšířil směrem k západu o další čtyři pole a mohutný nartex, průčelí s jednoduchým vstupem nahradil trojitým po způsobu konstantinovského Vítězného oblouku v Římě.⁶⁴

Pro nás je důležitá zejména druhá stavební etapa, probíhající mezi lety 1040–1044. Po rozšíření a dokončení západní části se opat Suger zaměřil na opačnou, východní, stranu. Chtěl vybudovat chór, který by byl zaplaven světlem. Aby dosáhl svého cíle, společně se svými kameníky vyvinul nové stavební prvky, které představil románské architektuře. Lomený oblouk, žebrovou klenbu, ambit s paprskovitě navazujícími kaplemi, sdružené sloupy nesoucí žebra a větvící se do různých směrů a zejména opěrné oblouky, kterými umožnil vložení velkých bazilikálních oken. Je to první příklad použití všech těchto prvků, které v porovnání s ještě probíhajícím románským slohem dodalo lehkosti prostoru a zvětšením zasklených ploch zalilo sluncem celý interiér. Erwin Panowski vykládá Sugerovu snahu jako touhu po zhmotnění Nebeského Jeruzaléma na zemi. Nicméně na základě jeho vlastních zápisků určitá vlna současných historiků umění pochybuje o těchto vznešených cílech v kontrastu mnohem jednoduššího a lidštějšího estetického potěšení.^{65 66}

Saint-Amand-sur-Fion, kostel Saint-Amand

Lod' z let 1160 až 1170, apsida z let 1250 až 1160

V roce 1107 bula papeže Pascala II. potvrdila darování země Saint-Amand, které vlastnil Hugues I., hrabě Champanský do rukou kapitoly katedrály Saint-Étienne

⁶³ PRACHE 1991, 34–53

⁶⁴ KIMPEL 1990

⁶⁵ CONANT 1929, 168–176

⁶⁶ STANLEY 2006, 334–355

v Châlons. Kostel byl umístěn mimo obec, na místě pramene, uctívaného pohany. Tento zdroj napájí fontánu, umístěnou v závěru kostela.

Hlavní loď s dvěma bočními byly vystavěny mezi lety 1160–1170. Výrazný závěr kostela s transeptem byl budován později, zřejmě v rozmezí let 1250–1260. Stylová jednota a kvalita naznačuje působení zdatného architekta. Zdroj inspirace je dobře sledovatelný ke katedrále Châlons-en-Champagne a královským kostelům oblasti Île-de-France.⁶⁷

Opěrný systém podpírající hlavní loď je dalším z řady opěrných systému druhé poloviny 12. století. Dva opěrné oblouky severní strany a jeden jižní jsou velmi jednoduché a strohé a kvalitativně nikterak nepřevyšují soudobou produkci.

4.2. Opěrné systémy po roce 1180

Saint-Leu-d'Esserent, priorátní kostel svatého Mikuláše (Saint-Nicolas)

Opěrné pilíře chóru z let 1180 až 1210

Kolem roku 1140 došlo k rozšíření kostela směrem na západ rozšířením starší stavby z 11. století. Části tohoto původního kostela jsou včleněny do nové stavby. Druhé stavební období proběhlo po roce 1160, kdy stavitelé upustili od původních plánů ve prospěch delší stavby, posunující se směrem k východnímu konci, který zakončili apsidou s věncem kaplí s použitím šestidílné klenby. Třetí stavební fází byla hlavní loď zbudovaná mezi lety 1180–1210, přičemž bylo rozhodnuto zachovat starší, i když po dostavbě špatně včleněné, průčelí. Hlavní loď je třízónově členěná s vynecháním empory. Mělké ochozové kaple odkazují na **Saint-Denis** a katedrálu v **Senlis**.^{68 69}

Další se zvláštních příkladů, že na konci 12. století byly venkovní opěrné oblouky víceméně určené k podepření vysokých obvodových stěn, zde u příkladu kostela Saint-Leu-d'Esserent, pro udržení a svedení tlaků hlavní lodi. Dvě úrovně jednoduchých pultově zakončené oblouky přecházejí do mohutných pilířů, vtažených do zdiva mezi ochozovými kaplemi. Kostel byl důkladně restaurován a vědecky zhodnocen zejména po skončení 2. světové války francouzským architektem Jean-Pierrem Paquetem (1907–1975).

⁶⁷ LAUTIER 1977, 742–761

⁶⁸ LAMBIN 1901, 305–317

⁶⁹ LEFÈVRE-PONTALIS 1905, 121–129

Châlons-sur-Marne (en-Champagne), kolegiátní kostel Notre-Dame-en-Vaux

Kostel Notre-Dame-en-Vaux leží 40 km jihovýchodně od Remeše. Přestavba této trojlodní baziliky byla zahájena po roce 1157. K výstavbě chóru se přistoupilo po roce 1180. Přestavba reflektuje kostel **Saint-Remi v Remeši** a dokončena byla roku 1217. Na první pohled je zajímavá především svými dvěma západními románskými věžemi a párem východních, mezi transeptem a závěrem. Takové řešení ale není neobvyklé, zde si za svůj vzor bazilika Notre-Dame-en-Vaux vzala katedrálu Saint-Étienne v Toul.^{70 71}

Dvouetážový opěrný systém kostela Notre-Dame-en-Vaux tvoří v závěru tři opěrné pilíře. Jsou velmi jednoduché, nahoře zatížené nástavcem se stříškou a ozdobené křížovou kytkou. Nižší oblouky se noří do stěny triforia, kde jsou podpírány pilastry s dekorativními hlavicemi. Vyšší, kryté sedlovými stříškami ukončenými nad pilíři stylizovanými křížovými kytkami připomínajícími lilie, přímo vedou do křehké okenní zóny vysokého chóru. Tíha jejich ladných, z čistého půlkruhu odvozených oblouků je dílčím způsobem podepřena štíhlými sloupky, v nichž jako-by znovu ožilo antické tvarosloví korintského řádu. Přesto výžlabky, po způsobu kanelur, jsou v jejich dřících až příliš navzájem vzdálené a půlkruhově ukončené, jako by šlo více než o kanelury o příliš štíhlé a příliš úzké niky. Také hlavice s tesaným akantovým dekorem je posazena opět až příliš vysoko.

Moret-sur-Loing, královský kolegiátní chrám Panny Marie (Notre-Dame)

Přestavba z let 1190 až 1210

Kostel Notre-Dame v Moret-sur-Loing se nachází nedaleko Fontainebleau. Ačkoliv se uvádí, že je královským kolegiátním kostelem, neexistují pro to žádné důvěryhodné písemné záznamy.⁷² Postaven byl kolem roku 1140. Přestavba proběhla mezi lety 1190–1210. Práce započaly v závěru s třízónovou apsidou.⁷³

V závěru je apsida podpírána dvěma pilíři s půlkruhově zakončenými průchody vnějšího ochozu. Po stranách jsou umístěny čtyři páry opěrných oblouků s pilíři, jež jsou nahoře zatíženy jehlancem s fiálou a křížovou kytkou.

⁷⁰ PRACHE 1977a, 9–51

⁷¹ PRACHE 1977b, 279–297

⁷² Jako „Königliche Stiftskirche“ jej uvádí KIMPEL / SUCKALE 1995

⁷³ TRIBHOUT 1970, 1–21

Braine, Saint-Yved

Výstavba z 80. let 12. století

Braine je malé město ležící nedaleko Laonu a Soissons. Kolegiální kostel premonstrátských kanovníků Saint-Yved byl založen kolem roku 1130 Josselinem de Vierzy, biskupem ze Soissons z donace poskytnuté Andrém de Baudement, seneschalem⁷⁴ v Champagne a Brie a jeho ženou. Na konci dvanáctého století jejich vnučka Agnès a její manžel Robert z Dreux (bratr francouzského krále Ludvíka VII.), poskytl další donace vedoucí k dalším stavebním úpravám již stojícího kostela.⁷⁵

Tato druhá stavební fáze započala po roce 1180 finanční podporou již zmíněné Agnès de Baudement a jejího manžela. Ten zemřel již roku 1188 a jako jeden z fundátorů zde byl i pochován. Stejně tak později i jeho žena a kostel Saint-Yved se tak stal na dlouhou dobu hrobkou hrabat z Dreux. Jejich hrobky jsou soustředěny do jižní části transeptu. Svatostánek byl vysvěcen roku 1216. K ukončení stavební činnosti došlo ve 20. letech 13. století.

Kostel Saint-Yved je někdy chápán jako protiklad „klasických“ forem, známých z katedrály v Chartres. Spojuje v sobě určité prvky katedrál v Laonu a Soissons. Západní průčelí je podobné **Laonu**, jde o celkové zjednodušení velkého vzoru a přetvoření v něco nového. Nejvíce patrné to je v originálním stupňovitém chóru s bočními, diagonálně otočenými kaplemi. Tento typ diagonálně otočených kaplí byl částečně převzat z nedalekého Mons-en-Laonnais a v konečném důsledku i z Saint-Vincent v Laonu a opakuje se téměř identickým opatským kostele Saint-Michel-en-Thiérache.⁷⁶

Není to však závěr kostela, který je podpírán opěrným systémem, ačkoliv se zde nacházejí pilíře s proraženými obdélnými ochozovými průchody. Jedná se o západní část za transeptem s vysokou střední věží normanského typu. I zde jsou opěrné oblouky podpírány pilíři obsahující průchody, které však vedou pro prázdna, jelikož velká část hlavní lodi a západního průčelí byla zničena po Velké francouzské revoluci, roku 1832. Jižní, stále stojící, zeď naznačuje původní délku. I proto je nové západní průčelí

⁷⁴ Seneschal měl ve středověkém šlechtickém panství správu domácnosti a služebníků. Ve francouzském středověkém správním systému byl také královským úředníkem, majícím na starosti spravedlnost a kontrolu spravování jižních provincií.

⁷⁵ CAVINESS 1984, 524–548

⁷⁶ PRACHE 1994, 105–108

v nároží nakoso podepřeno opěrným obloukem, spadajícím do původního pilíře podpírajícího hlavní loď, jak prozrazuje jeho natočení, shodné s ostatními.

Auxerre, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne)

Výstavba z let 1207 až 1220

Auxerre je původně římským městem Autessiodurum, nacházející se na Via Agrippa, cestě spojující Provence se severní Galií. Bazilika svatého Štěpána je zmíněna v textech druhé poloviny 6. století, kde se uvádí, že byla s opatstvím založena Amatrem (386–418). Prvním známým biskupem byl Valerianus, někdy v polovině 4. století. Po požáru roku 1023 došlo k přestavbě pod vedením biskupa Huguese de Chalôn (999–1039) za něhož byl nový chór postaven nad obrovskou kryptou a lemován věžemi.

Gotická úprava byla zahájena za Guillauma de Seignelay. Vída, že jeho katedrála je stará a ošklivá, zatímco všude po Francii jsou budovány nové a krásné, věnoval 700 liber pro zahájení výstavby. Práce započaly kolem roku 1215. Zhroucení věží roku 1217 vedlo k celkové přestavbě. Původní idea zamýšlela nižší stavbu bez volných oblouků. Chór byl dokončen roku 1234, kdy do jeho podlahy byl pohřben biskup Henri de Villeneuve, který rovněž zanechal 1000 liber na budování katedrály.⁷⁷

S pozměněním původních plánů došlo k rozšíření směrem vzhůru. To vedlo k přidání a představení odlehčených opěrných oblouků o ažurové kružby. Při stěně hlavní lodi jim oporu dodávají polosloupky s dekorativní listovou hlavicí. Podpírají je pilíře zatěžkané pro lepší svod tlaků nadstavbou se stříškou přizdobenou fiálami s křížovými kytkami a kraby na všech čtyřech rozích. Do trojúhelníku na přední straně takto vzniklého jsou umístěny dekorativní chrliče. Pro svou výšku nemohou mít praktickou funkci, neboť žlábký umístěné na hřbetech opěrných oblouků, svádějící vodu z ochozu střechy hlavní lodi, vedou po boku pilířů do o něco níže posazených chrličů na jejich nároží.

Závěr katedrály jedním z nejlepších příkladů takzvané „Burgundské gotiky“. Četné experimenty vedly k změně plánů v podobě navýšení během výstavby. Velká a vysoká závěrová okna jsou jasnou ozvěnou katedrály v **Chartres**. Vysoké triforium, dvojité štíhlé sloupky u ústí kaplí poukazují na oblast Champagne (**Saint-Remi v Remeši, La Madeleine v Troyes**). Celkově katedrála v Auxerre ve své nadstavbě

⁷⁷ DESCHAMPS 1949

reflektuje styl štíhlé „vrcholné gotiky“, na stavbě, která původně nezamýšlela vyrůst tak vysoko.⁷⁸

Longpont, cisterciácký klášterní kostel Panny Marie (Notre-Dame)

Výstavba z let 1210–1227

Cisterciácký klášter Longport byl založen roku 1131 z iniciativy soissonsského biskupa Josselina de Vierzy, který požádal o pomoc přímo svatého Bernarda z Clairvaux. S výstavbou kostela Notre-Dame se započalo kolem roku 1200, jakožto trojlodní bazilikou o třech zónách s transeptem a ochozem se sedmi diagonálně umístěnými kaplemi. Použité stavební prvky štíhlých sloupů, slepého triforia a velkých oken vykazují podobnost s katedrálou v **Soissons**. Dokončení, ať již úplného, nebo z větší části, lze spojit s datem 1227, kdy byl vysvěcen v přítomnosti francouzského krále Ludvíka IX. Opatství bylo uzavřeno v roce 1791, přičemž kvalitně zpracovaný kámen byl postupným rozebíráním kostela používán na stavby domů v sousedních vesnicích.⁷⁹

Naštěstí se dochovaly části lodí, zejména západní průčelí. Bylo by jistě zajímavé a přínosnější studovat pozůstatky opěrného systému chóru, ale díky stále stojící západní části můžeme na posledních párech opěrných oblouků vidět podepření hlavní lodi. Pilíře jsou vcelku jednoduché, členěné pouze obíhajícími římsami, či bankálovými stříškami. Tlaky hlavní lodi jsou přenášeny do systému dvou nad sebou se klenoucích opěrných oblouků, shora krytých pouze kamennými deskami. Při zdi jsou v obou úrovních podpírané polosloupky s listovou hlavicí a kryté abakem.

Stavba kostela, zde představená, úzce souvisí se speciálním typem rané cisterciácké strohé architektury a je považována za „katedrální“ typ kostela. Tvůrce závěru kostela pravděpodobně přihlížel k již známým prototypům, například **Saint-Denis**, **Saint-Remi** v Remeši, stejně tak jako v již zmíněné katedrále v **Soissons**, nebo **Chartres**.

Laon, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

Začátek stavby v 50. letech 12. století

Dlouhá katedrála Notre-Dame v Laonu začala být budována v 50. letech 12. století za episkopátu biskupa Gautiera de Mortagne (1154–1171), klasicky, od

⁷⁸ TITUS 1988, 45–56

⁷⁹ BRUZELIUS 1994, 431–443

východního konce. Závěr byl oproti současnému plochému zakončení původně plánovaný jako apsida s půlkruhovým ochozem a třemi mělkými kaplemi. Dokončen mohl být kolem roku 1164, kdy do něj byly přeneseny ostatky svatého Béata. Práce dále pokračovaly základním plánem směrem k západu, kterého pracovníci huti dosáhli kolem roku 1200. Odtud se stavba přenesla znovu na východ, aby bylo provedeno ploché zakončení katedrály, dokončené rokem 1228. Vysvěcení proběhlo mezi lety 1236–1257.⁸⁰

Katedrála patří mezi širší „rodinu“ čtyřzónových staveb, do které se řadí krom **Notre-Dame** v Paříži i **Noyon**, **Saint-Germer-de-Fly**, **Tournai**, jižní rameno transeptu v **Soissons**, **Saint-Remi** v Remeši po přestavbě, rovněž i **Notre-Dame-en-Vaux** a zničený kostel v **Cambrai**. Právě ze zmíněného **Noyonu** převzala množství forem. Oproti **Saint-Denis**, nebo **Saint-Remi** se snaží o jednotu celku a seriální dekoraci.⁸¹

Opěrný systém podpírající celou hlavní loď je velmi sjednocený a pravidelně rytmizovaný. Boční loď, triforium a zóna oken jsou postupně odstupněny, takže se opěrné oblouky nemusí tolik klenout do šíře. Opírají se do pilířů, vyrůstajících z bočních lodí a umístěných mezi okna triforia, aby mohly být nahoře zatěžkány stříškami, ozdobenými fiálou. Oblouky jsou při zdi okenní zóny podpírány osmihrannými, napůl zapuštěnými pilíři se zdobnou hlavicí. Hrany oblouků jsou zajímavě přizdobeny plastikami lidských figur v groteskních polohách.

Soissons, katedrála svatých Gerváče a Protáze (Saint-Gervais-Saint-Protais)

Opěrné oblouky východního chóru z let 1200 až 1210

Soisson, původní římské město Noviodum, bylo i velmi důležitým pro Merovejce. Chrám sv. Gerváče a Protáze je nejmladší stavbou ze skupiny čtyřpodlažně dělených katedrál do které se řadí **Saint-Remi**, **Noyon** a **Laon**. Je ukázkovým příkladem francouzské raně gotické katedrály. Základní kámen položil papež Alexandr III. v roce 1163. Ke stavbě se přistoupilo v 70. letech 12. století a souvisí s biskupem Nivelonem de Quierzy (1176–1207), který hrál klíčovou roli ve čtvrté křížové výpravě a byl blízkým krále Filipa Augusta.⁸²

Započalo se výstavbou jižního ramene transeptu, po zmíněném datu 1176. Základy chóru byly pokládány od roku 1182. Pět kaplí osmiúhelníku s mělkými

⁸⁰ HÉLIOT 1972, 193–215

⁸¹ CLARK 1983

⁸² LEFÈVRE-PONTALIS 1911, 318–337

kaplemi jsou zaklenuty osmidílnou klenbou. Původně byl třízónový s vysokými okny a byl dokončen roku 1211, tedy dříve než katedrála v **Chartres**, na jejímž návrhu byla založena. Jediná jihozápadní věž je datovaná do poloviny 13. století a imituje tu **Notre-Dame** v Paříži i svou výškou 66 metrů. Stejná věž měla být umístěna na severní stranu, ale nikdy nebyla postavena.⁸³

Katedrála prokazuje čitelnou snahu po zjednodušení. V porovnání s kostelem **Saint-Remi** v Remeši jsou chóry se svými rytmicky uspořádanými opěrnými pilíři podobné (**Soissons** má o podlaží méně). Nedochozí zde k napínavému vztahu otvorů oken a opěrného systému jako v **Remeši**.⁸⁴

Opěrný systém je zde dvouúrovňový. Obě patra oblouků jsou podobně jako v Longpont podpírány sloupy s dekorativními listovými hlavicemi krytých abaky. Kruhové patky stojí na vysokých čtvercových soklech. Spodní sloup odstupuje od stěny, aby mohly vzniknout prostor pro půlkruhově zakončené průchody vnějšího ochozu.

Katedrála v Soissons byla velmi poničena bombardováním během první světové války, zejména hlavní loď a jihozápadní věž. Vedením oprav byl pověřen stavitel Émile Brunet a obnova skončila roku 1927.⁸⁵

Le Mans, katedrála svatého Juliána (Saint-Julien)

Chór z let 1217 až 1254

Katedrála Saint-Julien v Le Mans získala své zasvěcení podle prvního biskupa města, který se na počátku 4. století zasloužil o šíření křesťanství v této oblasti. Současná stavba začala být budována po dvou požárech, které postihly město. První byl 3. září 1134 a druhý o dva roky později. Výstavba započala bazilikální hlavní lodí za biskupa Guillama de Passavanta (1142–1186), podporovaná anglickým králem Jiřím II., jehož otec, Geoffroy z Anjou, byl do novostavby chrámu roku 1151 pochován.⁸⁶

V roce 1217 katedrální kapitula dostala povolení k demolici části Galo-Římských městských hradeb pocházejících ze 4. století, které bránily v rozšíření směrem na východ.⁸⁷ Práce na novém a velkolepém závěru začaly záhy po obdržení povolení, dokončen a posvěcen byl 24. dubna 1254 za přítomnosti biskupa Geoffroye de Loudon. Nový chór velmi dobře sledoval dřívější příklady katedrál v **Bourges** a

⁸³ ANCIEN 1984

⁸⁴ FRANKL 2000

⁸⁵ BRUNET 1928, 65–99

⁸⁶ MUSSAT 1981

⁸⁷ Všechny úpravy městských hradeb ve středověku podléhaly povolení přímo od krále.

Coutances, užitím dvojitého ochozu. Architekt z Le Mans umně kombinoval tento „bourgeský styl“ s nespočetnými detaily stylově převzatými z katedrály v **Chartres**, zejména prodloužené radiální kaple půlkruhového závěru.⁸⁸

Pro nás nejdůležitějším takto získaným stavebním prvkem je použití venkovního, původně neplánovaného, volného opěrného systému, jakožto nezbytné technické nutnosti, ale zároveň dekorativního prvku. Z pohledu od východu spatřujeme velmi hustý les opěrných pilířů umocněný svým přesně zrcadlovým pojetím. Setkáváme se zde s třítážovým systémem, přičemž spodní úroveň tvoří oblouky triforia. Horní dvě podpírají masu hlavní lodi. Tyto oblouky jsou podpírány dole od zdi oprostěnými subtilními válcovými sloupky s dekorativními hlavicemi, nahoře s polosloupky, mající spíše obdélný tvar s okosením na hranách. Každý z oblouků se navíc větví vedví do tvaru písmene Y. Takto vzniklé rameno vede do vlastního opěrného pilíře. V rozdělení je pilíř přizdoben hranolkem ukončeným fiálou a křížovou kytkou. Ve své spodní části, v úrovni triforia je voda odváděna po obvodu obíhajícím žlábkem, vedoucím do kamenných chrličů. Ty nalezneme i v horní části, dekorativně podpírané sloupkem s vystouplou náběžnou hranou. Do chrličů je sváděna voda ze střechy, procházející nezakrytými žlábkami po hraně oblouků. Konce pilířů a v jejich dělení jsou zatíženy čtyřhranným nástavcem po stranách přizdobenou sloupky, aby vynesly vimperk s trojlístem, do kterého je vykroužený lomený oblouk s jeptiškou. Nástavec ve své polovině přechází do fiály bohatě posázené kraby. Jejich vršek je zakončen štíhlými figurálními, nebo zvířecími (konkrétně ptačími) skulpturami hravě dotvářejícími vznešenou architekturu.

Ačkoliv se v gotické architektuře myšlenka rozštěpení neuchytila, lidský pohled zdola na opěrný systém přidává této katedrále jak na konstrukční pevnosti, tak kráse.

Crécy-la-Chapelle, klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame-de-l'Assomption)

Začátek stavby 1202

Notre-Dame-de-l'Assomption v Crécy-la-Chapelle je kolegiátním kostelem, jehož výstavbu zahájil roku 1202 Anseau, biskup z Meaux. Trojlodní bazilika s heptagonální apsidou a jednou západní věží byla během Stoleté války poničena. Během 15. století však byla opravena a první čtyři pole její hlavní lodi přestavěny. Vysvěcení opraveného

⁸⁸ BONY 1983, 256

kostela proběhlo 16. května roku 1429, aby mohl sloužit věřícím do svého zrušení v roce 1846.

Opěrný systém podpírající hlavní loď je tvořen sedmi páry oblouků s pilíři. Oblouky jsou jednoduché, při stěně lodi podepřené odsazenými hranoly. Horní hrany jsou ploché s výžlabky po obou stranách, středem probíhá žlábek pro odtok vody ze střechy. Ta je sem přiváděna chrličí, odtud pokračuje přes oblouk, skrze sedlovou střechou zakončený pilíř do další skupiny těchto odtokových kamenných prvků. Některé z nich mají podobu fantaskních monster, zbylá jsou jednoduše provedená. Závěr je podpírán skupinou mohutných pilířů, spojených se zdivem šikminou s proraženým otvorem vnějšího ochozu.

Chartres, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

Začátek stavby 1194

Katedrála Notre-Dame v Chartres se řadí mezi jedny z největších světových gotických katedrál a je nejvýznamnější mariánskou svatyní středověké Francie. Společně s katedrálou **Notre-Dame v Paříži** a stejnojmennou stavbou v **Remeši**, patří mezi tři nejvýznamnější svatostánky na tomto území.

Původní, zde stojící, románské katedrále vyhořely roku 1134 obě západní věže. Po této nešťastné události došlo k přebudování celého západního průčelí v pozdně románském stylu. Bohužel již 10 června 1194 katedrála znovu vyhořela při požáru, který zachvátil město. Hned téhož roku bylo rozhodnuto o znovuvybudování stavby, tentokrát již v nastupujícím raně gotickém slohu.⁸⁹

Najatý architekt, jehož jméno se nám bohužel v dokumentech nedochovalo, víme však, že působil v oblasti severozápadně od Paříže. Svě stavby tvořil jak pro cisterciáky, tak pro benediktýny, podílel se na výstavbě katedrály v **Laonu**. V osmdesátých letech 12. století se blýskl při stavbě cisterciáckého opatství v **Longpontu**, kde dokázal přesvědčit strohé a okázalost zavrhuující objednavatele o svou vlastní realizaci. Namísto jednoduchého rovného a plochého zakončení východní stěny v rámci pravouhlého kněžiště, zde bezejmenný mistr doslova vnesl záměrný neklid v uspořádání apsidálního zakončení se sedmi kaplemi vířícími po obvodu, řešením, ne nepodobným tomu, které o několik let později zopakoval, ale ve větším měřítku, při stavbě chartreské katedrály. Svou inspiraci částečně čerpala a některé

⁸⁹ KLEIN 2000, 49–50

architektonické články převzala z již dříve započaté katedrály svatého **Gerváce a Protáze v Soissons** (chór 1190–1212).

Stavba probíhala ve velmi rychlém tempu na základním katedrálním půdoryse. Tomu napomáhal fakt, že zde současně pracovalo kolem 300 lidí. Jižní portál, se svou sochařskou výzdobou, byl dokončen roku 1206, portál severní roku 1215. Společně s tímto severním portálem bylo v západním průčelí vyhotoveno rozetové okno a zvýšeny mohutné věže po obou stranách. Lodě byly klenuty ve dvacátých letech třináctého století. Nevíme, kdy přesně se zaklenul chór katedrály, tvořený sedmi stranami dvanáctiúhelníku, ale předpokládáme, že se tomu tak stalo někdy před rokem 1221, neboť v tomto roce zde byly umístěny chórové lavice. Křížení hlavní lodi bylo hotové až kolem roku 1240. Oproti původnímu plánu nebyly vyhotoveny věže na koncích transeptu, stejně tak jako dvojice věžiček při chóru, ba ani sanktusníková věž v křížení. Namísto čtyřdílného členění stěn se zde použilo členění třídílné. Empora, která stahovala smykové síly do základu stavby, byla vynechána, a tak Mistr z Chartres musel přijít s novým řešením, které by tento problém odstranilo. Zavedením volně stoupajících oblouků empora ztratila svůj konstrukční význam. Tímto novým východiskem se zvětšil prostor pro ostatní členící prvky, okna mohla být zvětšena a společně s rozvinutým triforiem architekt aktualizoval soudobé katedrální estetické požadavky a cítění.⁹⁰

I přes tyto změny nebránilo nic tomu, aby byla katedrála slavnostně vysvěcena 24. října roku 1260 za přítomnosti samotného francouzského krále Ludvíka IX.

Ačkoliv se katedrála řadí k největším světovým katedrálám (je i větší a vyšší nežli katedrála **Notre-Dame v Paříži**), celá stavba působí velmi mohutným dojmem. Je to způsobeno zejména předimenzovanými architektonickými prvky, které tento celkový dojem ještě více podtrhují. Silné pilíře zde dosahují průměru 370 cm, což je v porovnání s **katedrálou sv. Gerváce a Protáze v Soissons**, jedním ze svých hlavních vzorů, více než dvojnásobek (pilíře v katedrále v Soissons). Dalším z faktorů je poměrně slabé osvětlení. I přes četné použití vitrají, zasazených do lancetových oken, nad kterými se rozpínají rozetová okna, zůstává interiér velmi tmavý.⁹¹

Volný dvouúrovňový opěrný systém katedrály v Chartres je nejenom jejím technickým, ale i neoddělitelným ozdobným prvkem. Enormní a hustě posázené opěrné pilíře hlavní lodi demonstrují sílu se stabilizačním účinkem. Pilíře s trojlistými nikami

⁹⁰ BURCKHARDT 1996

⁹¹ JAMES 1990

pro sochy kaskádovitě ustupují směrem vzhůru až k subtilním vrchním obloukům, podpíranými šestihrannými pilíři s akantovými hlavicemi, při zdi hlavní lodi. Celá skladba je v protikladu s opěrným systémem chóru, který je mnohem jemnější, ale nemění strukturu. Horní oblouky jsou jednoduché s plochými hřbety. Zajímavé spodní opěrné oblouky katedrály jsou prolomeny arkaturou. Tento oslabující ozdobný prvek je jakýmsi výsměchem inscenované masivnosti. Přes střední pilíř pokračují ve stejné úrovni a zachovávající linii již nezdobené oblouky, nořící se do vnější skupiny opěráků. Jsou spojeny poprsnicí, probíhající po obvodu věnce kaplí. Tvoří součást vnějšího ochozu, pro který jsou skrz pilíře proraženy průchody. Zajímavým dekorativním prvkem jsou nad průchody umístěné prvky mikroarchitektury, připomínající zjednodušené prostylové chrámy.^{92 93}

Reims (Remeš), katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

Začátek stavby 1210

Katedrála Notre-Dame v Remeši stojí na místě staré baziliky, kde byl po bitvě u Tolbiacu roku 496 remešským biskupem Remigiem pokřtěn francký král Chlodovik I., čímž zahájil obrat Franků ke křesťanství.

Původní katedrála, zbudovaná remešským arcibiskupem Samsonem (1140–1161) v polovině 12. století byla těžce poničená ohněm 6. května roku 1210. Téměř ihned se přistoupilo k opravě, za svůj vzor si vzala neméně krásnou katedrálu v Chartres. Práce na trojlodní bazilice postupovaly od východu k západu. Ještě během nich, doslova uprostřed staveniště, se zde konaly korunovace dvou francouzských králů, a to Ludvíka VIII. V roce 1223 a Ludvíka IX. Svatého o tři roky později. Pro tento politický význam katedrály vznikl bohatý západní portál, zdobenější snad už jenom v **Chartres**. Remeš **Chartres** naopak překonává v použití kružbových výplní namísto rozet. Stala se hlavním iniciátorem proniknutí tohoto prvku do gotické architektury a ovlivnila stavby jí následující. Pro velmi ostré rozpory města s kapitulou, které vyvrcholily v jejím opuštění a uvalením interdiktů na Remeš, byly práce v letech 1233 až 1236 přerušeny. Výstavba po ustálení sporu probíhala o něco pomaleji. Závěr, obklopen věncem pěti kaplí, byl dokončen roku 1241, ale zaklenut až v roce 1299.^{94 95} Ačkoliv

⁹² BORG / MARK 1973, 367–372

⁹³ BARNES 1963, 63–74

⁹⁴ Francouzský král Filip IV. z tohoto důvodu zvedl výši daní.

⁹⁵ JANTZEN 1962

jména gotických stavitelů bývají často neznámá, zde se nám zachovala jako součást labyrintu podlahy hlavní lodi. Známe tedy čtyři hlavní architekty Jeana d'Orbais, Jeana-de-Loup, Gauchera Remešského a Bernarda ze Soissons.^{96 97}

Opěrný systém katedrály Notre-Dame patří k jedněm z nejzdobnějších. Svým dvouetážovým základem je paralelou ke katedrále v **Soissons**. Jednotlivé opěrné pilíře jsou podřízeny tvaru závěru a svázaný vysokou římsou obíhající její hranu. Jejich základ tvoří obdélník v polovině rozšířený na čtverec. Ten je velmi bohatě profilovaný. Můžeme ho rozdělit na tři části. Spodní má v okosených nárožích výžlabky s vloženými štíhlými sloupky. Mezi nimi vzniklé obdélníky jsou vyplněny lomenými oblouky, podpíranými obdobnými sloupky s listovou hlavicí. Spodní část je proražena do podoby sedlového portálku, kterým protéká voda do frontálních chrličů. Část střední, oddělená šikminou, zesponu lemovanou akantem vynáší dvěma sloupy s patkami a zdobnými hlavicemi baldachýnové výklenky, zakončené trojlistem, či lomeně. Vně jsou umístěné sochy, stojící na piedestalech připomínající svazkové pilíře. Horní části opěrných pilířů přecházejí v mohutné a přesahující fiály poseté kraby, jakožto zakončení baldachýnů. Aby se zamezilo ztrátě stability takto mohutných prvků při náporu větru, jsou prosekané podlouhlými obdélnými otvory. Na jejich špici je navíc umístěn liliový kříž. Opěrné oblouky, kryté stříškou posetou kraby, přes střední pilíř, rovněž zatížený vysokým jehlancem, podpírají hmotu hlavní lodi. Všechny oblouky jsou podepřeny sloupy. Na horních jsou navíc umístěny figurální skulptury, které ve formě atlantů v řádových rouchách vynášejí nárožní chrliče. Nejsou příliš velké, takže se nemění na figurální kompozice a nepotlačují vlastní statickou funkci.⁹⁸

Celá horní polovina závěru je neskutečnou hrou plnou nejrůznějších kamenických článků, jako malých štíhlých sloupků s listovými hlavicemi, figurálních a zvířecích soch a bezpočetné množství krabů.

⁹⁶ BRANNER 1962, 18–25

⁹⁷ Jean d'Orbais navrhl plán katedrály a započal s výstavbou po roce 1210. Před svou smrtí († 1231) byl o tři roky dříve nahrazen druhým architektem Jeanem-de-Loup. Jean-de-Loup zde naplno působil mezi lety 1231 až 1247. Třetím architektem se stal Gaucher de Reims, budující katedrálu od roku 1247 do roku 1255. Poslední známý architekt, Bernard de Soissons, zde pracoval od roku 1255 do 90. let 13. století.

⁹⁸ MARK / YUN-SHENG 1985, 125–139

Bourges, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne)

Začátek stavby kolem roku 1194

Katedrála svatého Štěpána stojí na historicky zajímavém místě. První křesťanský kostel v římské osadě Avaricum zde stál již ve 3. století. Následně byla na popud arcibiskupa Gauzlina, bratra krále Roberta II., v polovině 11. století postavena menší románská katedrála.

Není známe přesné datum zahájení stavby gotické katedrály. Povolení k demolici přilehlých římských hradeb bylo uděleno roku 1183. Z dokumentů víme, že arcibiskup Henri de Sully věnoval kapitule roku 1195 značné množství finančních prostředků, což by mohlo znamenat, že se zde již pracovalo. Stavba zahájena současně se **Soissons** a **Chartres** (1194), jakožto jedna z prvních ve stylu vrcholné gotiky, představuje však jejich radikální alternativu. Výstavba postupovala klasicky od východu k západu. Katedrála v **Amiens** jí zřejmě byla vzorem pro posouvání prostorových hranic. Chór se začal používat roku 1214, což nutně nemusí znamenat jeho dokončení. Hlavní pětিলodí, po vzoru, **Notre-Dame v Paříži**, nebo opatského kostela v **Cluny**, postrádající transept, se dočkalo vztyčení roku 1255. Západní průčelí po střechu bylo postaveno do roku 1270. Katedrála byla svěcena roku 1324. Ozvěna tohoto stavebního typu se prosadila především v oblasti Pikardie.⁹⁹

Opěrný systém katedrály je velmi pozoruhodný. Působí vcelku subtilním dojmem se svými tenkými a strmými opěrnými oblouky, nezakrývajícími těleso stavby nabízí sjednocený pohled. Samotné obdélné opěrné pilíře, stoupající v několika úrovních nahoru díky tomu tvoří až skoro samostatné prvky. Každá přední strana je ve dvou stupních oddělená stříškou. Nižší přízdobuje fiála, pod vyšší se nachází vytesaný kruh kruhy s vepsaným pětिलistem. Zakončení tvoří dvě šestiboké podpěry pro fiály s vyžlabenými jeptiškami, navzájem spojenými třemi ažurovými lomenými oblouky zakončenými trojlistem. Oblouky se klenou ve dvou úrovních. Spodní vedou kaskádovitě ze stěny hlavní lodi do středního pilíře a dále z ochozu apsidy do hlavního opěrného pilíře. Nad nimi se přerušení táhle jeden strmý oblouk přenášející tlak hlavní lodi přímo do opěrného pilíře. Opěrné oblouky jsou odstupněné od stěny, aby zde mohly vzniknout obdélné průchody ochozu.¹⁰⁰

⁹⁹ BRANNER 1962

¹⁰⁰ BONY 1983, 212

Použití strmých s štíhlých opěrných oblouků pro podepření katedrály jsou technicky promyšlenou záležitostí, jelikož právě jejich forma efektivněji svádí smykové síly do opěrných pilířů a zároveň i lépe eliminuje působení povětrnostních vlivů na střechu.¹⁰¹

Beauvais, katedrála svatého Petra (Saint-Pierre)

Přestavba od roku 1225

Přestavba katedrály svatého Petra v Beauvais započala pod vedením biskupa Mila de Nanteuil poté co byl původní závěr z 12. století poškozen požárem roku 1225.¹⁰² Z **Bourges** převzala strukturu lodí, stupňovitě se zvedajících ke středu (stejně jako v kolegiálním kostele **Saint-Quentin v Pikardii**). Stylově však koresponduje s **Amiens**. Těžké zjistit, která budova ovlivňovala druhou. Práce byly na čas přerušeny občanskými nepokoji, ale znovu se pokračovalo od roku 1239 za biskupa Roberta de Cressonsac, králova sympatizanta. Právě tento fakt se projevil při formování šestiúhelníkového závěru, reflektující králův nejoblíbenější klášter v **Royaumontu**, nedaleko Beauvais. Konstrukce horní části chóru pokračovala za Williama z Grezu, během kterých získala pařížské formy ovlivněné architektem Pierrem de Montreuil. Chor byl prosvětlen triforiem s extrémně protaženými okny. Vnitřní prostor dosáhl výšky přes 48 metrů a zřejmě již roku 1272 kanovníci mohli zasednout do svých lavic a konala se zde první mše. Bohužel o dvanáct let později, v roce 1284, došlo k částečnému zhroucení kleneb, zřejmě chybou při stavbě opěrného systému.¹⁰³ To vedlo k celkové přestavbě závěru, která trvala až do poloviny 14. století.¹⁰⁴

Opěrný systém však vyžadoval neustálá nutná podpůrná opatření. Dnes ho celý obepíná systém stahovacích táhel, který se snaží zamezit opakování nehody z konce 13. století. Volný opěrný systém závěru katedrály je velmi hustý a vysoký, zakrývající pohled na hlavní loď, omluvou je jeho architektonická zdobnost. Opěrné pilíře stojí na obdélném základu a jsou několikrát členěny směrem vzhůru. Nejzajímavější je část v úrovni protáhlých oken chóru. Subtilní válcové pilastry dělí boční strany pilířů na tři menší plochy zakončené trojlisty s posazenými vimperky. Takto pojatá je i čelní strana, kde tvoří pouze jeden díl. Stejně členění, jenom pouze ve zredukované formě dvou

¹⁰¹ WOLFE / MARK 1974, 17–26

¹⁰² Milo de Nanteuil byl biskupem v Beauvais od roku 1218 až do své smrti 6. září 1234.

¹⁰³ MARK / WOLFE 1976, 462–476

¹⁰⁴ MURRAY 1980, 533–551

bočních polí, nalezneme z ní vycházející vyšší úrovní. Dekoratívni pojetí koresponduje s formou oken. Do čelní strany jsou navíc posazeny kamenné chrliče posazené na hlavicích zakončujících vystouplé břity. Vnější Pilíře jsou zakončeny o nakoso postavené fiály, které spolu se zmíněnými vimperky tvoří jakousi stříšku.

Beauvais, klášterní kostel sv. Štěpána (Saint-Étienne)

Výstavba mezi lety 1072 až 1522

Kostel sv. Štěpána byl budován od roku 1180 na místě požárem zničené předchozí stavby, která zde byla stavěna od roku 1072 k uložení ostatků sv. Vaasta z Arrasu. Západní průčelí začalo být budováno od roku 1220/30, pozdně gotický chór mezi lety 1506–1522. Kostel byl vyrabován za velké francouzské revoluce a zejména ve 20. století, kdy jej nejprve roku 1912 poničil uragán a během první světové války německá armáda.

Je pamětihodný pro svou křížovou klenbu, jejíž pozůstatky historici datují před těmi v **Durhamu**, nebo **Saint-Denis**. Saint-Étienne je jedním z průkopníků tohoto stavebního prvku. Architekti oblasti Île-de-France se upínali k typům, jako je tento kostel, jakožto k prototypu vývoje gotické architektury, na což již upozornil uznávaný historik architektury Jean Bony.^{105 106}

Opěrný systém chóru je jednoetážový. Tvoří ho strmé opěrné oblouky, přerušené čtvercovým pilířem, zakončeným fiálou. Stejně fiály nalezneme i jako nástavce externích, v půdorysu obdélných, pilířů, do kterých se oblouky noří. Zajímavé je žlábkovité profilování boků oblouků vizuálně znázorňující prolínání jednotlivých článků.¹⁰⁷

Chartres, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre)

Chór z let 1220 až 1240

Kostel Saint-Pierre přináležel opatství Saint-Père-en-Vallée, založeném již v 7. století. Po katedrále je druhou nejdůležitější sakrální stavbou v Chartres. Klášter byl v letech 858 a 911 zničen Normany, ale již kolem roku 930 opraven. Po nájездеch severanů byl celý objekt téměř úplně vypálen požáry v letech 1077 a 1134. Zachovala se pouze západní věž, sloužící jako donjon. Ta byla zachována při kompletní

¹⁰⁵ BONY 1983

¹⁰⁶ MCGEE 1986, 20–31

¹⁰⁷ MURRAY 1986, 20–31

rekonstrukci za opata Fouchera. V průběhu věků byl celý areál několikrát přestaven, pro nás nejdůležitější gotické jádro, však zůstalo.¹⁰⁸

Vysoký dvouetážový opěrný systém podpírá hlavní loď prosvětlenou pásy oken. Jak oblouky, tak i pilíře jsou jednoduché. Na pilířích jsou pozůstatky po umístění lešení. Nahoře jsou zatěžkané ozdobnými fiálami, které jsou však mnohem mladší.

Narbonne, katedrála svatých Justa a Pastora (Saint-Just-et-Saint-Pasteur)

Chór z let 1272 až 1332

Katedrála, zasvěcená španělským mučedníkům Justovi a Pastorovi, se nachází v jihofrancouzském městě Narbonne. Gotická katedrála začala být stavěna rozhodnutím bývalého narbonnského arcibiskupa, papeže Klementa IV. Plány stavby byly vytvořeny roku 1264 a tak Maurin, současný arcibiskup v Narbonne, mohl 13. dubna 1272 položit základní kámen. Chór byl dokončen v roce 1332. Katedrála bohužel nebyla nikdy dokončena hned z několika důvodů. Šlo o zejména spory s představiteli města, nedostatek finančních prostředků a v neposlední řadě i epidemii moru, či vojenské tažení Eduarda z Woodstocku.¹⁰⁹

Jeden z největších a nejambicióznějších stavebních projektů francouzské architektury 13. století, tak zůstal i přes několikeré pokusy, nedokončen. Do dnešních dob se dochoval překrásný opěrný systém chóru. Subtilní a strmé opěrné pilíře, podpírající závěr ve dvou úrovních, jsou přerušeny pouze středním pilířem se zatěžkávající fiálou. Horní pilíře jsou opatřeny úzkým žlábkem, svádějícím vodu dekorativních kamenných chrličů pilířů. Samotné pilíře jsou netradiční pro francouzskou gotiku. Některé z nich mají podobu věží s cimbuří a snad poukazují na těsnou blízkost s městskými hradbami. Mezi venkovními a středními pilíři jsou vytvořeny dekorativní půlkruhové průchody, zřejmě již jako tradiční ozdoba ve formě vnějšího triforia, neboť rovná střecha umožňuje volný pohyb bez omezení.

Châlons-sur-Marne (en-Champagne), katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne)

Myšlenka stavby katedrály v Châlons-sur-Marne, což je starší název pro Châlons-en-Champagne, vznikla za episkopátu Guillauma de Champagne. Tento biskup byl přítelem svatého Bernarda, kterého v roce 1115 sám v Châlons pokřtil. Stavební projekt byl dokončen 26. října 1147, kdy jej pokřtil papež Evžen III. Dvě věže stojící

¹⁰⁸ PASQUIER 1921

¹⁰⁹ DOMENJO 1968

východně při transeptu, odpovídají stavebnímu provedení kostela **Notre-Dame-en-Vaux**. Pozůstatkem této doby jsou překrásné románské vitráže.¹¹⁰

Doba gotiky s sebou přinesla mnohé stavební úpravy. Tehdejší biskup Pierre de Hans rychle přijal nový rayonantní styl a tak se mohlo mezi lety 1280 až 1310 přistoupit k přidání ochozu s třemi kaplemi.

Barokní úpravy v první polovině 17. století (1628–1634) sice přidalo katedrále netradičně východní průčelí, ale ostatní úpravy proběhly v duchu předchozích slohu, které se stavitelé pokusili zachovat pro dosažení stylové jednoty.¹¹¹

Současný vzhled nejenom opěrného systému hlavní lodi je tedy výsledkem mnoha oprav pozdější doby, zejména zmíněného 17. století. Základem jsou však dvě úrovně oblouků, podpírané při zdi hlavní lodi válcovými sloupy. Novější opěrné pilíře jsou oproti obloukům celkem mohutné, nahoře přizdobené šestibokými hranoly s vimperky. Celá tato část nástavce je pojatá jako zmenšená architektura. Z nich vyrůstající fiály jsou poseté kraby. Opěrný systém je pravidelný, s nadsázkou by se dalo říci, že vytvářející pomyslné žebroví.

Auxerre, kostel svatého Heřmana (Saint-Germain)

Gotická přestavba chóru od roku 1277

Původní kostel Saint-Germain byl vystavěn začátkem 6. století královnou Chrodechildou, manželkou Chlodvika I. Kostel byl několikrát rozšířen. První větší přestavba proběhla v 9. století donací hraběte Konráda. Do vybudované krypty byly přeneseny ostatky světce, který dal tomuto svatostánku jméno.

V polovině 13. století byl chór kostela v tak dezolátním stavu, že se opat Jean de Joceval (1252–1278) ho rozhodl roku 1277 celý strhnout a znovu vystavět. Práce byly na čas přerušeny opatovým skolem.¹¹²

Vysoký chór a hlavní loď jsou podpírán mohutně působícími pilíři opěrného systému. Ty ostře kontrastují se strmými a štíhlými, až skoro neviditelnými, oblouky. V horní hraně každého z nich je vyžlabení sloužící ke svodu vody ze střechy do kamenných chrličů pilířů.

¹¹⁰ RAVAUX 2001

¹¹¹ VILLES 2007

¹¹² PORÉE 1907, 182–188

Auxerre, opatský kostel svatého Eusebia (Saint-Eusèbe)

Rekonstrukce po roce 1216

Kostel Saint-Eusèbe původně přináležel k opatství zbudovanému mimo hradby města, obojí zbudované za biskupa Palladia (623–659) v první polovině 7. století. Na krátkou dobu, když zemi sužovaly nájezdy Vikingů, byla činnost přerušena, aby se soukolí výstavby chrámu znovu rozběhlo v 11. století. Ve druhé polovině 12. století proběhla velká přestavba, zejména závěru, ale požár roku 1216, vedl k celkové rekonstrukci. Závěr kostela se však zhroutil roku 1530. Nový představuje sjednocení tvarů pozdní gotiky s novým jazykem renesance. Plány na demolici staré věže a přebudování hlavní lodi naštěstí nebyly nikdy provedeny.^{113 114}

Závěr kostela podpírají čtyři opěrné pilíře na protáhlém obdélném půdorysu. Z čelní strany jsou v goticko-renesančním stylu přizdobeny nikami, krytými baldachýny, pro sochy, jež se zde nenacházejí. Stříšky, kryjící pilíře mají namísto klasických fiál kuželky. Pod jejich římsou se nacházejí zdobené metopy s triglyfy. Opěrné oblouky vzdáleně připomínají ty z katedrály v **Chartres**. Jejich horní část je odlehčena o průduchy s půlkruhovým zakončením.

V první části této kapitoly byl nastíněn chronologický vývoj opěrného systému na území Francie od nejranějších příkladů do roku 1180 narativním (ale přirozeně relativně chápaným) způsobem seřazení konkrétních staveb do tabulky. Pro obsáhlost tematiky a limit rozsahu diplomové práce nebylo možné věnovat pozornost všem stavbám. A tak byly vybrány kostely: královská hradní kaple Notre-Dame v Saint-Germain-en-Laye; priorátní kostel Notre-Dame v Dijonu; katedrála Nanebevzetí Panny Marie v Clermont-Ferrand; kostel Saint-Martin-aux-Bois; kostel Saint-Sulpice-de-Favières; kostel Saint-Martin a zbořený opatský kostel Saint-Vincent v Laonu; kostel Saint-Marie-Madlene v Mont-Notre-Dame; kostel Saint-Germain-l'Auxerrois a Saint-Pierre á Dreux a další. Francouzských chrámů s volným opěrným systémem je skutečně mnoho a zaslouží si delší a podrobnější studium založené především na autopsii.

¹¹³ PORÉE 1907, 188–193

¹¹⁴ BRANNER 1960, 31

V. Transformace a šíření gotického opěrného systému Evropou

5.1. Anglie

Canterburská katedrála a metropolitní kostel Ježíše Krista (Canterbury cathedral and metropolitan church of Christ)

Opěrný systém chóru z let 1177 až 1179

Katedrála patří mezi jedny z nejstarších a nejznámějších křesťanských staveb na území Anglie. Založená roku 597, byla kompletně přestavěna mezi lety 1070 až 1077. Ačkoliv ve Francii nemáme přesné písemné, či hmatatelné záznamy o prvních stavbách, v Anglii tehdejší místní kronikář Gervas z Canterbury pečlivě dokumentuje období konstrukce chóru, presbytáře a kaple sv. Trojice v Canterburské katedrále.¹¹⁵ Zhotoveny byly po požáru roku 1174 pod vedením francouzského architekta Viléma ze Sens, architekta účastnícího se na stavbě katedrál v **Sens**, a Williama Anglického, architekta a kameníka. Právě práci prvního jmenovaného můžeme pozorovat v chóru a presbytáři, budovaného mezi lety 1177 až 1179. Rozbor tohoto konceptu opěrného systému s podpěrami a odhalenými opěrnými oblouky podhalil předcházející bližší znalost francouzského prostředí, konkrétněji okolí Paříže, kde se Viléma de Sens zcela jistě před svým příchodem do Canterbury pohyboval a kde čerpal svou inspiraci, aby jí zde poté mohl prezentovat. Canterburská katedrála tak představuje první, i když nefrancouzský, důsledně zdokumentovaný příklad opěrného systému.¹¹⁶

Nejstarší části opěrného systému, který zbudoval Vilém ze Sens, nalezneme v severní části chóru a transeptu. Zatímco jižní strana je zpevněna opěráky, vně zdiva ochozu, při severní straně triforia vidíme slabé, od šikmé střechy ochozu sotva odpoutané volné oblouky, přecházející do pilířů zakončených sedlovou stříškou. Některé z nich byly sice dodatečně vyplněny zdivem, ale po bližším prozkoumání vazby zdiva popírají prvoplánové spojení se šikmou střešou chórového ochozu. Tyto oblouky nepodpírají stěnu závěru v bodě, kde vzniká největší rozpínavá síla, celý opěrný systém je zatím náznakem budoucího vývoje, ale i tak zde vidíme krásný příklad prvního pokusu hry nové gotické formy, datovatelné do roku 1177, pod vedením architekta Viléma ze Sens.

¹¹⁵ Též známý jako Gervasus Cantuariensis, nebo Gervasius Dorobornensis (* 1141, † 1210). Je především známý jako autor Kroniky (The Chronicle) v níž přesvědčivě popsal dobu 12. století, kde neopomenul ani stavbu v Canterbury.

¹¹⁶ KUSABA 1989, 175–189

Chichesterská katedrála Nejsvětější Trojice (Chichester cathedral – Cathedral church of the Holy Trinity)

Výstavba z let 1075 až 1199

Katedrála v Chichesteru, začala být budována od roku 1075, kdy sem bylo výnosem Londýnského církevního koncilu přeneseno biskupské sídlo z blízkého Selsey. Iniciátorem stavby a zároveň tím, který dohlížel na přesun biskupského sídla, byl Stigand ze Selsey, poslední biskup v Selsey a zároveň první biskup v Chichesteru.¹¹⁷ Starší kostel, založený svatým Wilfriedem, musel ustoupit normanské architektuře. Nová stavba byla posvěcena v roce 1108 biskupem Ralphem de Luffou.¹¹⁸ Po požáru roku 1187 však katedrála vyhořela a s ní lehla popelem značná část města. Byla nutná velká přestavba, kterou provedl zřejmě anglický stavitel Walter z Coventry. Původní apsidový závěr byl prodloužen směrem k východu a ukončen plochým chórem s lancetovými okny. Zničený dřevěný strop byl nahrazen současnou kamennou křížovou klenbou. Její tíhu ve východní části podpíral vnější opěrný systém s velkými fiálami, které ukončovaly pilíře. Opěrné oblouky hlavní lodi jsou jednoduché s plochými hřbety. Nové svěcení katedrály se konalo roku 1199.¹¹⁹

Centrální věž v křížení, původně postavená ve 14. století, je založená podle vzoru katedrály v **Salisbury**. Díky této vysoké dominantě je katedrála jako jediná viditelná z moře. Roku 1721 byla opravována slavným barokním architektem, sirem Christopherem Wrenem.¹²⁰

Shoreham-by-Sea (New Shoreham), farní kostel svaté Marie z Haury (Saint Mary de Haura)

Farní kostel Saint Mary de Haura byl založen zřejmě roku 1096 feudálním baronem Williamem z rodu Braosů, první písemnou zmínku o stavbě však nalezneme z roku 1103.¹²¹ Kostel měl namísto plochého zakončení původně apsidově zakončený chór s věncem kaplí, jehož pozůstatky jsou stále rozeznatelné ve zdivu.¹²² Později ve

¹¹⁷ Stigand of Sesley, biskupem v Selsey mezi lety 1070 až 1075 a biskup v Chichesteru od roku 1075 do své smrti roku 1087.

¹¹⁸ Ralph de Luffa, biskup Chichesteru od roku 1091 do své smrti 14. prosince 1123.

¹¹⁹ BATSFORD / FRY 1938

¹²⁰ HARVEY 1961

¹²¹ Též Saint Mary at the Harbour, kostel má již z názvu místa patrné zasvěcení, které má ochraňovat rybáře a námořníky.

¹²² PEVSNER / NAIRN 2003, 276–280

12. století, zřejmě po roce 1170 byl kostel krom hlavní lodi přestavěn a rozšířen o trojlodní závěr. Ten byl po svém dokončení podepřen dvěma páry opěrných oblouků, vedoucích do mohutných pilířů. Rané použití venkovního volného opěrného systému, jej řadí mezi nejranější dochované příklady tohoto architektonického prvku na Britském ostrově. Pro svůj význam v anglickém stavebním vývoji byl kostel zařazen roku 1950 na seznam English Heritage, uznávané společnosti pro ochranu přírodního a kulturního dědictví.

Lincolnská katedrála – Katedrální kostel Panny Marie v Lincolnu (Lincoln cathedral – Cathedral Church of the Blessed Virgin Mary of Lincoln)

Výstavba z let 1192 až 1210

Třetí největší katedrála v Anglii začala být stavěna na pokyn anglického krále Viléma I. Dobyvatele v polovině 70. let 11. století, za episkopátu Remigiuse z Fécamp, lincolnského biskupa. Základní kámen byl položen roku 1088. Svůj vzor si vzala z katedrály v **Rouen**, stejně jako z opatského kostela **svatého Štěpána** (Saint-Étienne) v Caen. Větší část byla dokončena a posvěcena byla roku 11. května 1092, dva dny po smrti po smrti jejího zakladatele, Remigia. V roce 1141 bohužel dřevěný krov shořel. Biskup Alexandr katedrálu opravil a navíc i rozšířil, ale naneštěstí se její větší část zřítla následkem jednoho z nejsilnějších zemětřesení v Anglii, roku 1185 (zřejmě 15. dubna).¹²³ Po této události byl ustanoven nový biskup, známý později jako svatý Hugh z Lincolnu, který započal velkou přestavbu v raně gotickém anglickém stylu, ukončenou rokem 1210. Katedrála využila všech aktuálních a moderních prvků té doby. Okna s lomenými oblouky prosvětlují žebrovou klenbu, která je zvenčí podpírána volným jednoduchým opěrným systémem.¹²⁴

Se zajímavým použitím opěrného systému se setkáváme v kapitulním domě katedrály. Tato centrální stavba svým zpracováním, rozhodně nestojí ve stínu katedrály. V nárožích polygonu jsou umístěné mohutné vysoké hranoly, zakončené fiálami s kraby a křížovou kytkou na vrcholu. Z každého vybíhá oblouk, nořící se do jádra v půdorysu obdélných masivních pilířů, které jsou kryty přesahující sedlovou střechou.

¹²³ Podle článku MUSSON, RMW: The seismicity of the British Isles to 1600. 2008, 59

¹²⁴ BATSFORD / FRY 1938

Westminsterské opatství – kolegiální chrám svatého Petra ve Westminsteru
(Westminster Abbey – The Collegiate Church of St Peter)

Výstavba z let 1245 až 1517

Kolegiální chrám svatého Petra ve Westminsteru je tradičním místem korunovace anglických králů. První kostel se na tomto místě nacházel již v 7. století, za časů londýnského biskupa Mellituse. Stavba současného chrámu započala roku 1245 na příkaz anglického krále Jindřicha III. stržením východního konce z doby Eduarda III. Vyznavače, svěceného v prosinci roku 1065. Stavbu ve francouzsko-anglickém stylu vedl stavitel Henry z Reyns, na základě katedrál v **Remeši** a **Amiens**. Stavba pro svou finanční nákladnost pokračovala až do roku 1517. Hlavní loď byla podpírána původně jednoduchými oblouky s pilíři zakončenými fiálou, nyní můžeme sledovat hustý sled pilířů s opěrnými oblouky v několika úrovních.¹²⁵

Stejně jako u katedrály v Lincolnu i zde se setkáváme s opěrným systémem kapitulního domu, přidaného ve 14. století. Místo shromáždění klášterní komunity byla zbudována o století dříve, za Jindřicha III., mezi lety 1245 až 1253. Z oktogonálního plánu vyrůstá neobyčejně krásné geometrické provedení, zakončené klenutým stropem. Zvenčí je síň podpírána velmi krátkými oblouky, propojujícími jádro centrální stavby s mohutnými zalomenými opěrnými pilíři, které jí po obvodu obklopují.

Na Britském ostrově nalezneme mnoho osobitých staveb přetavujících francouzskou gotickou produkci na syntézu se silným normanským vlivem. Bohatý dekor zejména kleneb hlavní lodi bývá doprovázen mnohem jednodušším opěrným systémem, než na který jsme zvyklí u jejich sousedů za průlivem. Většina svatostánků ani tento prvek nepotřebuje, namísto štíhlé francouzské vertikality, jsou základy staveb, doširoka rozložené při zemi. Určitě stojí za zmínku i mnohé pozdější úpravy přidávající, či upravující opěrný systém, jako je například kostel Saint Mary Redcliffe v Bristolu, opěrné oblouky z 19. století v katedrále v Yorku a klášteře Pershore; opěrný systém kláštera v Bath, restaurovaný ve 30. letech 18. století Georgem Mannersem, jakožto i přidané opěrné oblouky v Chaddesley Corbett. Nesmíme opomenout ani blízké katedrály ve Wells a Salisbury, nebo jednu z nejpůsobivějších katedrál v Ely.

¹²⁵ BRADLEY / PEVSNER / SCHOFIELD 2003, 105–207

5.2. Itálie

Milán, katedrála Narození Panny Marie (Duomo di Milano)

Výstavba z let 1386–1510

Milánská katedrála, nebo spíše Duomo di Milano, jak jí nazývají Italové, patří mezi pět největších katedrál světa. Její stavbu zahájil roku 1386 arcibiskup Antonio da Saluzzo ve stylu italské gotiky. Zdi jsou obloženy běloskvoucím mramorem, který navazuje na antickou tradici chrámů na fórech a svítí do dále svou andělskou čistotou.

Hlavní loď je podpírána přebohatým lesem opěrného systému, který, více než aby řešil tektonické vztahy a zákonitosti stavby, marnotratně se předvádí v jejím úchvatném obrysu. Zdola jsou jednoduché oblouky doslova ztrácející se za sochařskou a kamenickou dekorací, zatímco při procházce po střeších dómu je vidět jejich přehledný, ba přímo jednoduchý rytmus rozvržení. Shora oblouky zdobí dva pásy lípaných kružeb, přecházejících do stylizovaných nerozvinutých i rozkvetlých květů. Spodní oblouk nastavují dvě půlkruhové výseče, z kterých v místě spoje vybíhá hrot zakončený listovou lilií. Opěrné pilíře jsou plné baldachýnových nástavců, fiál a krabů. Na jejich vrcholy jsou posazeny sochy světců. Celek vytváří neskonalou pastvu pro oči, ve které je i při bližším zkoumání každý jednotlivý detail podrobně a dokonale zpracován.

5.3. Nizozemí (Flandry, Holandsko, Brabantsko)

Církevní stavby v Nizozemí vznikaly pod velmi silným francouzským vlivem, který vycházel nejenom ze svého zeměpisného sousedství, ale zejména hospodářskými i politickými styky se svým západním sousedem. Již velmi brzy, v 11. století hrabství Flandry a Artois patřily pod francouzské království a to i přes ozbrojené pokusy o osamostatnění. V roce 1384 Flandry připadly Burgundsku, později mezi lety 1428–1433 přidali pod svůj vliv i Brabant, Limburg, Holland a Seeland.

Již s prvotním rozvojem gotiky pronikaly do jižních oblastí Nizozemí myšlenky tohoto nového slohu. Jejich prostředníkem byly zejména katedrály v **Cambrai**, **Arrasu** a **Laonu**. Z této severofrancouzské oblastí pronikly do Flander zejména tvarové prvky katedrály v **Tournai**, stavěné kolem roku 1140, založené na principech románsko-gotické architektury. Dalším motivem jsou čtyři věže transeptu, doprovázející sanktusníkovou věž, takto se uspořádaly věže katedrály v **Laonu**. Krom francouzských vlivů, zasahovaly i do místní architektury podněty porýnské. Motiv trojlístého chóru,

dochovaného v zakončeních transeptu, jenom dokazuje propojení s produkcí **Kolína nad Rýnem**. Chór katedrály v **Tournai**, stavěn až v polovině 13. století však vykazuje již pojetí ve stylu klasických katedrál.

5.3.1 Flandry

Tournai, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

Chór z let 1243 až 1255

Katedrála Notre-Dame se nachází ve městě Tournai, ležící na řece Šeldě v západním Valonsku. Společně s Arlonem a Tongerenem patří Tournai, k jedním z nejstarších měst Belgie, tehdy pod názvem Turnacus, svědčícím o jeho založení Římany.

Stavba v sobě spojuje tři stavební epochy, sloh románský, gotický a francouzské baroko. Započatá ve 40. letech 12. století výstavbou románskou hlavní lodi. Svou typickou šedomodrou barvu dostala použitím stavebního materiálu se zde protékající řeky Šeldy. Pojetím předchází ranou gotiku, mezi arkády a triforium je umístěná galerie. Dokončení se dočkala v roce 1171. Ramena transeptu, budovaná zřejmě mezi lety 1199–1213, byla ovlivněna stavební produkcí severovýchodní Francie, zejména katedrálami v **Noyon** a **Soissons**. Pár věží se čtvercovým půdorysem, přiléhajících k apsidovému zakončení obou ramen dosahuje značné výše 83 m.¹²⁶

Gotickou proměnu si lze spojit s postavou biskupa Gautiera de Marvais (1219–1252), který inicioval demolici starého chóru. Měl být nahrazen mnohem větším a „modernějším“, inspirovaným závěrem v **Amiens**. S přestavbou se začalo roku 1242 a dokončena byla roku 1255. Ve stejném duchu měla být poté přestavěna celá katedrála, ale tento záměr se nikdy neuskutečnil.¹²⁷

Opěrný systém rovněž reflektuje katedrálu v **Amiens**. Hustý sled pilířů po obou stranách závěru náhle řídne, poodhalujíc tak jádro stavby. Pilíře po stranách, zapuštěné do hmoty zdiva rostou nad ohoz kaplí až do vimperky ozdobených nástavců zakončených fiálou posetou kraby. Se zdí okenní zóny je spojuje dvouúrovňový systém celkem strmých opěrných oblouků, kterým k **Amiens**, chybí pouze ažurování volnými kružbami.

Katedrála Notre-Dame v Tournai byla v roce 2000 zapsána do Seznamu světového dědictví UNESCO

¹²⁶ BONY 1983

¹²⁷ HOUSEN 2004-2005, 55–57

Bruggy, kostel Panny Marie (Onze-Lieve-Vrouwekerk)

Opěrný systém chóru z let 1270 až 1280

Stavba kostela Panny Marie v Bruggách se datuje do rozmezí 13. až 15. století. Počátek stavby, na místě starší karolinské kaple z 9. století, je datován do roku 1230. Nejstarší částí je hlavní loď, postavená v tzv.: Schledegotiek, regionálním románsko-gotickém přechodném stylu ve Flandrech s použitím typického namodralého kamene z řeky Šeldy. Kněžiště zakončené apsidou je postavené z cihel. Vybudováno mezi lety 1270 až 1280. Od roku 1270 do roku 1340 byla stavěna dominanta měště 122,3 metru vysoká cihlová věž, který je druhou nejvyšší cihlovou stavbou na světě. Překonává jí pouze věž kostela sv. Martina v Landshutu, Německu.¹²⁸

Opěrný systém kolem chóru je široce rozevřený. Společně s vysokými ohozovými kaplemi vytváří podobu nízkého, avšak v základu mohutného kostela. Oblouky jsou jednoduché a jedinými dekorativními prvky jsou panelované vrchy pilířů.

Mechelen, katedrála svatého Rumolda (Sint-Romboutskatedraal)

Výstavba z let 1200 až 1520

Belgický metropolitní arcibiskupský chrám v Mechelenu je zasvěcen svatému Rumboldovi, křesťanskému misionáři a mučedníkovi, pochovanému v nedalekém opatství.¹²⁹

Výstavba katedrály byla zahájena krátce po roku 1200. První fáze ukončilo svěcení roku 1312, kdy její část byla provozuschopná. Od roku 1324 se ve stylu brabantské gotiky, odvozené z francouzského soudobého architektonického proudu, přistoupilo k vybudování chóru a přidání opěrného systému. Strmé oblouky chóru vedou mohutných pilířů s nástavci, ukončenými sedlovými stříškami. Před pilíře jsou předsazeny vysoké zdobné hranoly zakončené fiálami. Celý závěr kostela je velmi zdobný a dekorativní, tvoří ostrý kontrast k opěrnému systému podpírajícímu hlavní loď.

Po požáru roku 1342 stavbu převzal a opravil architekt Jean d'Oisy. Pokračoval ve výstavbě ve vrcholně gotickém stylu druhou stavební fází, zakončenou jeho smrtí roku 1375. Jeho nástupci dokončili klenby lodi roku 1437 a chór v roce 1451.

¹²⁸ BUMPUS 1909, 138–144

¹²⁹ Svatý Rumold do Mechelenu přišel ze svého rodiště Irska / Skotska. Byl umučen dvěma muži, které odsoudil za jejich nekřesťanské počínání. Datum světcova úmrtí se na základě průzkumu ostatků klade do rozmezí let 580 až 655.

Třetí a poslední fázi, probíhající mezi lety 1452 až 1520, bylo vztyčení věže, která měla dosahovat výše 167 metrů. Její návrh zachytil český barokní rytec a kreslíř Václav Hollar. Ačkoliv nikdy nebyla dokončena, její úctyhodná výška téměř 98 metrů a ploché ukončení z ní činí snadno rozeznatelnou dominantu městského panorama.

Antverpy, katedrála Panny Marie (Antwerpen, Onze-Lieve-Vrouwekathedraal)

Výstavba z let 1352 až 1521

Nynější katedrála se nachází na místě malé kaple Panny Marie z 9. století. Ve 12. století byla nahrazena románským kostelem. Až v polovině 14. století, roku 1352, se započalo s gotickou přestavbou, která si dala za cíl vytvořit největší svatostánek v Nizozemí. Na budování závěru se podílel boloňský stavitel Jean Appelmans. Je podpírán dlouhými opěrnými oblouky nesoucí pás prolamovaný kruhy. V polovině je přerušují střední pilíře s nastavenými hranoly, zakončenými fiálami. Stejně zdobné jsou i pilíře vnější.

Katedrála, dokončená roku 1533, však nenaplnila plánovanou představu velkolepé stavby s vysokými západními věžemi. Postavena byla pouze věž severní a to do úrovně třetího stupně z celkové zamýšlené výše. Vynesení jižní věže přerušil požár katedrály 5. a 6. října roku 1533.¹³⁰

Dalšími význačnou stavbou této oblasti jsou bruselská katedrála svatého Michala archanděla a svaté Guduly (Saints-Michel-et-Gudule). Její opěrné oblouky hlavní lodi a ramen transeptu vypadají do restaurátorských očištěných novodobě, jejich vznik se klade do gotických úprav 13. až 15. století.¹³¹

5.3.2 Holandsko

Utrecht, katedrála svatého Martina (Sint-Maarten Domkerk)

Základní kámen gotické přestavby roku 1254

Velmi zajímavá a dlouhá historie sahá až do 7. století, kdy kolem roku 630 zde vznikla dřevěná kaple zasvěcená sv. Martinovi za podpory merovejských králů. Její původní umístění není zcela jasné, byla totiž zničena pohanskými Frísy. Poté svatý Willibrord vybudoval stejnojmenný kamenný kostel, který však byl již v 9. století zničen během nájezdu Normanů. Obnovení se dočkal v 10. století biskupem

¹³⁰ RYNCK 2005

¹³¹ MIGNON 1970, 54–61

Balderikem. Katedrála však shořela, ale již záhy byl zbudován nový kostel za biskupa Adalbolda II. Ten bez porušení vydržel až do roku 1253, kdy v Utrechtu vypukl požár, který poničil téměř celé město.

Kostel se jako vždy dočkal své obnovy, rok po požáru místní hierarcha Hendrik van Viaden inicioval výstavbu gotické katedrály. Stavba si za svůj vzor vzala velkolepou dominantu **Kolína nad Rýnem**. (Zde poznamenejme, že nizozemská i brabantská města čile s Kolínem obchodovala.) Postupovalo se od východu, tak již roku 1295 mohl být vysvěcen gotický presbytář. Vysoká západní věž se stavěla mezi lety 1321–1382. Rokem celkového dokončení katedrály se uvádí letopočet 1515.¹³²

1. srpna roku 1674 však Utrecht postihla další přírodní katastrofa. Následkem tornáda, které se prohnalo městem, se zřítily hlavní loď. Zbývající část byla provizorně uzavřena stěnou, i přes různé diskuze se její znovupostavení nikdy neuskutečnilo.

Dochoval se však opěrný systém podpírající závěr katedrály. Kružbou ažurované opěrné oblouky vedou do bohatě profilovaných a zdobených mohutných opěrných pilířů zakončených vyrůstajícími fiálami, posetými kraby.

5.3.3 Brabantsko

Hertogenbosch, katedrála svatého Jana (Sint-Janskathedraal)

Výstavba z let 1220 až 1530

Katedrála sv. Jana v severobrabantském městě Hertogenbosch přináleží ke skvostům nizozemské gotiky. Se stavbou se započalo roku 1220 na místě původního románského kostela. Tato stavební fáze byla ukončena roku 1340, avšak v této době se začalo s pracemi na rozšíření, které vtisklo katedrále svou gotickou tvář. Nový transept s chórem byl vztyčen a dokončený do roku 1450. V roce 1505 byla zničena románská část, vyjma západní věže. Celkového dokončení se katedrála dočkala před polovinou 16. století, někdy okolo let 1525 až 1530.

Opěrný systém je velmi pravidelný a bohatý na kamenické detaily. Pilíře jsou celkem jednoduché, zakončené stříškou s přidaným ustoupeným nástavcem, do kterého vedou oblouky. Přizdobeny jsou o moderní sochy andělů v jeansech s mobilními telefony, ale i klasické mohutné čtvercové, nakoso postavené fiály. Mnohem zajímavější je dvouetážový systém opěrných oblouků lemující obě strany hlavní lodi včetně jejího závěru. Vrchy horních oblouků zdálky vypadají posety kraby,

¹³² TOMAN 2005

při bližším zkoumání však narazíme na nekonečné množství detailně zpracovaných neogotických sedících lidských a zvířecích postav. Nalezneme zde v řadách za sebou, jak hráče na hudební nástroje, tak i psy, gryfy, dráčky, ale i pár opic.

Do oblasti Brabantska můžeme zařadit i kostel Panny Marie v Aarschotu se svými jednoduchými opěrnými oblouky podél hlavní lodi. Další zajímavou stavbou je raně gotický kostel sv. Mikuláše, známý též pod názvem Bovenkerk. Kostel, tvořící nejvýraznější bod panoramatu města Kampen, měl obsahovat i volný opěrný systém. Nebyl však nikdy proveden, přidáním táhel do patek kleneb vně budovy ztratily oblouky svou funkci nositele smykových sil klenby hlavní lodi.

5.4. Německo

Basilejská katedrála (Basler Münster)

Výstavba z let 1019 až 1500

Basilejská katedrála je jednou z nejvýznamnějších a turisticky nejnavštěvovanějších staveb švýcarského města Basilej. Jako stavební materiál byl použit červený pískovec, který zaujme všechny pohledy od protékající řeky Rýna. Původní románská trojlodní bazilika s transeptem z let 1180 až 1220 / 1230, byla od 70. let 13. století do roku 1500 goticky upravována, ale její základ zůstal téměř neměnný. Dva páry jednoduchých opěrných pilířů podpírají hlavní loď mezi dvojicemi románských, půlkruhově zakončených oken. Polygonální závěr s chórovým ochozem vynášejí čtyři opěrné oblouky, vedoucí do, v půdorysu obdélných, pilířů, které jsou doplněny o průchody vnějšího ochozu. Ve své spodní části se šikmo rozšiřují směrem od katedrály. Pro odlehčení jsou doplněny o průchody přízemní galerie. Opěrný systém byl ještě více zpevněn triforiem, přidaným v gotice.

Zemětřesení, které Basilej postihlo dne 18. října roku 1356, si vyžádalo nutné stavební úpravy. Povoláný architekt, Jan Parlér (Johannes Parler) z Gmündu, který současně stavěl katedrálu ve **Freiburgu**, opravil zničené klenby.¹³³ Katedrála byla v první polovině 15. století, roku 1421, rozšířena Ulrichem Ensingenem, architektem katedrálních věží v Ulmu a Štrasburku.

Ač tato dominanta města Basilej neleží přímo na území Německa, má své místo nejenom v šíření opěrného systému, ale je zajímavá zejména pro svou spojitost

¹³³ Viz heslo Parlér in: VLČEK 2005, 472

s Johannesem Parlěrem starším z Gmündu, jakožto zakladatele významného Parlěrovského stavitelského rodu.

Štrasburk, katedrála Panny Marie (Strasbourg, cathédrale Notre-Dame)

Výstavba z let 1015 až 1439

Katedrála Notre-Dame ve Štrasburku, byla budována mezi lety 1015–1439 na místě dřívější římské svatyně. Toto město střídavě patřilo pod francouzský a německý vliv. Ačkoliv dnes tato stavba vrcholné gotiky přináležejí Francii, její architektura se přiklání k tradici německého gotického stavitelství.

Základní kámen položil na místě karolínské baziliky biskup Werner von Habsburg. Románské katedrále však roku 1176 ohněm vzplály dřevěné střechy a vyhořela do základů. Po této zkáze se biskup Heinrich von Hasenberk rozhodl vybudovat novou katedrálu, krásnější než právě dokončenou v **Basileji**. Stavba začala v duchu tří německých císařských katedrál v Mohuči, Wormsu a Špýru. V roce 1225 však na stavbu dorazila skupina kameníků z **Chartres**, která renovovala katedrální plán v soudobém gotickém stylu. S německou oblastí jí spojuje především známé západní průčelí, ozdobené tisíci figurami. Zatímco předchozí fasády byly málokdy předkreslovány pro konstrukci, její složitost si vynutila detailní rozkreslení. Společně s katedrálou v **Kolíně nad Rýnem**, tak představují jedny z prvních staveb, užívajících architektonické výkresy.

Mluvíme-li o opěrném systému katedrály ve Štrasburku, máme na mysli zejména opěrný systém hlavní lodi. Rytmičky uspořádané opěrné pilíře jsou podepřené štíhlými sloupky s dekorativními hlavicemi. Při zdi lodi jsou proraženy kruhy, vyplněné kvadriloby. Horní hranu oblouků tvoří žlab, do kterého přivádějí ze střechy vodu kamenní lvi. Voda vede skrze opěrný pilíř do dvou fantaskních chrličů. Nad nimi jsou pod vimperky, podepřeny sloupy v trojlístových panelážích vsazeny postavy světců a světic, vždy po jedné z každé ze tří stran. Vše uzavírá vyrůstající fiála posetá kraby a zakončená křížovou kytkou. Pilíře jsou při flamboyantní kružbové poprsnici boční lodi proraženy obdélnými průchody vnějšího ochozu.¹³⁴

¹³⁴ GRODECKI 1976, 43–51

Freiburg, katedrála Panny Marie (Münster Unserer Lieben Frau)

Výstavba z let 1200 až 1513

Kostel Panny Marie ve Freiburgu je postavený částečně v románském, ale převážně v gotickém slohu. První církevní stavba pochází z doby založení města kolem roku 1120. Vévoda Bertold V., poslední z linie staré Švábské šlechtické rodiny Zähringerů si přál důstojný pohřeb a tak se rozhodl pro přestavbu staršího románského kostela, čímž by zároveň zvětšil duchovní prostor pro stále rostoucí počet obyvatel města. Stavba začala v pozdně románském slohu roku 1200 po vzoru **katedrál v Basileji**. Pozůstatkem tohoto období je zakončení transeptu se základy přilehlých věží. Od roku 1230 stavba pokračuje budováním hlavní lodi a věži ve stylu nastupující francouzské gotiky. Jakob Bughardt tuto 116 metrů vysokou věž označil v několika svých přednáškách uskutečněných roku 1869 za jednu z nekrásnějších na světě. Často bývá uváděna jako nejkrásnější věž křesťanství. Rada poté rozhodla o nahrazení románského chóru novým závěrem s věncem kaplí. Stavbou pověřila Johanna Parléře staršího z Gmündu. O položení základního kamene dne 24. března roku 1354 nás informuje deska, umístěná v severním portálu.

Opěrný systém kostela se liší v závislosti na umístění, poukazujíc na rozdílnou dobu vzniku. Starší podepření hlavní lodi je tvořeno oblouky, jejichž hřbet je zdoben pásem vyrůstajících lilií. Vystupují ze stěny hlavní lodi, přičemž přerušují válcové polopilíře, podpírající fiály, která přerušují korunní římsu střechy. Oblouky klesají do těžkých pilířů, lišících se zpracováním na severní a jižní straně. Severní mají nad římsou bočních lodí předsazené baldachýnovou architekturu, kryjící stojící sochy v nich umístěné. Dva opěrné pilíře při transeptu mají místo tohoto zdobného řešení přisazenou nakoso postavenou polovinu čtyřhranu. I zatěžkávací hranoly pilířů s fiálou na vrcholu mají rozdílné výšky a zpracování. Opěrné pilíře při jižní straně hlavní lodi jsou ve svém základu podobná, opět se setkáváme s nepřeborným množstvím sochařské výzdoby, která je pro každý z nich jedinečná. I zde se na čelní straně nacházejí stojící postavy, seskupené jsou po dvojicích pod dekorativně zpracovanými baldachýnovými stříškami. Princip baldachýnové architektury se však objevuje v jejich horní části, opět zde kryje stojící sochy, navíc z ní doslova vyrůstají skupiny fiál zakončené křížovými kytkami.

Závěr kostela ve Freiburgu je opět lemovaný vnějším opěrným systémem. Oblouky, které mají přenášet síly, jsou velmi tenké a křehké. Pro své kruhové a plaménkové ažurování se pohybují na samé hranici funkčnosti.

Halberstadt, katedrála svatých Štěpána a Sixta (Dom zu Halberstadt)

Výstavba z let 1236 až 1491

Halberstadt, významné biskupské město Sasko-Anthalska se hrdě pyšní svým dómem sv. Štěpána a Sixta. Ten stojí na místě stejně velké románské stavby z roku 992. Nová trojlodní bazilika postavená na křížovém půdorysu patří k nejvýznamnějším raně gotickým ozvěnám francouzské gotické architektury v Německu. Pod vlivem francouzských gotických katedrál začal být budován od roku 1239. Západní část umně spojuje místní pozdně románskou tradici s cisterciáckou architekturou. V roce 1260 započala již vrcholně gotická výstavba hlavní lodi. Práce na vztyčení nového chóru datujeme do poloviny 14. století, kdy došlo se stržení staršího východního ukončení. Hlavní loď byla dokončena a vysvěcena až roku 1491.

Opěrný systém je velmi štíhlý a podpírá celou hlavní loď a chór. Reprodukuje tak své francouzské vzory, ačkoliv jsou velmi mohutné a nejsou tvořeny víceúrovňovým a bohatým systémem, na který jsme zvyklí. Opěrné oblouky jsou velmi strmé a stejně jako ty na katedrále ve Štrasburku jsou do nich proraženy kruhy. Pilíře, jsou na vrcholu zešíkmené směrem ke katedrále a nahoře zatížené na hranolech postavenými fiálami.

Altenberg, katedrála Nanebevzetí Panny Marie (Atenberger Dom)

Výstavba z let 1133 až 1400

Altenbergská katedrála Nanebevzetí Panny Marie je součástí cisterciáckého opatství založeného roku 1133. S románskou stavbou se započalo koncem 12. století. Základní kámen gotické katedrály byl položený 3. března 1259 za přítomnosti hraběte Adofa IV. z Bergu a kolínského arcibiskupa Konráda von Hochstaden. V půdorysu trojlodní bazilika byla postavena v přísné a jednoduché formě ideálního plánu cisterciácké architektury, kopírující severofrancouzské formy. Vidíme to například na absenci věží a monumentálního západního průčelí. Chór s věncem sedmi kaplí byl vysvěcen roku 1287.

Opěrný systém v pravidelných rozestupech podpírá celou hlavní loď a závěr. V půdorysu obdélné pilíře jsou při chóru protaženější pro lepší svod smykových sil. Nejsou nijak dekorativní, opatřené jednoduchými chrličí. Jejich stříškové vrcholy jsou přizdobené křížovou kytkou. Opěrné oblouky z nich stoupající jsou velmi subtilní. Vrcholy jsou vyžlabené pro odvod vody, tekoucí skrz pilíře do zmíněných chrličů.

Významnou až skoro nejvýznamnější gotickou stavbou Bavorska, svobodného státu jižního Německa je, katedrála svatého Petra (Regensburger Dom), stavěná od roku 1273. Její opěrný systém reprodukuje katedrálu v Amiens a sám se stal vzorem pro katedrálu v Halberstatu. Štíhlé opěrné oblouky, poseté dvěma řadami krabů se noří do pilířů, zpracovaných jako zmenšená architektura jednolodního kostela s jednou západní věží.

Další zajímavou stavební realizací je minoritský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie (Köln, St. Mariä Empfängnis) v Kolíně nad Rýnem. Trojlodní bazilika je podpírána jednoduchými oblouky, které byly znovuobnoveny po bombardování a jejího následného vyhoření za druhé světové války. Ve stejném městě je důležité zmínit bývalý nadační kostel svatého Gereona, budovaný mezi lety 1219 až 1227. Dekagon je rozšířen o vnější opěrný systém, jehož vysoké posazení však nesplňuje technické určení. I tak je velmi dobrým příkladem postupného pronikání románsko-gotického stylu do německé oblasti.¹³⁵

V Bamberku nalezneme farní kostel Panny Marie (pfarrkirche Unsere Liebe Frau) z konce 14. století a počátku 15. století. Již při prvním pohledu připomíná převýšený závěr chrám v **Kolíně nad Labem**. Stejně jako v Čechách i zde vyrůstají páry opěrných oblouků z jednoho místa hrany polygonálního závěru. Jejich horní hranu tvoří sedlová střecha zalamující se do stříšky pultové. Napojují se do pilířů zakončených stříškami, ze kterých vyrůstají fiály s křížovými kytkami.

Jednoduché opěrné oblouky, včleňující se do bohatých, fiálami zdobených pilířů nalezneme podél hlavní lodi kostela svatého Jakuba v Rothenburgu, stavěného mezi lety 1311 až 1484.

Posledním stavbou zmíněnou v této části je kostel kláštera **Bebenhausenu**, jejíž věž nad křížením, z doby po roce 1400 je obklopena miniaturizovaným krásným opěrným systémem. Její oblouky jsou více nežli článkem přenášejícím tlaky. Stávají se lípanými panelovanými kružbami. Podobných zmenšených a dekorativních opěrných systémů věží kostelů a katedrál nalezneme nejenom v Německu bezpočet a dala by se o nich napsat samostatná práce – doslova práce o „krásných věžích v čase krásných Madon“.

¹³⁵ TOMAN 2005, 107

5.4.1 Německá cihlová gotická architektura

Schwerin, katedrála Panny Marie a svatého Jana (Schweriner Dom St. Marien und St. Johannis)

Výstavba z let 1172 až 1248

Schwerinský dóm Panny Marie a svatého Jana je jedním z hlavních a prvních děl cihlové gotické architektury. Základní kámen na místě původní dřevěné stavby, byl položen roku 1172 Jindřichem Lvem, který založil i katedrály v **Lübecku** a Ratzeburgu.¹³⁶ Stavba byla po 76 letech budování vysvěcena 15. června 1248.

Hlavní loď je v západní části podpírána třemi páry jednoduchých oblouků, dole profilované třikrát ustoupenými cihlovými pasy. Oblouky jsou posazeny na hranolových pilířích.

Lübeck, kostel Panny Marie (Marienkirche)

Výstavba z let 1250 až 1350

Kostel Panny Marie, umístěný reprezentativně až pyšně na nejvyšším bodu ostrova tvořící jádro Lübecku, je symbolem moci a prosperity tohoto starého a hlavního hanzovního města. Představuje jeden ze vzorů severoněmecké cihlové gotiky rozvinuté na základě francouzské a vlámské soudobé architektury. Stal se vzorem pro mnohé cihlové kostely, ať už v Německu, jako například **Stralsund** a **Wismar** (oba zasvěcené sv. Mikuláši), nebo oblasti Baltu, tj. Estonsko, Litva a Lotyšsko.

Trojlodní bazilika je první takto vysokou realizací cihlového kostela zaklenutého křížovou klenbou. Smykové síly zde vznikající jsou odváděny systémem jednoduchých opěrných oblouků, vedoucích z meziokenních cihlových pasů do čtvercových pilířů nořících se do hmoty bočních lodí.

Stralsund, kostel svatého Mikuláše (Nikolaikirche)

Počátek stavby 1234, přebudován 1270

Kostel sv. Mikuláše patří ke třem největším kostelům v bývalém hanzovním městě Stralsund. Začal být budován jako halový kostel v roce 1234, hned poté, co Stralsund obdržel svá městská práva. Po roce 1270 byl nedokončený kostel přebudován na baziliku, podle vzoru **Lübeckého svatostánku Panny Marie**. Právě dokončený chór

¹³⁶ Jindřich Lev (Heinrich der Löwe), narozen 1129, zemřel 6. srpna 1195 v Brunšviku. Příslušník německého šlechtického rodu Welfů, vévoda saský a později i bavorský.

tak byl strhnut, aby ustoupil novému bazilikálnímu závěru, tvořenému pěti stranami osmiúhelníku, lemovaného pěti ochozovými kaplemi po obvodu.

Opěrný systém je téměř identický s těmi v **Lübecku** a **Wismaru**. Jednoduché a strmé cihlové opěrné oblouky vedou ze stěny hlavní lodi do neprofilovaných pilířů. V samotném závěru jsou oblouky nasazeny do stejné úrovně na vyztužující meziokenní pasy, mění se i jejich náklon, který ubírá na výši podpírajících pilířů.

Wismar, kostel svatého Mikuláše (Nikolaiirche)

Výstavba z let 1381 až 1487

Kostel ve Wismaru, stavěný mezi lety 1381–1481 je zasvěcen svatému Mikulášovi z Myry, jakožto patronovi námořníků a rybářů. Je považován za mistrovské dílo pozdní gotiky v severní Evropě.

Celkově šestnáct opěrných oblouků s pilíři podpírá převýšenou hlavní loď. Krom stability, kterou tím poskytují středu kostela, jsou zároveň umným a až neuvěřitelným dekoračním prvkem, precizně poskládaným z tohoto tmavě červeného stavebního materiálu.

Posledním kostelem, který můžeme do této skupiny cihlových gotických kostelů s volným opěrným systémem zařadit je kostel svatého Mikuláše (St. Nicolai) v Lüneburg, postavený mezi lety 1407 až 1440. Chrám, zde uvedené, úzce souvisí se svazkem německých obchodních měst, hanzou, a jejím rozvojem. Staly se pomyslným vyjádřením nezávislosti, vzrůstající moci a prosperity sdružených měst. Kupříkladu Lübeck se ve 14. století stal jedním z nejmocnějších členů této obchodní společnosti a byl dokonce označován jako „Královna hansy“. Použití cihly, jakožto hlavní stavebního materiálu, ovlivnilo severoněmeckou a celou pobaltskou soudobou architektonickou produkci.

5.5. Čechy

Zlatá Koruna, klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie

Zamýšlený první opěrný systém na území Čech, konec 13. století

Klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie, pocházející pochází z konce 13. století, předchází příchodu cisterciácké architektury do Čech. Svou inspiraci si nevzal z mateřského kláštera Svatého Kříže (Heiligenkreutz), ale přímo od francouzského kláštera Fontenay, odkud zřejmě přišel i první stavitel se svými kameníky.¹³⁷ Základy opěrného systému, na našem území neznámého, či kamenické značky soklů presbytáře, vymykající se středoevropským typům, tuto teorii ještě více potvrzují.¹³⁸ Pro cisterciácký řád typický bezvěžový trojlodní kostel je přetnut přečnávající příčnou lodí s drobnou sanktusníkovou věžičkou v křížení.¹³⁹ Půdorys, navazující na tzv. bernardinskou dispozici, zvýrazňuje protáhlý chór, otočený podélnou osou směrem k severu.¹⁴⁰ Zakončen je tvořen pěti stranami osmiúhelníku, sdružující čtyři pětiboké kaple.

První stavitel kostela na jeho vnějšku užil mnohé katedrální architektonické prvky, jakými byly vimperky, fiály a chrlice, které se bohužel nedochovaly. Pro tuto práci jsou nejdůležitější klenáky, vsazené do zdiva prvních třech polí hlavní lodi, které jsou pozůstatkem zamýšleného opěrného systému.¹⁴¹ Fragменты mohutných vnějších volných opěráků jsou stále viditelné v podkroví ambitu a boční lodi až k čtvrtému pilíři. Na ně měly být nasazeny opěrné oblouky, které by sváděly tlaky klenby.¹⁴² Klášterní chrám si tak může připsat pomyslné prvenství v pokusu provedení volného opěrného systému na území českých zemí.¹⁴³

Celý kostel byl po polovině 17. století barokizován. Velkou úpravu podstoupila zejména část presbytáře, která dokonale maskuje jakékoli gotické výrazové prvky, které můžeme tušit pouze z jeho základu.

¹³⁷ První půdorys s téměř identicky shoduje s dominikánským klášterním chrámem Batalha v Portugalsku, založeným roku 1385 (se zajímavým opěrným systémem). Oproti Zlaté Koruně jsou boční kaple presbytáři delší o jedno klenební pole.

¹³⁸ Viz kamenické značky KUTHAN 1975, 148

¹³⁹ Původně dokonce rozšířené čtyřlodí. Čtvrtá boční loď, postavená za Václava IV. byla ubourána v 60. letech 17. století za opata Bernarda Pachmana. / Sanktusník nad křížením je zachycen na barokním vyobrazení kláštera nacházejícím se ve státním oblastním archivu v Českém Krumlově.

¹⁴⁰ KUTHAN 1975

¹⁴¹ LÍBAL 1948, 17

¹⁴² BRANIŠ 1907, 106

¹⁴³ Ve střední Evropě nalezneme toto řešení kolem roku 1280 v dolnorakouském kostele dominikánek v Imbachu a ve Slezku v kostele sv. Kříže ve Vratislavi, kolem roku 1295.

Vysoké Mýto, kostel svatého Vavřince

Dva oblouky nad jižní sakristií, konec 13. století

Kostel svatého Vavřince ve Vysokém Mýtě stojí na místě starší stavby, nahrazené koncem 13. století gotickým trojlodním chrámem.¹⁴⁴ Z této doby se zachovala jižní loď a věž. Právě jižní část nad sakristií je podpírána opěrným systémem.¹⁴⁵ Pár segmentových oblouků se klene velmi nízko nad střechou, podobně jako jsme měli možnost pozorovat v **Emauzích**. I zde jsou pilíře z větší části vtaženy do zdi, navíc jsou však zatíženy nízkým hranolem, ze kterého vybíhá vysoká fiála.

Praha – Emauzy, klášterní kostel Panny Marie, svatého Jeronýma a svatých patronů slovanských (sv. Cyril a Metoděj, sv. Vojtěch, sv. Prokop)

Výstavba z let 1347 až 1372

Benediktinský klášter Panny Marie a slovanských patronů byl založen listinou českého krále Karla IV. Lucemburského, vydanou 21. listopadu 1347 v Norimberku na základě privilegií papeže Klementa VI. z 9. května 1346 udělených pražskému arcibiskupovi. Fundaci stvrdil pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic v listině ze dne 14. prosince roku 1348. Zasvěcení komplexu, určeného pro obnovení slovanské liturgie pozvanými benediktinskými řeholníky z oblasti dnešního Chorvatska, proběhlo o velikonočních 29. března 1372 pražským arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi.

Klášterní kostel vyrostl jako síňové trojlodí, zakončené trojdílným východním závěrem. Rozložitý kostel snad až těžko uvěřitelnou náhodou připomíná velmi vzdálený kostel kláštera La Chaise Dieu. Jižní strana, v části kvadratury, je podpírána opěrným systémem. Původně se zde nacházely čtyři volné opěrné oblouky, z nichž je dochován jeden pár. Dosedaly na metr široké a dva metry hluboké pilíře, torza dvou z nich byla v úrovni prvního patra ubourána a nahrazena okny východní a západní stěny ambitu. Zbývající jsou částečně vtaženy do síly zdiva křížové chodby. Čtvrtekruhové oblouky z tesaných pískovcových kvádrů se klenou nevysoko nad současnými střechami.¹⁴⁶ Spodní hrana východního oblouku je profilována hruškovitě, ostatní jsou opatřeny prostým výžlabkem. Jejich ploché hřbety jsou při zdi lodi vyvýšeny o nízký nástavec ukončený stříškou. Netradiční postavení opěrného systému kostel vůči ambitu vyvolávalo celou řadu otázek mnohých historiků umění architektury. Při nešťastném

¹⁴⁴ UPČ 4, 305–306

¹⁴⁵ LÍBAL 2001, 556

¹⁴⁶ POCHE / KROFTA 1956, 38–40

bombardování Prahy roku 1945, byl zasažen i Emauzský klášter. Zkoumáním zdiva jejich ruin bylo patrné, že původní klášter měl mnohem menší ambit, jehož východní a západní část byla tvořena chodbou, probíhající pod zmíněnými čtyřmi opěrnými oblouky kostela.

Kolín, kostel svatého Bartoloměje

Výstavba z poloviny 13. Století do roku 1378

Výstavná podoba farního chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně byla jistě iniciovaná v polovině 13. století Přemyslem Otakarem II. v souvislosti s jeho podporou královského města. Raně gotický kostel, jejíž výstavbu prováděla přemyslovská stavební huť, pracovala v intencích soudobých saských, durynských a severofrancouzských vzorů.¹⁴⁷ Závěr tvořily tři polygonálně uzavřené díly, řešení podobné kostelu svatého Štěpána v nedaleké Kouřimi.¹⁴⁸ Dokončen před rokem 1300 však přečkal pouze půl století, než roku 1349 vyhořel. Jeho obnovení se ujal vladař Karel IV., který povolal svého nejlepšího architekta, Petra Parléře, tou dobou budoucího své vrcholné dílo, katedrálu **sv. Víta v Praze**. Pod jeho vedením byl na místě zbořeného presbytáře vystavěn nový a značně prostorný vysoký chór na půdorysu devíti stran osmnáctiúhelníku. Dokončení parléřovských oprav je datováno znovuvysvěcením kostela roku 1378.

Opěrný systém chóru tvoří celkově deset pilířů, z nichž je jich osm trojčlenných. Dva zbývající, nacházející se podélně se závěrem, jsou jednoduché. Všechny dosahují celkové výše dvanácti metrů. Zakončuje je čtyřboký hranol s fiálou, posetou kraby a křížovou kytkou. Stejně zakončení mají i bohatší a mohutnější opěrné pilíře. Jsou navíc opatřeny protáhlými panelážemi, zakončenými jeptiškami. Z pilířů se šikmo vzhůru klenou opěrné oblouky, podpírající hmotu polygonu. Jsou hladce profilované, jejich hřbety tvoří stříšku, která není nikterak zdobená.

¹⁴⁷ Podobné uzavření chóru s kostele svatého Urbana v Troyes. Síňový typ kostela užíván v oblasti Vestfálska. Inspirací například chrám svaté Alžběty v hessenském Marburku

¹⁴⁸ KUTHAN 1994, 193

Kutná Hora, katedrála svaté Barbory

Výstavba z let 1388 až 1588

Stavba chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře započala roku 1388. Zprvu ji vedl jeden ze synů Petra Parléře mistr Jan. Proto došlo k úzkému prolnutí jednotlivých stavebních hutí, které pražskou i kutnohorskou stavbu katedrál prováděly. A tak byl budován závěr kostela s věncem vtažených kaplí, po vzoru francouzských katedrál. Původní trojlodní plán byl rozšířen o další dvě boční lodě, avšak výstavbu na šedesát let přerušily husitské bouře. V intencích započatého díla Jana Parléře se znovu pokračovalo od roku 1482 místními staviteli. Navíc zde od roku 1489 až do své smrti 1506 působil Matěj Rejsek, mistr dekorativní formy pozdně-gotické architektury. Pod jeho vedením byl dostavěn chór, zejména část triforia, oken a vnějšího volného opěrného systému. Po Rejskově smrti se v jeho návrzích pokračovalo až do roku 1509, než do Kutné Hory roku 1512 přišel uznávaný architekt Benedikt Rejt, pro změnu mistr velkých forem (v architektuře). Ten dobudoval vrchní část hlavní lodě a boční vyvýšil do stejné úrovně, aby dal vzniknout pozdně gotickému halovému typu kostela. Po jeho smrti roku 1534 a s omezením těžby stříbra, která financovala výstavbu, došlo k postupnému utlumení stavební činnosti, než byly v roce 1588 definitivně zakončeny.

Opěrný systém tvoří pilířový skelet pro síňově trojlodí. Pilíře vyrůstají z bočních lodí a s rytmizovanou pravidelností obklopují katedrálu. Dosahují do úrovně, která se rovná dvojnásobku výše bočních lodí. Jsou členěny dvojicí říms do tří úrovní. Přední část přechází ve střední úrovni do boční fiály. Jejich vrcholy tvoří ze středu vybíhající mohutné fiály, poseté kraby a zakončené křížovými kytkami. Dvě úrovně opěrných oblouků dostatečně svádí smykové síly klenutí, umístěného ve výšce 33 m.. Spodní oblouk je velmi střídmý, jednoduchá profilace naznačuje hlavní tvary. V horním se navíc přidává dekorativní zpracování. Jeho hřbet zdobí pravidelně posazení krabi. Spodní část lemuje prověšený pás čtvrtkruhů s trojlísty, v jejichž spojení vykvetla dolů obrácená lilie.

Historické zmínky uvádějí opakované opravy a statické poruchy opěrného systému. Jeho rozsáhlou opravu provedl na konci 19. století Josef Mocker. Bohužel se nedostatky opět projevíly a tak na konci 20. století došlo k vložení nerezových výztuh, které ale nevyřešily příčinu porušování a jistě bude zapotřebí dalších oprav.

VI. Vrcholná podoba opěrného systému / Amiens a Kolín nad Rýnem

6.1. Amiens, katedrála Panny Marie (Notre-Dame)

Stavba této severofrancouzské katedrály byla započata roku 1220 na místě starší, o dva roky dříve vyhořelé stavby. Podle plánů stavitele Roberta de Luzarches jí zahájil biskup Evrard de Fouillois. Robert de Luzarches na stavbě působil do roku 1228, kdy stavbu převzal jeho následovník Thomas de Cormont. Ten byl v Amiens činný do roku 1258, než byl vystřídán svým synem a architektem Renaudem, zde působícím do roku 1288. Bývá téměř pravidlem, že se katedrály budují z východní strany, od chóru. V Amiens tomu bylo přesně naopak, nejdříve vyrostlo mohutné západní průčelí s třemi bohatě zdobenými portály. Pracovní postup byl sice mezi lety 1240–1258 z finančních důvodů přerušen, ale po obnovení prací, byla katedrála dokončena o osm let později. K tomu přispěla i nová technika v podobě ustálených rozměrů kamenných kvádrů, které tak mohly být vytesávány nepřetržitě po celý rok. Po zaklenutí lodí a dokončení hlavní části katedrály se stavební činnost přesunula do nebeských výšin pracemi na horní části západního průčelí a zejména jižní věže, která byla dokončena až roku 1366. Věž severní se svého dohotovení dočkala až na začátku 15. století, sanktusníková věž ve století šestnáctého.

Oproti původnímu plánu byly mezi opěrné pilíře bočních lodí dostavěny další kaple. Délka této v chóru pětিলodní katedrály je 145 metrů, dvojlodní transept dosáhl šíře 62 m. Výška klenby dosahuje 42,3 m a překonává jí pouze katedrála v **Beauvais**.

Původní konstrukce opěrného systému kolem chóru byla umístěna příliš vysoko na to, aby protipůsobila rozpínající se síle stropních oblouků, což mělo za následek nadměrného bočního tlaku na svislé sloupy. Konstrukce byla zajištěna o pár století později, kdy zedníci přidali druhou řadu robustnějšího opěrného oblouku, který byl spojen níže s venkovní zdí. Tato oprava bohužel selhala proti zamezení podobného problému s nižší částí zdi, kde se již v čase pozdní gotiky začaly tvořit velké trhliny. Tento architektonický oříšek byl vyřešen dalším zásahem, který se sestával z pasu tyčí z tepaného železa, umístěného v mezipatřích, který přidržoval kamenné sloupy, proti

jejich vytlačení směrem ven. Tyto tyče byly instalovány rozžhavené, aby působily jako spojníky, které se po ochlazení ještě více smrštily a stáhly celou stavbu.¹⁴⁹

V exteriéru se stejně jako v **Remeši** směrem vzhůru zvyšuje bohatství forem. Jednoduché opěrné pilíře mezi ochozovými kaplemi se ve výšce proměňují v jemně členěné útvary s bohatou dekorací, v podobě panelovaných trojlístých kružeb, či fiál, posazených na vysokých hranolech. Z těchto podpěr stoupají arkádami prolamované opěrné oblouky až ke stěně hlavní lodi.¹⁵⁰ Oblouky jsou prolomeny stejným tvarem, který tvoří triforiová okna. Lomený oblouk vyplňují dvě jeptišky, v jeho hrotu se nachází čtyřlíst. Dekorativní výplň mění svojí výšku v závislosti na postupném rozšiřování oblouku směrem ke vysokému chóru katedrály. Zde jsou vynášeny dvojicí od sebe navzájem odsazených sloupků. Jeden je polosloupkem meziokenního zdiva, druhý, již plný, stojí na hraně triforiové římsy.

Přímý pohled na opěrný systém umocňují ochozové kaple. Svou výškou přidávají na mohutnosti celé katedrály, aby mohla druhá polovina, tvořená opěrnými oblouky vytvořit protikladnou hru plnou lehkosti v kontrastu s její spodní těžkopádností.

6.2. Kolín nad Rýnem, katedrála sv. Petra (Kölner Dom)

Katedrálu sv. Petra v Kolíně nad Rýnem s katedrálou sv. Víta v Praze spojuje mnohé. Krom velmi zřetelné inspirace pro Petra Parléře, kterou můžeme nalézt v téměř identické základní dispozici a která se nejvíce projevuje v zakončení stavby a jeho opěrného systému, je to zejména i podobný stavební osud. Dnešní základ katedrály stojí na starších objektech z 6. až poloviny 7. století, které stály při severní hradbě tehdy římského města. Stejně jako český kníže Svyatopluk II. dal namísto rotundy sv. Václava na jeho svátek roku 1060 začít budovat baziliku, i v Kolíně nad Rýnem byl roku 873 vysvěcen takzvaný „Alter dom“, neboli „Starý dóm“, který měl rovněž dva chóry, ale navíc měl mimo západní příčné lodě i příčnou loď východní. Když navíc arcibiskup Rainald z Dasselu roku 1164 do této baziliky přivezl z Milána dar císaře Fridricha Barbarossy, ostatky sv. Tří králů, začaly do Kolína přicházet zástupy poutníků a bylo zřejmé, že spolu s nástupem gotiky se dostane tomuto dómu nového hávu.¹⁵¹

¹⁴⁹ BORK / MARK / MURRAY 1997, 478–439

¹⁵⁰ TOMAN 2005, 64

¹⁵¹ WOLF 2005

S gotickou přestavbou dómu se započalo roku 1248. Vzorem mu byla paralelně budovaná, ale již tehdy neskonalé katedrála Notre-Dame v Amiens. Tak jako tomu často bývá, všichni chtějí překonat svůj vzor, a proto se zde namísto trojlodí přistoupilo ke stavbě pětিলodní. V roce 1311 již byl chór z větší části vystaven, neboť v tomto roce byla okna osazena vitrážemi o celkové ploše 1350 m². Ačkoliv byl chór vysvěcen roku 1322, stavba ještě zdaleka hotova nebyla. Stavební huť se přesunula na jižní stranu katedrály, její základy, zahrnující i základy věže, byly hotovy kolem roku 1360. Gotický nálevkový portál svatého Petra byl vytvořen kolem roku 1375. Pokračovaly i práce na jižní věži, do které po dosažení výšky 59 metrů, byly zavěšeny tři zvony. Zdaleka viditelný jeřáb s kolem poháněným šlapáním, používaný k jeho výstavbě, zůstal na staveništi až do roku 1868. Stavební činnosti však po roku 1510 začal postupně docházet dech, až utichla úplně. V nedokončené katedrále byl roku 1531 německým králem zvolen Ferdinand I., ani ten však nedal pokyn ke znovuoobnovení prací na výstavbě. Mezi léty 1744–1770 byl chór barokně upraven.¹⁵²

Katedrále se znovu dostalo pozornosti v letech 1814 a 1816, kdy byly v archivech v Darmstadtu a v Paříži nalezeny původní plány západního průčelí. Tehdejší romantická vlna, která se na gotiku přímo odvolávala, začala toužit po dokončení katedrály. Hlavní architekt E. F. Zwirner i s pomocí, v budoucnu slavného pruského architekta, Karla Fridricha Schinkela, začal od roku 1833 pracovat na plánech dostavby. K tomuto účelu vzniklá stavební huť, založená již roku 1823, položila v roce 1842 základní kámen novogotického pokračování stavby chrámu. O šest let později proběhly oslavy 600 let výročí založení katedrály. V roce 1855 se dočkalo dokončení jižní průčelí, roku 1863 hlavní loď, provizorní přepážka chóru byla stržena a následovalo dokončení západního průčelí s oběma věžemi. Slavnostní otevření se konalo roku 1880 a zúčastnil se ho i sám císař Vilém I. Pruský.¹⁵³

Již zmíněný spřízněný stavební osud s katedrálou sv. Víta se zde znovu setkává. Dokončení kolínského dómu a i nalezení části původních plánů přímo podnítily pražskou novogotikou dostavbu, započatou v 70. letech 19. století podle projektu Josefa Krannera a Josefa Mockera, po jehož smrti roku 1899 stavbu převzal a dokončil Kamil Hilbert.¹⁵⁴

¹⁵² WOLF 2005

¹⁵³ WOLF 2005

¹⁵⁴ WOLF 2005

I přes značné poškození za bombardování města během druhé světové války, Schinkelem navržená ocelová konstrukce krovu se nezhroutila a celá katedrála zůstala pevně stát na svém místě a po řádném archeologickém průzkumu byla od roku 1956 znovu ve své plné kráse otevřena veřejnosti.¹⁵⁵

Opěrný systém kolínského domu, zejména podpor v jeho jižní části je nesmírně bohatý a ne nedaleký svatovítskému. Nad úrovní zastřešení věnce kaplí závěru se rozehrává gotická architektonická hra tvarů. Do úrovně římsy ochozových kaplí nevýrazné pilíře, se najednou doslova mění v bohatě se větvící a kaskádovitě stoupající rozevřené věže plné trojlistých panelací, vimperků a fiál. Dvě etáže oblouků, které se za těmito mohutnými útvary skrývají, nepostrádají žádný z tehdy moderních prvků. Oblouky ve své spodní části profilované podélným výžlebem jsou v polovině své cesty k vysoké hlavní lodi přerušeny středním pilířem, bohatě zdobeným fiálami, posetých kraby. Hřbety části oblouku v obou úrovních jsou nastavené o pásy, s rytmicky proraženými čtyřlísty. Přidanou dekoraci dozdobují pravidelně rozmístění krabi. Není divu, že z tak bohatého a zároveň výborně poskládaného dekoru čerpal svou inspiraci Petr Parléř pro své přední dílo, svatovítskou katedrálu.

¹⁵⁵ WOLF 2005

VII. Opěrný systém svatovítské katedrály – přední dílo Petra Parláře

7.1. Stavební vývoj katedrály se zvláštním zřetelem k jejímu opěrnému systému

Opěrný systém pražské katedrály, jak ho známe dnes, provedl Petr Parlář, druhý stavitel pražské katedrály. Tento talentovaný architekt, stavitel, kameník, sochař a řezbář, pochází ze Švábské stavitelské rodiny. Jeho otec Jindřich (Heinrich) byl pověřen vedením stavby kostela Svatého kříže (Heiligenkreuzmünster) v Švábském Gmündu, nazývaném též mariánským chrámem (Frauenkirche), příkladem nejstaršího síňového kostela na území jižního Německa. V otcově huti získal mladý Petr vzdělání a cenné zkušenosti. Jindřich se mimo jiné od roku 1336 podílel na stavbě dómu Panny Marie v Augsburgu. Petr Parlář, jako dvacetiletý pracoval v huti stavby kostela Panny Marie v Norimberku, západní část byla založena Karlem IV. Poté působil i v Kolíně nad Rýnem, během budování katedrály svatého Petra. Zde poznal svou první ženu, Gertrudu, dceru místního kameníka Michala Hamma. Máme doloženu Parlářovu účast i při stavbě katedrály Notre-Dame ve Štrasburku.

Z nápisu pod bustou Petra Parláře, umístěnou v triforiu katedrály sv. Víta se dozvídáme, že: *„Petr, jehož otec byl Jindřich Adler z Polska, stavitel ve švábském Gmündu, byl druhý mistr stavby, kterého císař Karel IV. přivedl a učinil stavitelem chrámu tehdy, když byl stár dvacet tři léta a počal řídit stavbu L. P. 1356.“*¹⁵⁶ Zde je potřeba si vyjasnit a opravit pár věcí. I přes několikeré přemalování a za pomoci různých prostředků, včetně chemické cesty, bylo zjištěno a potvrzeno, že obsah tohoto nápisu zůstal nepozměněn, *i když mohlo dojít k určitým úpravám, například v době Václava Hanky. (František Horčíčka, správce Collorado-Mansfeldské sbírky, oškrabání původního zlateného a stříbrného nápisu a přemalování, u Leonarda Buška a Mikuláše Holubce nesejí data úmrtí, Anna Svídnická-Anna de Bosna de Regno Dalmaciae, toto království neexistovalo ve středověku). Nápis byl psán ručně na neomítnutém kameni, proto, stejně jako ty, které byly vystaveny intenzivnímu slunečnímu záření z jižní strany, jsou značně poničené. Máme však dochovány pauzovací kopie, které nechal pořádit v roce 1864 Franz Bock, hlavní stavitel novogotické části dómu v Kolíně nad Rýnem, a které vydal roku 1906 Antonín Podlaha. První zarážející věcí je jméno Jindřich Adler*

¹⁵⁶ *„Petrus Henrici (p)arleri de polonia magistri de Gemunden in suevia secundus magister hujus fabrie, quem imperator Karolus III. adduxit de dicta civitate et fecit eum magistrum hujus ecclesie et c(um) t(empore) fuerat annorum XXIII et incepit regere anno domini MCCCLVI...“*

uvedené v textu. Znamená samozřejmě Parlér, Za pravdu nám dají soudobé záznamy ze stavby katedrály. Parlér, odvozenina z francouzského slova parter, neboli ten kdo mluví, tedy ten kdo mluví s kameníky a všemi řemeslníky a vysvětluje jim, jak realizovat stavbu. Česká varianta tohoto slova je polír, stavbyvedoucí. Další věcí, která zaujme naši pozornost je uvedení Polska, Polonie, jako vlast, odkud rod Parlérů pocházel. Jindřich Parlér, jak jsem již zmínil, stavěl v Gmündu kostel sv. Kříže. Právě v tomto městě se mu s největší pravděpodobností narodil syn Petr. Pomocí způsobu vědecké práce, tak jak je užíván v pomocných vědách historických, bylo prokázáno, že tato větev gmündských Parlérů pochází z Kolína nad Rýnem. Právě zde si Petr Parlér našel svou první manželku Getrudu. Dcera Petra Parlěře se v tomto městě provdala za kameníka Michala z Kolína nad Rýnem, ten působil později i v Praze, jako jeden z pracovníků v Parlěřově dílně. Z tohoto rozboru se lze domnívat, že v tomto případě došlo k omylu a název „Polonia“, Polsko, byl zaměněn za správný název „Colonia“, tedy Kolín nad Rýnem.¹⁵⁷

Poslední a neméně závažná věc se týká datace 1356. Prvním stavitelem katedrály byl Matyáš z Arrasu, význačný francouzský architekt, stavitel a kameník. Ve čtyřicátých letech byl Karlem IV. povolán z Avignonu pro stavbu pražské katedrály. Zemřel v roce 1352 a panovník byl nucen najít nového stavitele, který by dokončil toto velkolepé dílo. Karel IV. se Petrem Parlěrem setkal během své cesty v létě roku 1353. Dne 25. srpna navštívil Giengen a odtud cestoval do nedalekého Ulmu, kam dorazil 5. září. Panovník na tak krátkou cestu nepotřeboval tolik času a je zřejmé, že se v tomto meziobdobí zastavil do Švábského Gmündu, aby se pokochal právě probíhající stavbou kostela sv. Kříže. A právě zde se seznámil s Petrem Parlěrem, kterého si zvolil za pokračovatele stavby svatovítské katedrály. Karel IV. po smrti Matyáše z Arrasu rozhodně nechtěl, aby jeho životní stavba byla pozastavena na čtyři dlouhá léta, až do roku 1356, jak nám sděluje nápis. Pro tvrzení, že Petr Parlér přišel do Prahy již na podzim roku 1353, hovoří i listina Arnošta z Pardubic. V ní dovoluje Zdeslavu ze Staňkova, scholastiku pražské kapituly, stavbu jedné kaple v novém kostele a na vlastní náklady. Do ní měl poté přenést ostatky svého strýce a mecenáše biskupa Jana IV. z Dražic ze starého kostela. Spolu s ním i relikvie sv. Silvestra, které byly umístěny ve starém kostele v oltáři, o jehož vznik se zasloužil zesnulý biskup Jan IV. z Dražic. Zdeslav ze Staňkova zemřel koncem roku 1355, nebo začátkem roku následujícího.

¹⁵⁷ KOTÍKOVÁ 1940, nepag.

Kaple, kterou nechal budovat, musela být již úplně, nebo z větší části dokončena, jelikož výše zmíněné translace ostatků proběhly. Dnes tuto kapli známe pod názvem Martinická. Tato kaple, ale i vedlejší, sv. Kříže, konkrétně její západní část, typologicky odpovídá způsobu díla Petra Parléře, proto je namístě usuzovat, že druhý stavitel katedrály započal svou práci mnohem dříve, než uváděný rok 1356. Petr Parléř pokračoval tedy v díle Matyáše z Arrasu. Od Karla IV. to byl velmi riskantní krok, svěřit vedení, tak důležité stavby teprve 23letému mladíkovi, bez předchozí zkušenosti s vedením jakékoli stavby. Důvěra v jeho schopnosti a talent se však ukázala správnou a Petr Parléř tak mohl naplno rozvinout své umělecké a tvůrčí schopnosti, jakožto genialitu a rafinovanost zpracování architektonických článků, která ovlivnila středoevropské myšlení tvorby katedrálních staveb.¹⁵⁸

S prací Petra Parléře úzce souvisí i princip a způsob stavby katedrály, ke kterým bych nyní rád obrátil pozornost. Samotná stavba in situ byla prováděna během dnů, kdy panovalo mírné počasí, zejména v letních měsících. Zima naopak sloužila pro přípravu kamenných článků, které byly chystány dle pokynů stavitele a byly připravovány pro nadcházející rok. V letním období došlo k jejich osazení na určité místo a v kamenické dílně se tesaly chybějící, doplňující, či poničené kusy. Rozdíl nalezneme i v průběhu stavby. Dnes již před samotným začátkem známe konkrétní a podrobný plán, dříve architekt vypracoval pouze hrubé náčrty, které byly postupně do detailů rozvíjeny těsně před začátkem jejich budování. Mnoho plánů si s sebou architekti přenesli z již dříve provedených staveb, podle nichž se drželi základní konstrukce. Podrobné výkresy prováděli pouze u těch částí, které se lišily po stránce technické, výtvarné, či pokud objednavatel chtěl svou stavbu přizpůsobit určitému vzoru, který byl v oné době „moderní a novátorský“. Společně s nástupem Petra Parléře ke stavbě pražské katedrály se nezměnil pouze architekt, ale i celá huť, kterou si s sebou tento magister operis přivedl z minulého projektu a která byla zvyklá pracovat podle přání stavitele.

Pokud tedy byl Petr Parléř povolán do Prahy na podzim roku 1353, je zřejmé, že se stavbou započal až v létě následujícího roku. Zprvu musela stavba postupovat pomalu, jelikož bylo zapotřebí vypracovat veškerou dokumentaci a přemístit celou dílnu, která měla zprvu nedostatek materiálu pro tesání jednotlivých dekorativních, ale i obyčejných stavebních článků. Například zbudování západní části kaple sv. Kříže

¹⁵⁸ KOTÍKOVÁ 1940, nepag.

zabralo tři léta, od roku 1354–1356, což je oproti dalšímu, již zajištěnému a zaběhlému průběhu, nepoměrně dlouhá doba.¹⁵⁹

7.2. Úplný a přehledný popis jednotlivých pilířů a opěrných oblouků vysokého chóru a příčného transeptu svatovítské katedrály

I přes jednotný architektonický koncept, opěrný systém vykazuje určité různé dispoziční řešení, kterému bych se rád blíže věnoval.

Základní plán má svůj původ v katedrále v Kolíně nad Rýnem, se kterou byl Petr Parlěř v kontaktu. Kořeny tohoto opěrného systému však nacházíme ve Francii již ve druhé čtvrtině 13. století, například u severofrancouzské katedrály Notre-Dame v Amiens. Vynikající ukázkou je i presbytář katedrály Saint Julien v Le Mans vysvěcený roku 1254. Podobně jako v Kolíně nad Rýnem i zde nalezneme hustý opěrný systém se širokými vnějšími pilíři, štíhlejšími středními pilířky. V porovnání s katedrálou Kolínskou, zejména severní a jižní straně podél presbytáře, je však ochuzen o ozdobné architektonické články. Právě z bohatě členění jižní strany dómu svatého Petra Parlěř čerpal, i když ve zredukované formě.¹⁶⁰

Závěr, který je tvořen věncem pěti ochozových kaplí, je podpírán šesti mohutnými opěrnými pilíři, které byly budovány společně s horní částí chóru. Jeho hlavním účelem, jak tomu u opěrných systémů bývá, bylo svedení tlaku klenby vysokého chóru. Ty jsou přes dva nad sebou kroužené oblouky vedeny do vysokých subtilních pilířů, postavených nad přízemními mezikaplovými pilíři. Z nich je tlak dále sváděn dalším obloukem do hranolů hlavních opěráků, postavených nad masivními pilíři.¹⁶¹

Vzdálenost oblouků mezi středním a krajním pilířem je přizpůsobena půdorysu kaplí, liší se tedy nad závěrovými kaplemi oproti podélným stranám chóru.

Hmotná obdélná základna je na obou užších koncích zakončena trojboce. Z ní potom vybíhá trojice pilířů přizdobených kraby a zakončených fiálami. Tyto pilířky mají rozdílné půdorysy. Nejvyšší je střední, ve tvaru pravidelného osmiúhelníku. Nejnižší je naopak vnější pilíř, jehož útlé trojboké tělo je ukončeno po stranách stříškami, z něhož vykvétá fiála posetá drobnými kraby. Druhým nejvyšším je pilíř

¹⁵⁹ KOTÍKOVÁ 1940, nepag.

¹⁶⁰ LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999, 93 – 94

¹⁶¹ BENEŠOVSKÁ 1999, 110

vnitřní, jeho nepravidelné šestiboké jádro není spojené se středním pilířem vyplňující ažurovanou kružbou. Jeho horní část protíná opěrný oblouk, vedoucí do středního pilíře. Pro větší stabilitu je nahoře zatížen fiálou posetou kraby. Jak bylo zmíněno, tyto pilíře jsou spojeny ve výšce přibližně dvou třetin od země výplňovou zdí přizdobenou po bocích volnou kružbou, kterou má každý pilíř jedinečnou. Tato panelace je zpřítomněním Parlérovy touhy po co největším odhmotnění pilířů. Mezi středním a vnějším pilířem tato výplň pokračuje a je nadestavena třemi jeptiškami. Ze dvou, blíže katedrále vybíhá lomený oblouk vyplněný pětistěm a přizdobený fiálou nahoře. Mezeru pilíře vnitřního a středního tvoří obdélný průchod, obohacený o drobné pilířky s fiálami při vnější straně pilíře nejbližší katedrály.

Pochopit komplikovanost a rozmanitost opěrného systému se dá pouze důkladným rozbořem jednotlivých článků a částí. Proto se nyní věnujme popisu jednoho z opěrných pilířů, konkrétně severovýchodnímu opěrnému pilíři východní strany závěru. Ostatní mohou mít drobné rozdílnosti.

Čelní strana: Nároží pilíře, je zpevněno pruty panelování, směrem zespoda nahoru přechází z podoby otevřeného trojlistu do oslího hřbetu. Nad ním je nakoso umístěný kvadrilob, který vytváří volnou kružbu. Na čtyřlíst je posazen kraby posetý vimperk, zakončený kytkou. Do vimperku je proražen motiv dolů orientovaného plaménku. Za čtyřlístem se vzhůru táhne vyžlabení, uprostřed s prutem, které je zakončeno lomenými obloučky s vloženými ostrými nosy. Pod nimi je centrální prut ukončen, která má podobu fantaskní nestvůry s otevřenou tlamou. Na ní je zajímavé, že podle údajů za Soupisu¹⁶² se jedná o původní kus. Okosené boky jsou ukončeny trojlistem, nad kterým je vykroužený čtyřlíst posazený ve vimperku s kraby a kyticí.¹⁶³ Za nimi vyrůstá nevysoký hranol ústící do fiály poseté kraby a zakončené křížovou kytkou.

Paneláže: Každý z opěrných pilířů je z obou svých bočních stran zdoben ažurovým kružbovým obrazcem, vloženým do sférického trojúhelníka, jehož spodní část zasahuje pod patu bankálové římsy pilíře. Celkem se jedná o čtyři různě se opakující vzory, pozměněné svou orientací.

A – První z nich je ve vrcholu tvořen sférickým čtyřúhelníkem s vnitřním čtyřlístem. Střed tvoří trojlist s vepsaným trojlistem. Kolem tohoto centrálního motivu

¹⁶² Soupis, 124

¹⁶³ LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999, 84–85

rotují plaménky, dva šikmo nahoře, jeden dole. Spodní rohy tvoří čtyřlísty s vloženým stejným tvarem.

B – Druhý vzor tvoří v horní části umístěný kruh s vloženým petilistem. Pod ním se rozevírají ležící sdružené plaménky. Ažurování pokračuje dvěma vedle sebe posazenými trojlísty, postavenými na jeden ze svých laloků. Vnitřní výplň tvoří otevřené, navzájem splývající trojlísty. Celý tento popsany obrazec vynáší čtyři prutové paneláže trojlístově zakončené.

C – Třetí kružboví vrcholí sférickým trojúhelníkem s vloženým trojlístem s ostrými laloky. Střed tvoří tři páry plamének, jež se společně s protáhlou jeptiškou dotýkají vrcholu. Po obou stranách vrcholu a středu spodní části nalezneme v kružích vepsané trojlísty. Spodní strany vyplňují sférické trojúhelníky s trojlísty.

D – Posledním motivem čtvrtého vzorce je čtyřlíst, jehož vnitřní plaménky vytvářejí střední čtyřlíst se zaostřenými laloky. Pod tímto velkým kvadrilobem nalezneme dvojici obloučku s převýšenými jeptiškami, místo takto vzniklé pod nosem je vyplněno trojlísty. Zbývající volnou postranní plochu tvoří čtyři sférické trojúhelníky s vloženými trojlísty.

Pro přehlednost byly tyto vzorce pojmenovány jako A, B, C, D. Následuje jejich rozmístění na opěrných pilířích příčného transeptu a vysokého chóru.

Jihovýchodní pilíř po jižní straně osově kaple má vnější kružbu D a vnitřní B. Pilíř na rozhraní kaple sv. Ostatků a kaple sv. Jana nese vnější kružbu C, vnitřní D. Jeho jihozápadní strana s vnějším vzorem A a vnitřním B. Pilíř po východní straně arrasovské kaple po jižní straně ochozu, tj. kaple sv. Máří Magdaleny s levým vzorem D a pravým C. Opačná západní strana má kružby B a D. Dalším je opěrný pilíř mezi kaplí sv. Máří Magdaleny a přesíní. Pilíř bez průchodu je opatřen vnější ažurovou kružbou C a vnitřní D. Protější strana D a C. Pilíř jižní strany při šnekovém schodišti je z východní strany tvořen kružbami A (vnitřní) a B (vnější).

Následují severozápadní a severní pilíře nad arrasovskými kaplemi. Prvním z nich je pilíř mezi kaplí sv. Jana Křtitele a kaplí arcibiskupskou. Jihovýchodní strana nese zvenku kružbu D a vně C. Pilíř rozhraní kaple arcibiskupské a kaple sv. Anny ze strany východní zdobí vnější vzor B a vnitřní A. Protilehlá strana je tvořena větším obrazcem C a vnitřním D. Pilíř mezi kaplí sv. Anny a sakristií nemá průchod, ale z východní strany je přizdoben kružbami B a A. Protihlá severní strana je provedena vnější kružbou typu C a vnitřní D.

Podobné řešení, jako u závěrových pilířů nalezneme ještě po východní straně kaple sv. Kříže a na jižní straně, mezi dvěma bočními kaplemi. Severní strana je mezi východní stranou sakristie a arrasovskou kaplí podpírána mohutným, na obou stranách okoseným pilířem, který svou dispozicí připomíná řešení opěráků nad závěrovými kaplemi.

Stejně jako u vnitřních pilířů vysokého chóru obdélné odlehčení umožňuje procházet celý chór zvenčí. V nadpraží těchto průchodů nalézáme další příklad zručnosti pracovníků párléřovské huti a rozmanitost tvarosloví architekta, jehož volba vnější výzdoby (ostře) kontrastuje s přesně stanoveným, císařským, ikonografickým plánem.¹⁶⁴

Konkrétně se jedná o dvanáct reliéfů, v průměrně šíři zhruba 60 centimetrů, umístěných v nadpraží každého ze šesti opěrných pilířů. Parlěř ikonograficky navazuje na výzdobu jižní věže a vnitřního chóru, na zápas dobře se zlem. Od východu k jihozápadu jsou umístěny tyto reliéfy: maskaron v podobě vlasatého mladíka, vegetabilní motiv, pes (pilíř na rozhraní kaple sv. Ostatků a kaple sv. Jana Nepomuckého), lev, drak, a další maskaron; od východu k severozápadu: orel s roztaženými křídly, groteskní mužská maska, nahý starý vousatý muž lezoucí po kolenou (pilíř mezi kaplí sv. Jana Křtitele a arcibiskupskou, nahý mladší muž s koulí v ruce a další dva maskarony. Tyto reliéfy byly vytesány v roce 1377, v období přípravy na nadcházející stavební sezónu, tudíž někdy mezi únorem a dubnem. Můžeme v nich nalézt drobné kontrasty, které hovoří o více kamenících; uvolněný tvar draka, ale hlavně vegetabilních maskaronů a konzol jsou v protikladu s detailním reálnějším podáním divých mužů či orla.¹⁶⁵

Opěrný systém byl mnohokrát opravován, o čemž nám svědčí různé záznamy. Podle zprávy o stavu katedrály z roku 1535, podle které: „na stavení nynějšího času velmi sešlý jest a spěšně opravy potřebuje“ bylo zapotřebí opravy zevního opěrného systému. Dne 2. května roku 1541 zachvátil Pražský hrad, Malou Stranu a Hradčany požár, Václav Hájek z Libočan, však při popisu události nezmiňuje opěrný systém.

Podle zprávy z přelomu 40. a 50. let 16. století mistr Pavel (kterým se myslí Paolo della Stela) podezdil dva pilíře a oblouky, které byly narušeny, čímž vytvořil čtyři navzájem přístupné komory. Pronikající vodě se rozhodl zabránit kamennými žlaby,

¹⁶⁴ BENEŠOVSKÁ 1999, 110

¹⁶⁵ BENEŠOVSKÁ 1999, 114

kteřé vedly po dvou cihlových opěrných obloucích nad klenbou. Za tyto práce byla vyplacena částka 2 000–3 000 tolarů. Paolo della Stella chtěl rovněž v průběhu 12 až 15 let obnovit všechny kamenné žlaby nad celým věncem kaplí. V roce 1560 Bonifác Wohlmüt uvedl, že chrličé pilířů jsou zvětralé a mnohé odpadly.¹⁶⁷

Další záznam máme z počátku 18. století, při příležitosti opravy katedrály. Dne 23. listopadu 1704 byl celý kostel prohlédnut Jakubem Antonínem Canevalle, Janem Petrem della Torre a kotlářem Janem Karlem Steinem. Průzkum opěrného systému ukázal jeho narušení povětrnostními podmínkami a vlhkostí, panovala obava jeho zřícení. Hned v následujících letech 1705–1708 došlo pod dohledem Kryštofa Dientzenhofera k opravě 22 opěrných oblouků, které byly doplněny o nové kameny a zpevněny svorkami a čepy. Dokladem těchto oprav jsou mnohé soudobé letopočty na pilířích.

Z událostí 18. století ještě zmiňme bouři v prosinci roku 1740, která strhla část pilíře, a ten dopadnul na klenbu kaple sv. Jana Křtitele. O 17 let později, roku 1757 utrpěl opěrný systém mnohé škody díky dělovým kulím za pruského bombardování Pražského hradu.

K dalším opravám došlo i v 1. polovině 19. století. V roce 1821 dvorní stavitel Jindřich Hausknecht vypracoval plán na nahrazení zvětralých kusů opěrných oblouků. Oprava proběhla během měsíců dubna a listopadu s nejvyšší opatrností, aby nedošlo ke zhroucení. Poslední etapa byla dokončena kamenickým mistrem Janem Ludvíkem Krannerem na konci roku 1822.

O pár let později, dne 7. března 1826 se za přítomnosti zemského stavebního ředitele, profesora Jiřího Fischera, konala komise, která rozhodla o přikročení k celkové opravě: „nechceme-li, aby tato významná stavební památka byla zcela zničena“.

V záznamech po roce 1859, které se nacházejí ve Zprávách o činnosti Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta, v době jejího zakládajícího člena a od roku 1861 i předsedy, stavitele Josefa Ondřeje Krannera, jsou obsažené údaje, z nichž se dozvídáme, že původní kamenné články byly vyměněny za nové architektonické kusy, které jsou však věrnými kopiemi původních, jak dokládá i projektant stavby. Z porovnání dobových fotografií můžeme tuto zprávu označit za pravdivou, jednotlivé části opěrného systému jsou věrnou napodobeninou původních článků. Co lze však vytknout, je výměna mnoha

¹⁶⁷ LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999, 89–90

zachovaných původních fiál a dalších článků, které ubírají na autentičnosti a stáří vzhledu katedrály.

Z 20. století je známá oprava opěrných pilířů zahájena roku 1933. Další etapa započala v roce 1985 a stále trvá.¹⁷² A tak je doslova každý rok vynakládáno několik miliónů korun na odborné a šetrné opravy, restaurování a konzervaci opěrného systému katedrály – práce zajišťují spojenými silami Odbor památkové péče Kanceláře prezidenta republiky a Oddělení uměleckých sbírek Správy pražského hradu.

¹⁷² LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999, 89–91

VIII. Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo poznání a zhodnocení vývoje gotického opěrného systému, zejména opěrného systému svatovítské katedrály. V první řadě bylo nutné seznámení se se samotnými stavbami. Proto byly vykonány cesty do Kolína nad Labem, Kutné Hory a především několikerá vycházka do lesa opěrného systému pražské katedrály. Následovalo poznání základní a odborné literatury, věnující se této problematice, přirozeně bez nároku na úplnost. Poté přišlo na řadu vyhledávání publikací obsahujících obecná pojednání a zařazení do vývoje, ale i specializované články o daných jednotlivinách, které jsou zde představeny. I přes prvotní zjištění, že tématu opěrného systému nebyla věnovaná ucelenější práce, následným bádáním a hledáním zdrojů se podařilo nalézt dostatečné množství publikací a článků, následně kriticky tříděných, rozlišovaných a porovnávaných.

Kapitoly této práce jsou řazeny logicky a text v nich „vrstvený“ chronologicky, pro lepší přehled čtenáře, sledujícího posupný vznik, vývoj a uplatnění gotického opěrného systému. Po stručném přehledu bádání následuje nezbytná část, v níž bylo nutné definovat čím vším je a není opěrný systém. Je zde uveden důvod vzniku tohoto architektonického článku jakožto vyústění v kontextu ostatních nově vzniklých prvků této doby. Stejně tak i technická nutnost pro svádění smykových a tlakových sil a v neposlední řadě i jeho použití jako estetického prvku, nositele vyjadřujícího novou myšlenku nastupujícího gotického slohu.

První kapitolu tvoří počátky opěrného systému ve Francii se svými podkapitolami. Jednou z nejzajímavějších částí je otázka sporu prvního použití opěrného systému. Obecně se jako první stavba s tímto stavebním prvkem uvádí katedrála Notre-Dame v Paříži. Výsledkem prostudování mnoha článků a publikací je relativní vývojová tabulka uvádějící stavby předcházející, u kterých se již volný opěrný systém objevuje. Její počátky nalezneme již v době druhé poloviny 12. století v klášterních kostelech Normandie a Burgundska. Tvoří jí zejména trojice nejstarších kostelů ve Voulton, Provins a Domontu, jejichž oblouky se klenuly již kolem roku 1160. Stavby jsou navíc obohaceny o popisky, kde tyto oblouky podpíraly masu zdíva svatostánků.

Další podkapitola uvádí stavební realizace, kde se opěrný systém zamýšlel, nebo byl proveden. Práce pokračuje soupisem jednotlivých staveb, obsahující vždy krátký úvod historický a stavitelský, načež následuje popis vlastního opěrného systému. Z románsko-gotických forem se tak posouváme k vrcholné gotice katedrál v Chartres, Remeši, Bourges a Beauvais.

Druhou velkou část tvoří transformace a šíření gotického opěrného systému do Evropy, rozdělenou dle jejich geografické lokace.

Anglie přináší první použití opěrného systému v Canterbury, které je navíc i přehledně zdokumentován kronikářem Gervácem z Canterbury. Zajímavé je použití opěrných systémů pro podporu kapitulních domů katedrál v Lincolnu a Westminsteru.

Apeninský poloostrov reprezentuje nejkrásnější a nejzdobnější příklad italské gotiky, Milánský dóm.

Nizozemí, pro přehlednost rozdělené na Flandry, Holandsko a Brabantsko, zastupují krásné katedrály, jejichž provedení je silně ovlivněno severofrancouzskou stavební produkcí.

Následuje německá oblast, kde stojí za zmínku specifická podkapitola věnovaná opěrným obloukům cihlových gotických chrámů. Nachází se v bývalých velmi mocných hansovních městech Schwerinu, Lübecku, Stralsundu a Wismaru.

Poslední zemí tohoto celku jsou Čechy. Setkáváme se s prvním příkladem opěrného systému na našem území, ve zlatokorunském klášterním chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Dále je uvedena další raná stavba, kostel svatého Vavřince ve Vysokém Mýtě. Pár z původních čtyř opěrných oblouků je zachycen i u dalšího klášterního kostela Na Slovanech. Výčet uzavírají parléřovské stavby kostela svatého Bartoloměje v Kolíně nad Labem a katedrály svaté Barbory v Kutné Hoře.

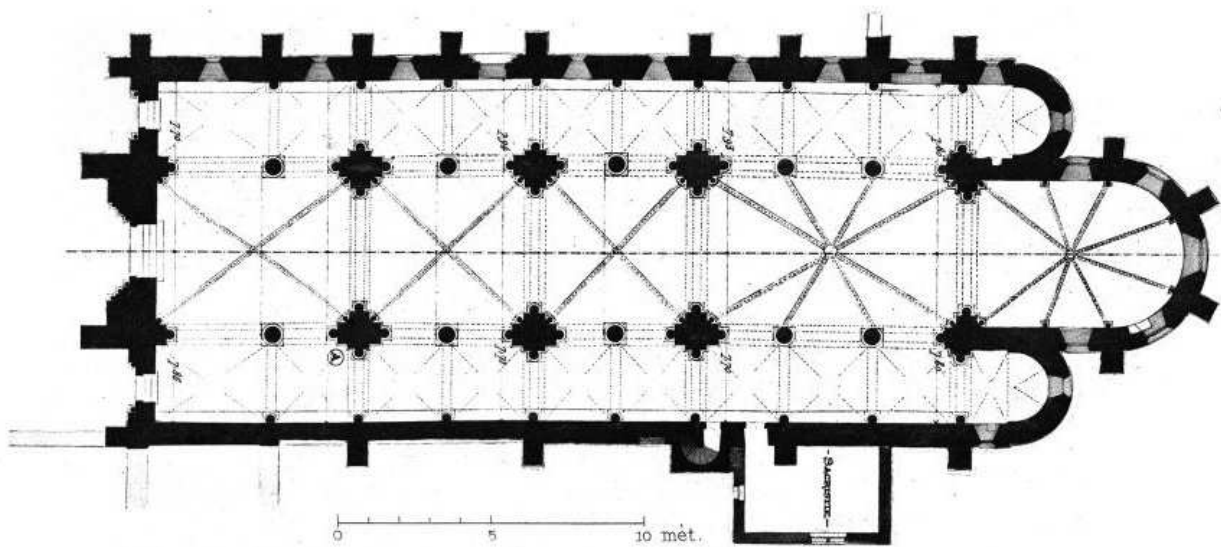
Předposlední kapitolu tvoří vrcholné podoby opěrného systému katedrál v Amiens a Kolíně nad Rýnem. Obě stavby jsou popsány jak svým vývojem historickým, tak i architektonickým. Následuje popis jejich opěrného systému.

Poslední kapitola je vyústěním a ve své podstatě se stává syntézou celé práce. Věnuje se přednímu dílu Petra Parlěře, kterým je svatovítská katedrála. Ve dvou podkapitolách je nastíněn její stavební vývoj, který je završen detailním popisem opěrných oblouků a pilířů vysokého chóru a příčného transeptu. Pro popis byla

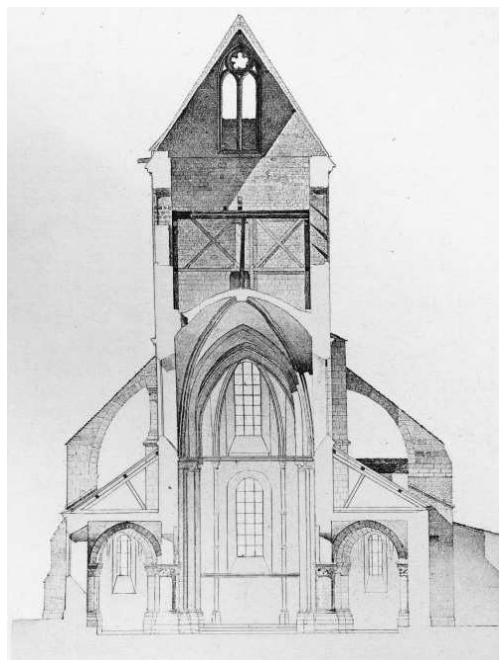
nápomocna návštěva a důkladná prohlídka vnějšího ochozu katedrály se všemi jejími články, která umožnila lepší pochopení celkového stavebního vývoje. Živě si tak šlo představit a porovnat deskripce opěrného systému jednotlivých autorů a přinést tak výsledný vlastní popis.

Pro velké množství přirozeně nemohly být do této práce zařazeny všechny stavební realizace. Byly ale vybrány ty nejdůležitější, které jsou určitým způsobem významné pro historickou časovou osu, či dané místo. Text se stává shrnutím a pokouší se o vytvoření první ucelenější syntézy vývoje gotických opěrných systémů sakrálních staveb, zůstává ale současně námětem pro pokračující studium, a daleko soustředěnější vnoření do dané problematiky. Pisatel práce si je toho všeho vědom a věří, že bude moci na předkládanou práci ještě v budoucnu navázat.

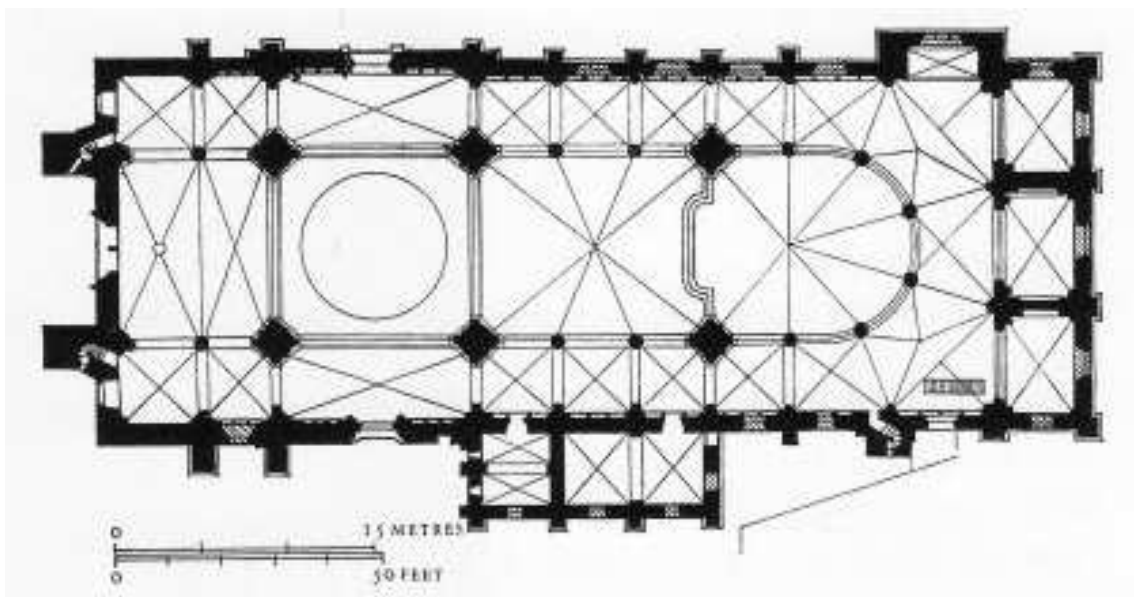
IX. Obrazová příloha

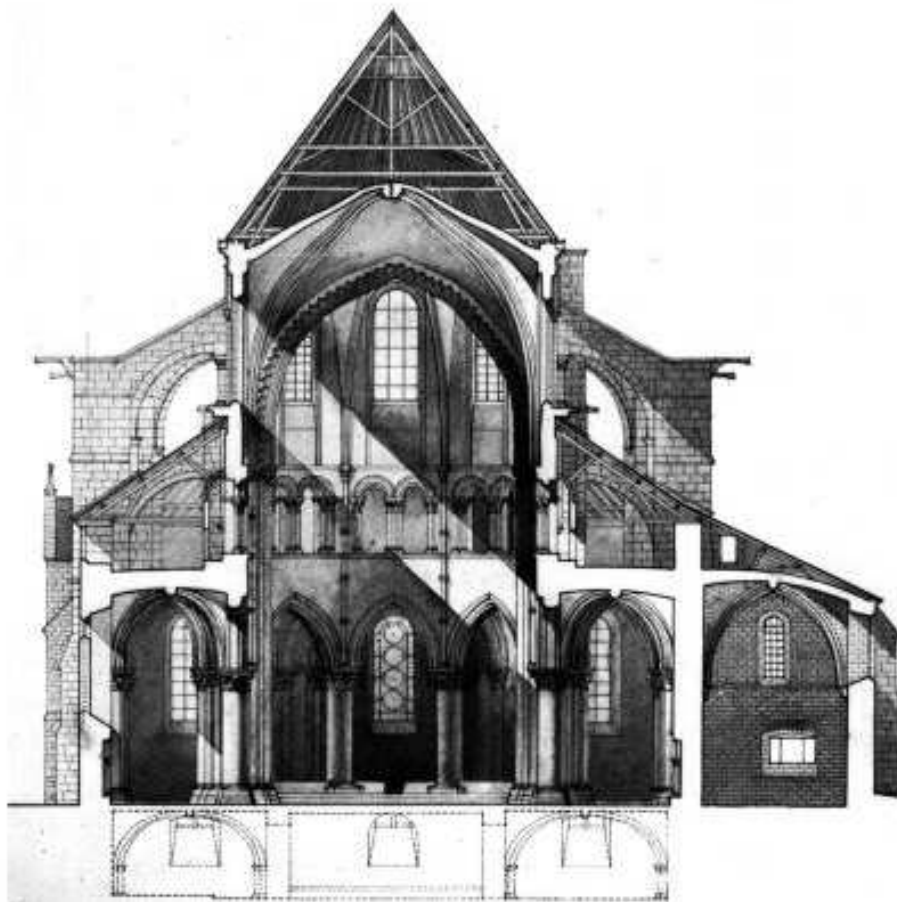
1. **Voulton**, priorátní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame de l'Assomption), půdorys

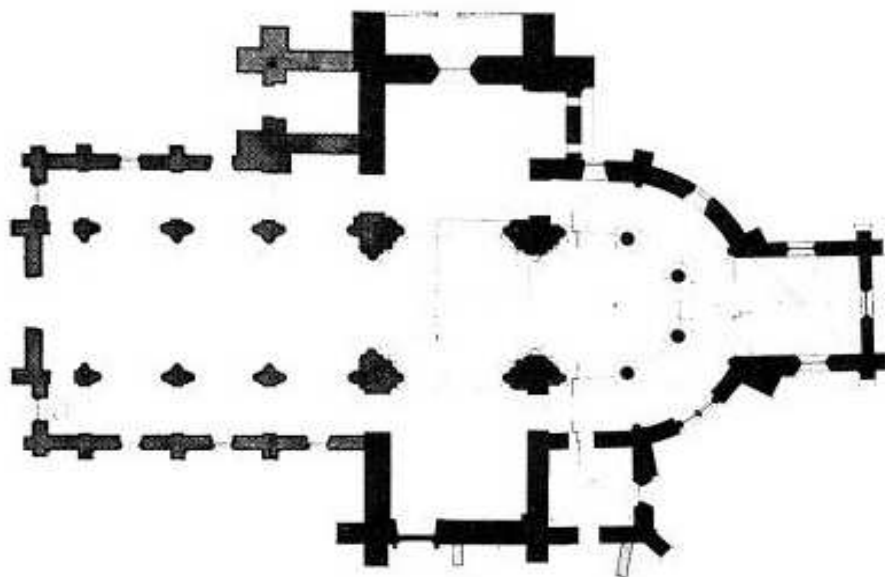
2. **Voulton**, priorátní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame de l'Assomption), řez

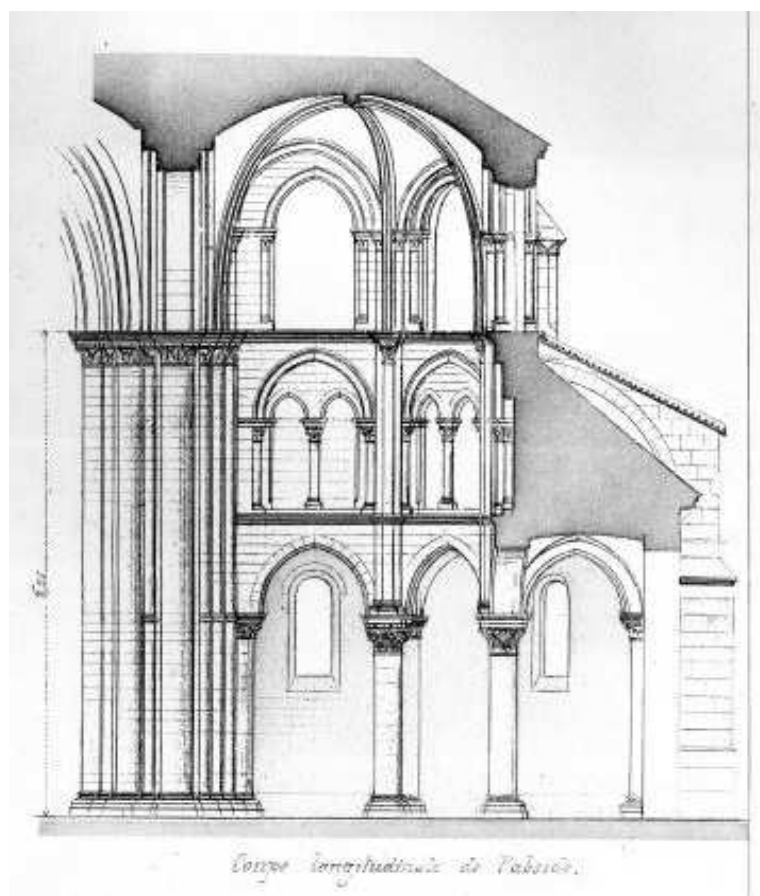
3. **Provins**, kolegiátní kostel svatého Cyriaka (Saint-Quiriace), půdorys

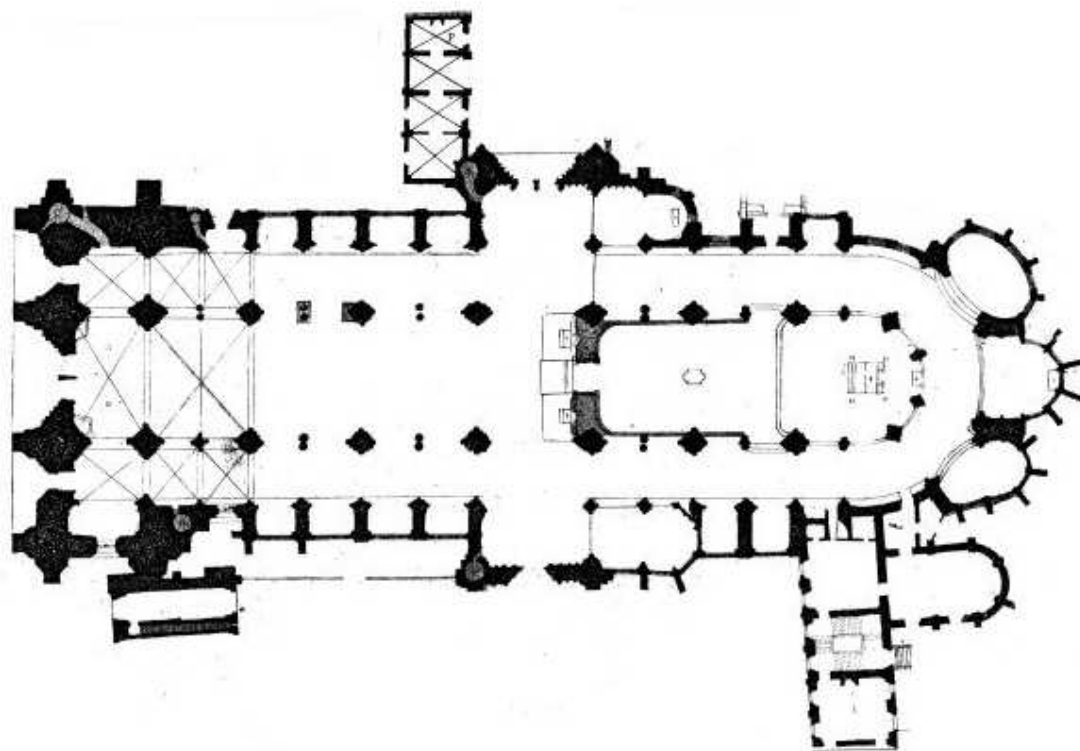
4. **Provins**, kolegiátní kostel svatého Cyriaka (Saint-Quiriace), řez

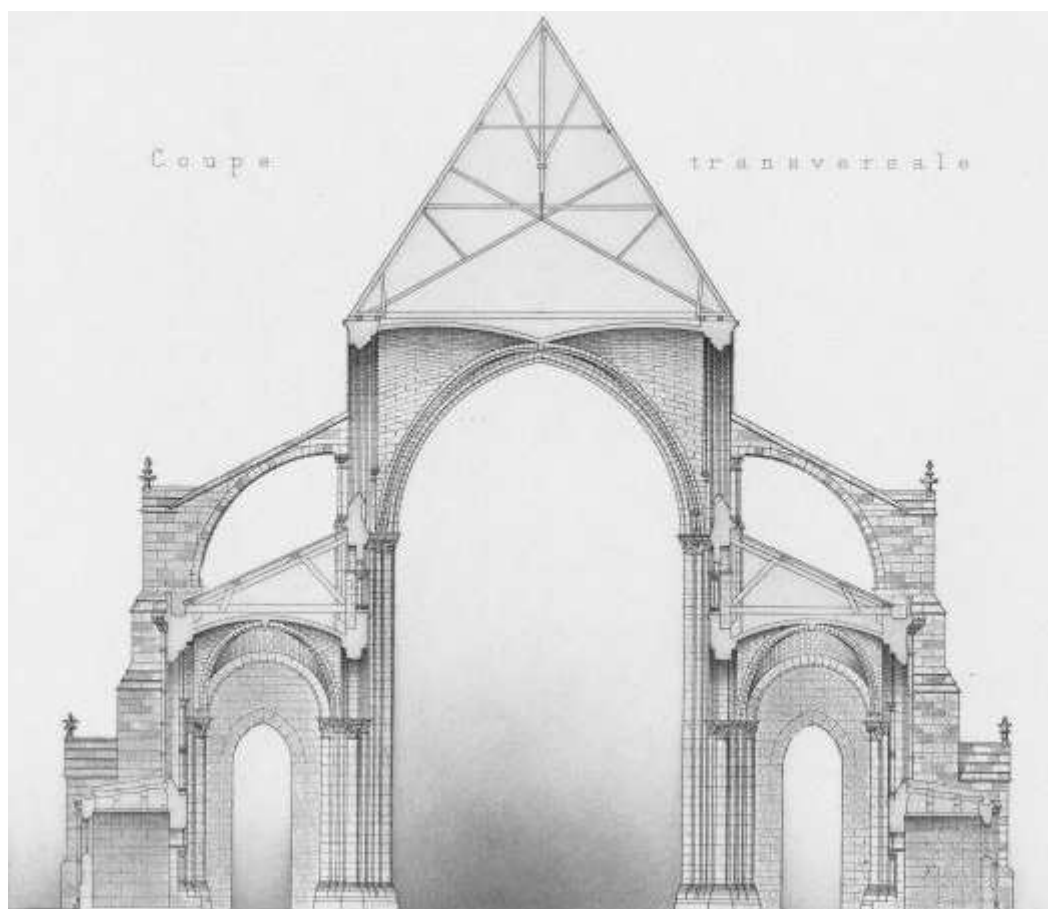
5. **Domont**, kostel svaté Máří Magdaleny (Sainte-Marie-Madeline), půdorys

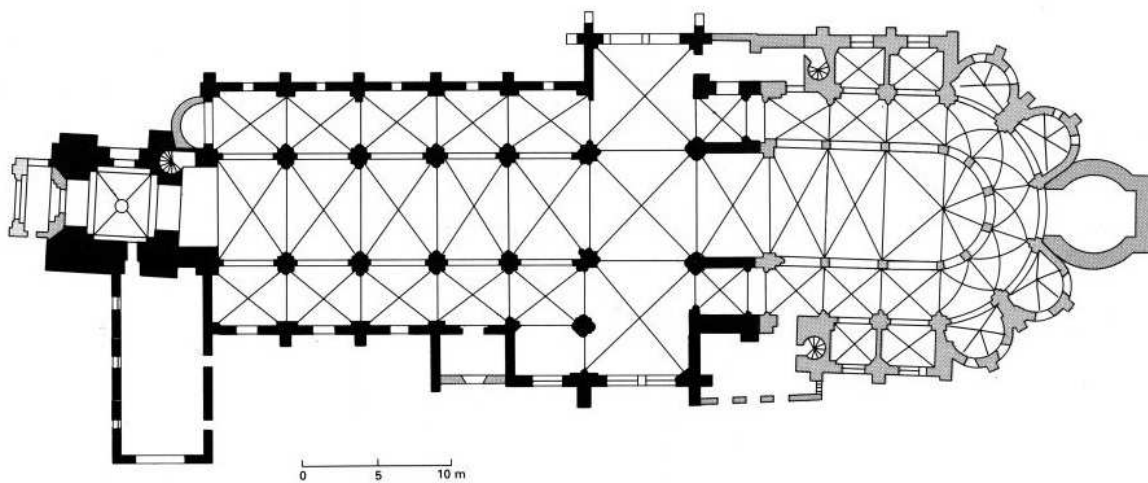
6. **Domont**, kostel svaté Máří Magdaleny (Sainte-Marie-Madeline), řez

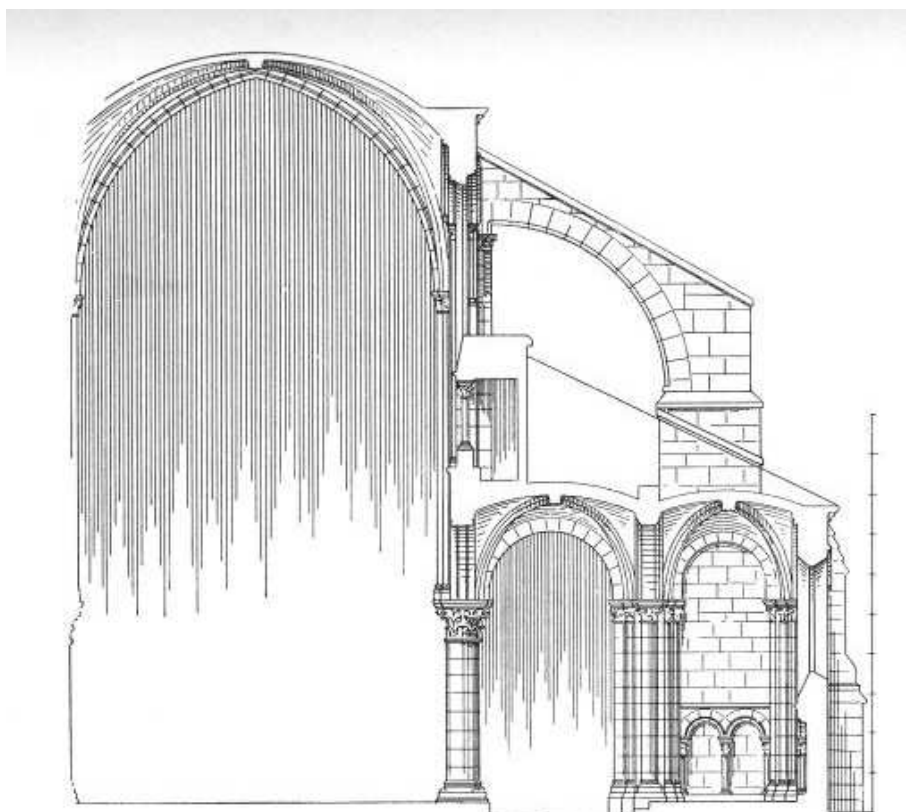
7. Sens, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys

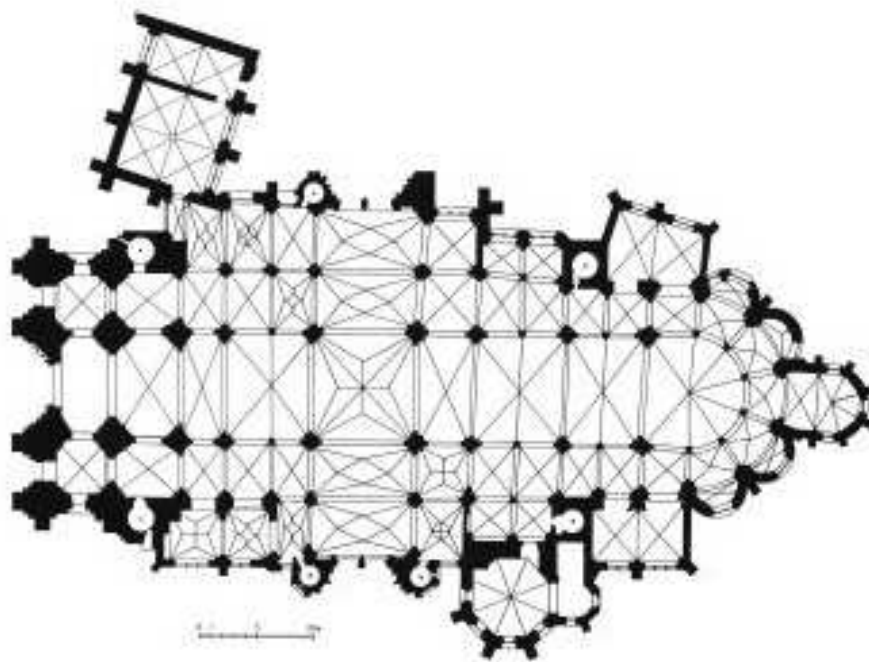
8. Sens, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez

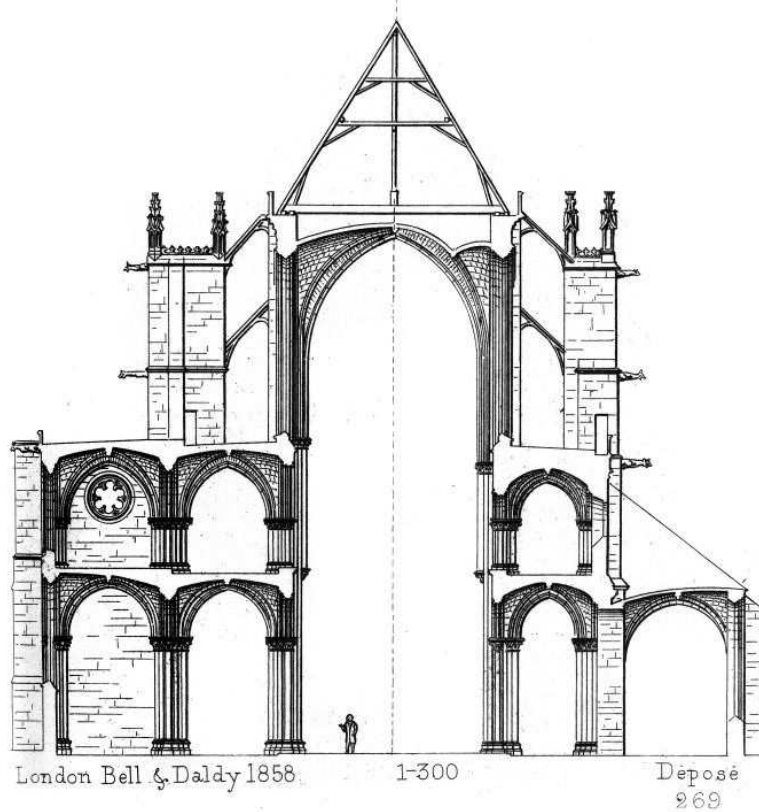
9. Paříž, opatský kostel Saint-Germain-des-Prés, půdorys

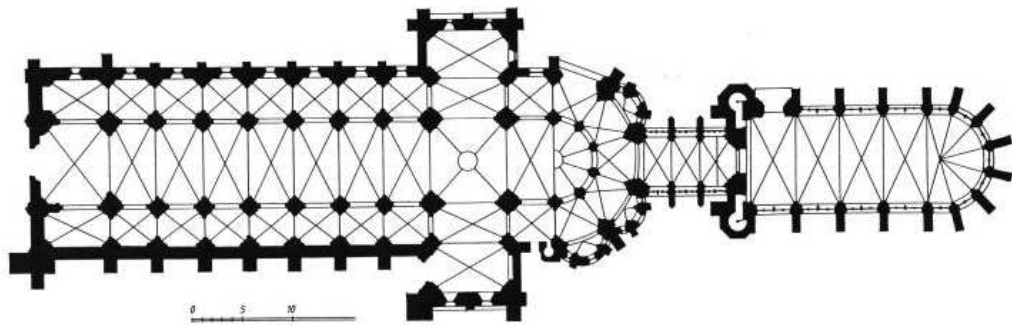
10. Paříž, opatský kostel Saint-Germain-des-Prés, řez

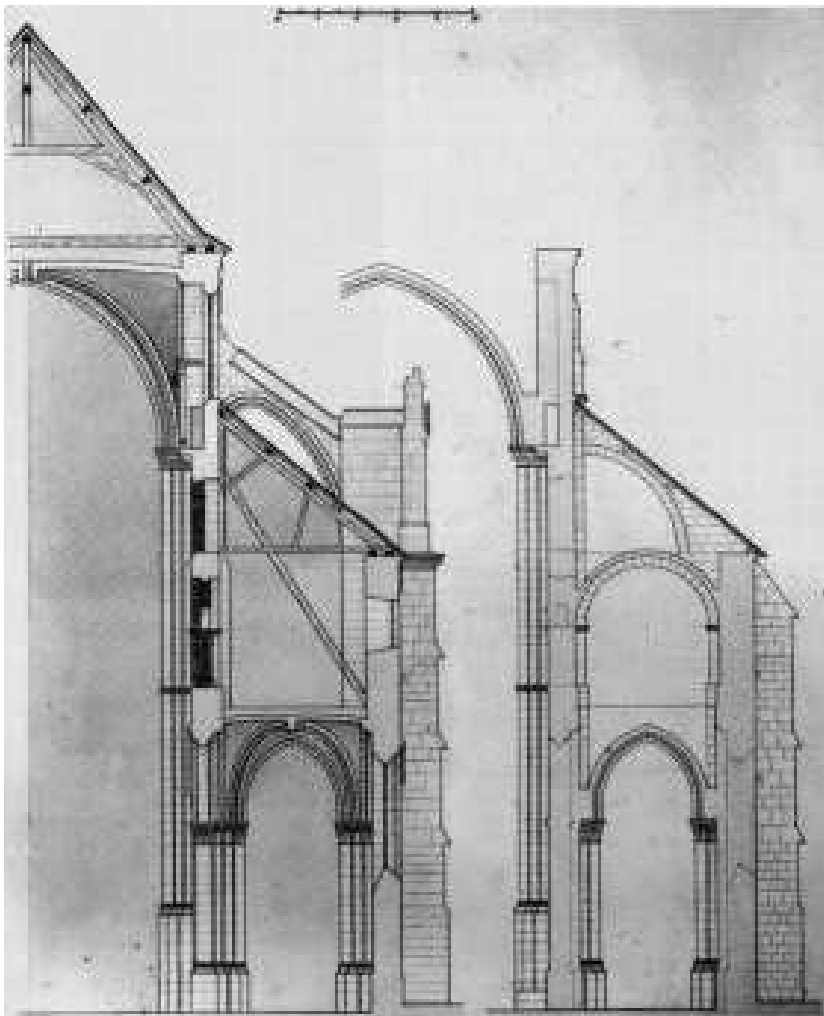
11. **Senlis**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

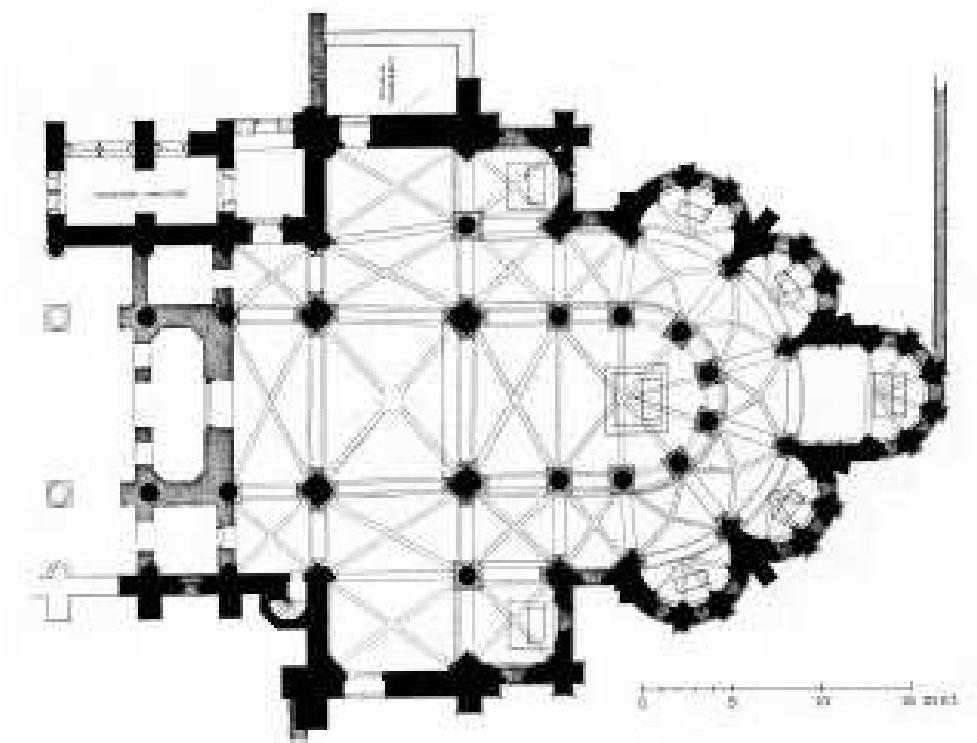
12. **Senlis**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

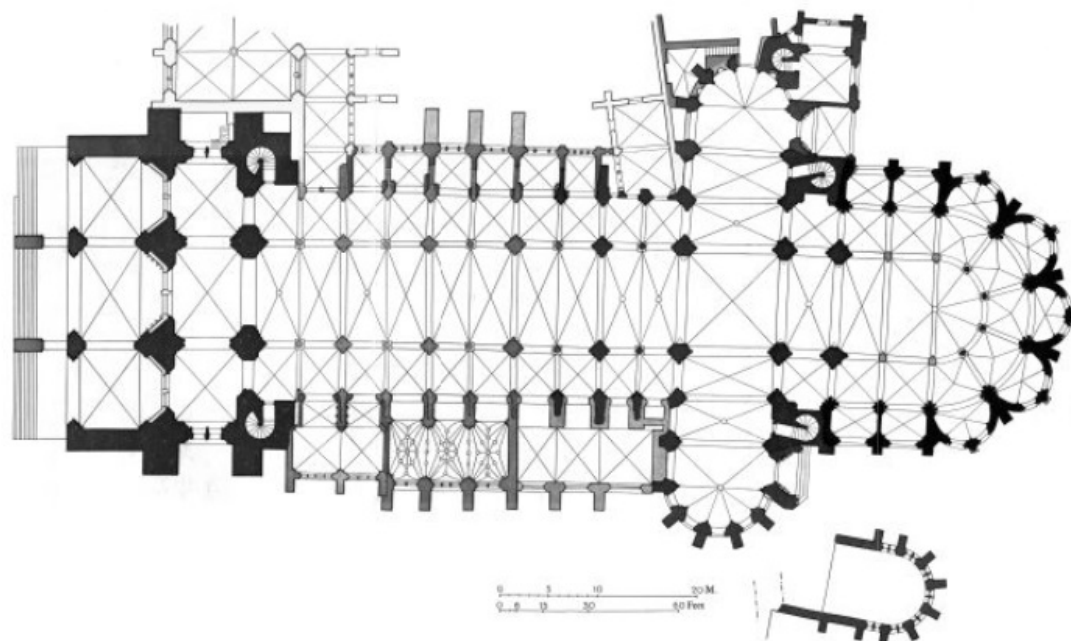
13. **Saint-Germer-de-Fly**, opatský chrám benediktinského kláštera, půdorys

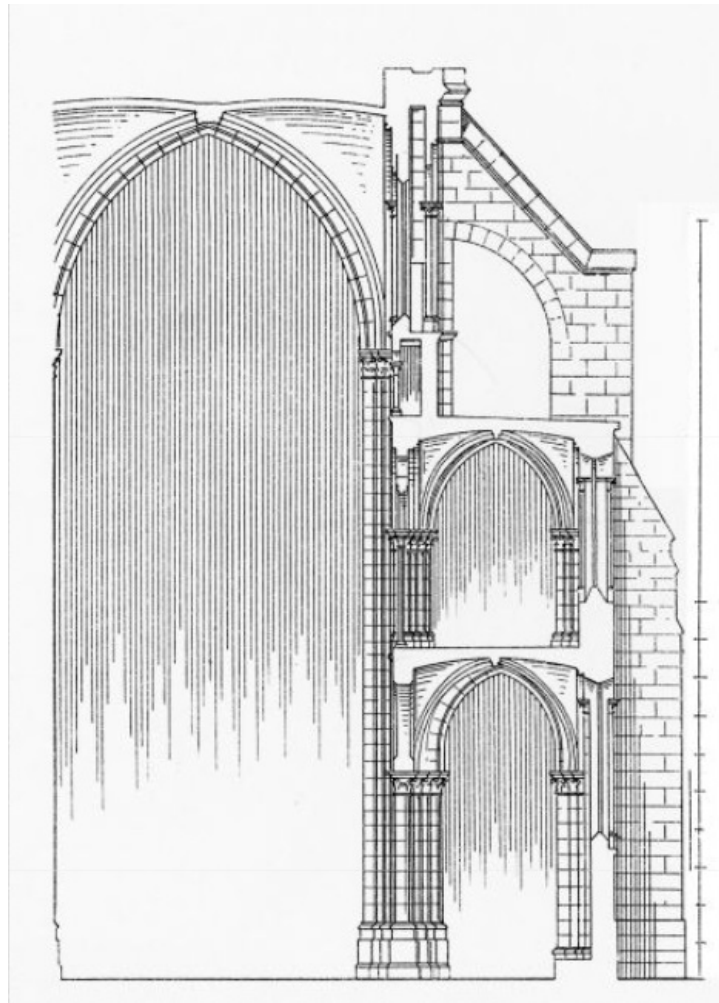
14. **Saint-Germer-de-Fly**, opatský chrám benediktinského kláštera, řez

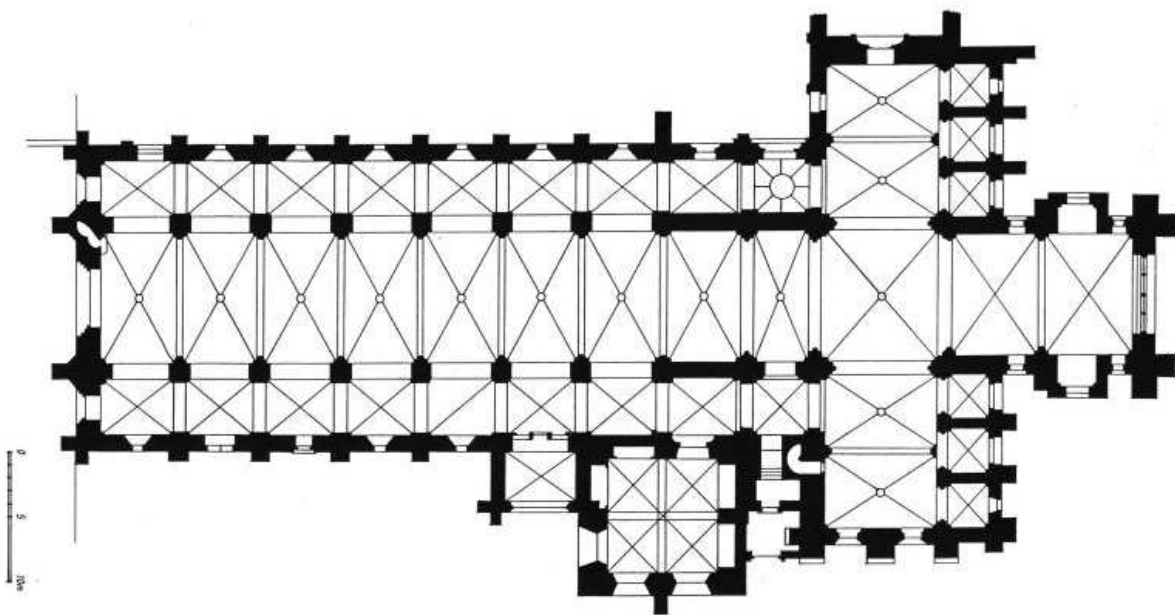
15. **Orbais**, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys

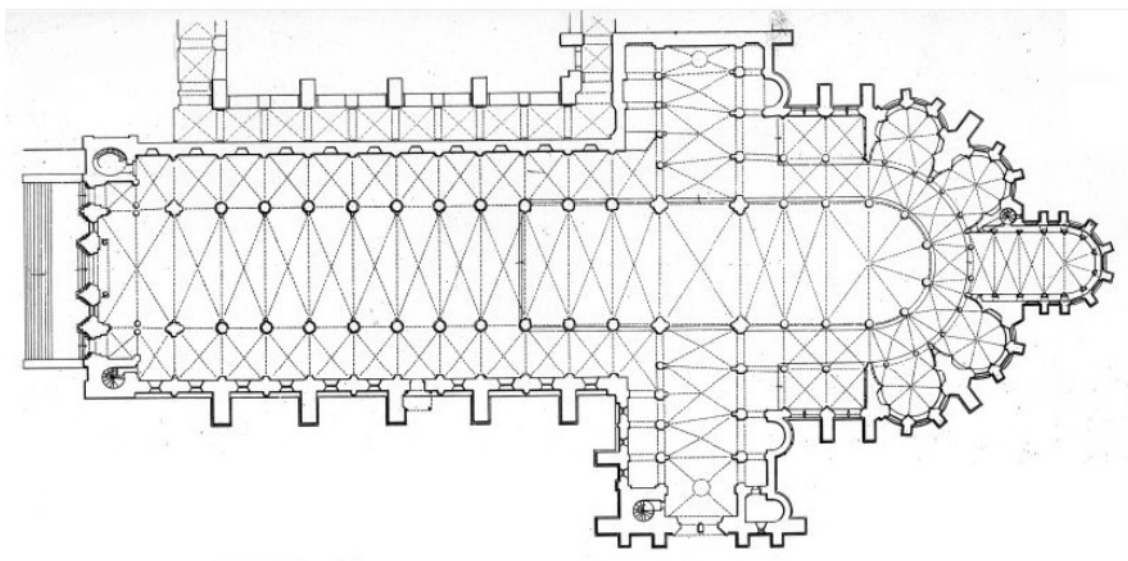
16. **Noyon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

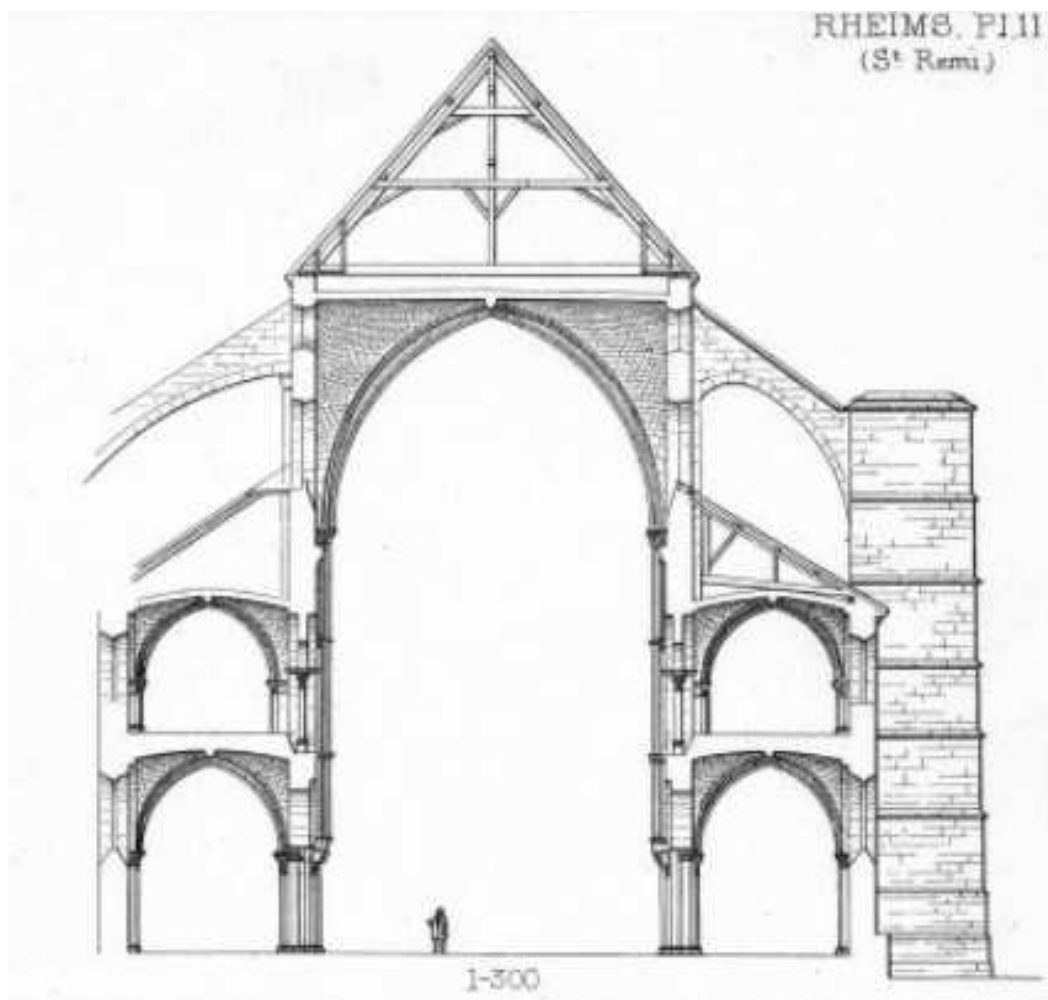
17. Noyon, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

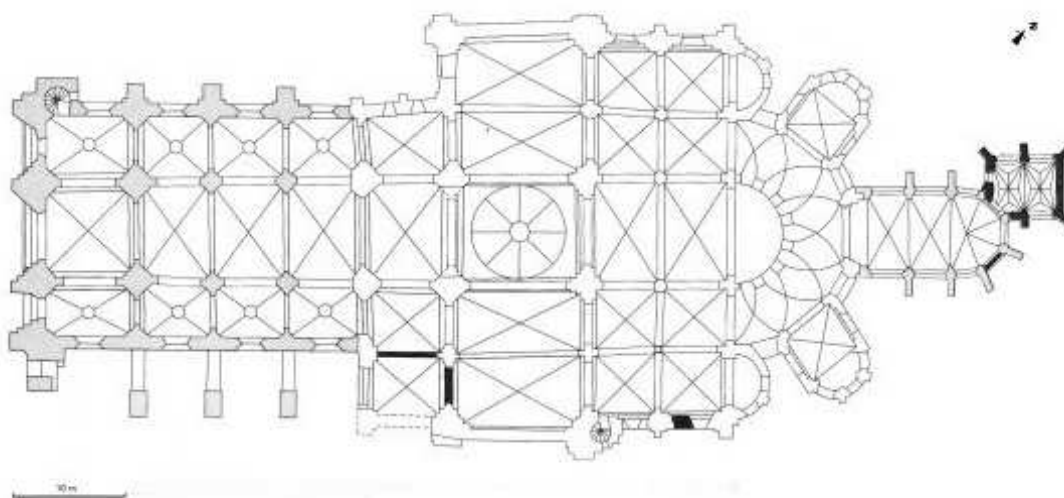
18. Laon, premonstrátský klášterní kostel svatého Martina (Saint-Martin), půdorys

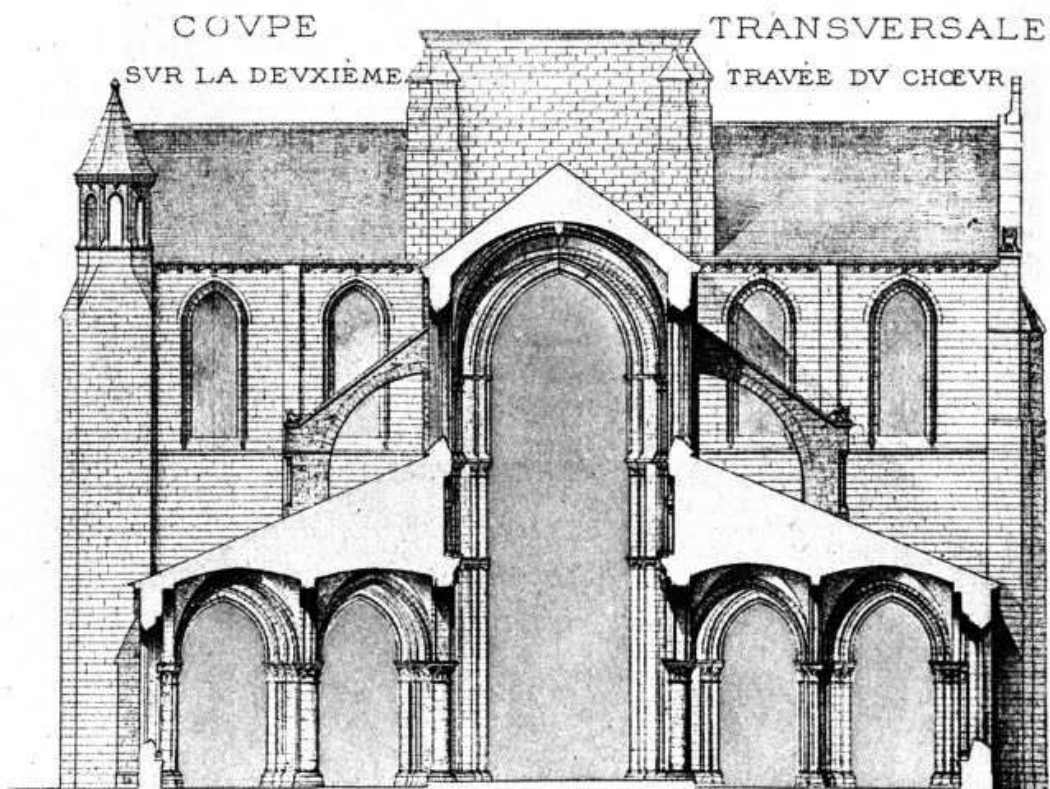
19. Reims (Remeš), opatský kostel svatého Remigia (Saint-Rémi), půdorys

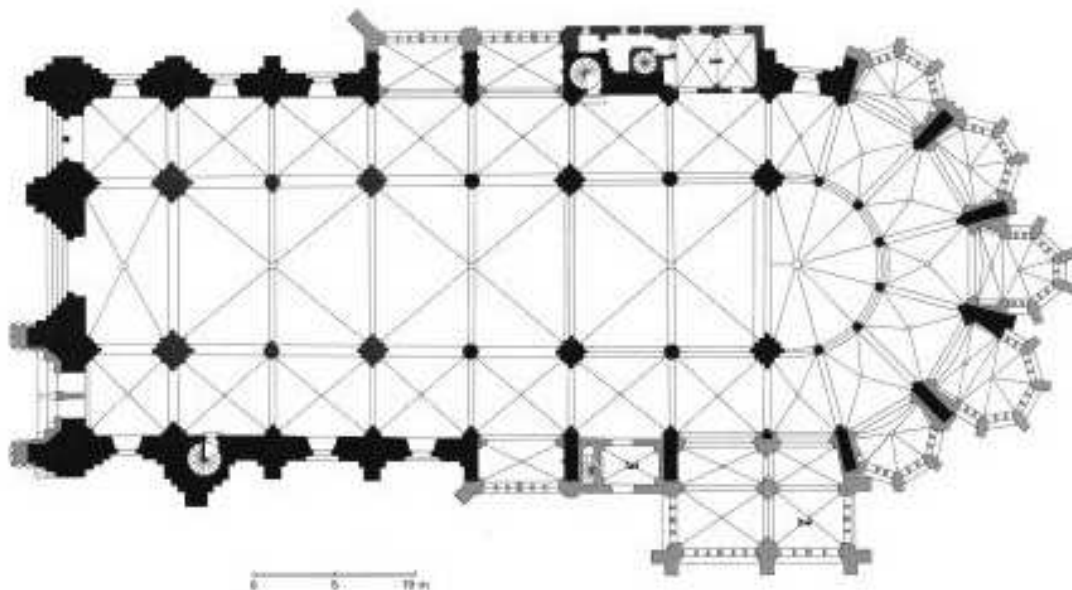
20. Reims (Remeš), opatský kostel svatého Remigia (Saint-Rémi), řez

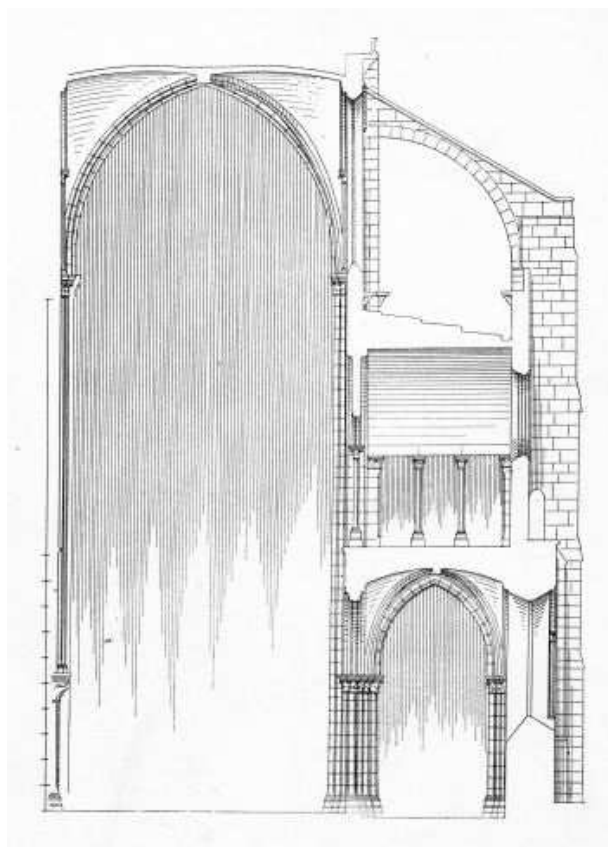
21. Blois, klášterní kostel Saint-Lomer-Saint-Nicolas, půdorys

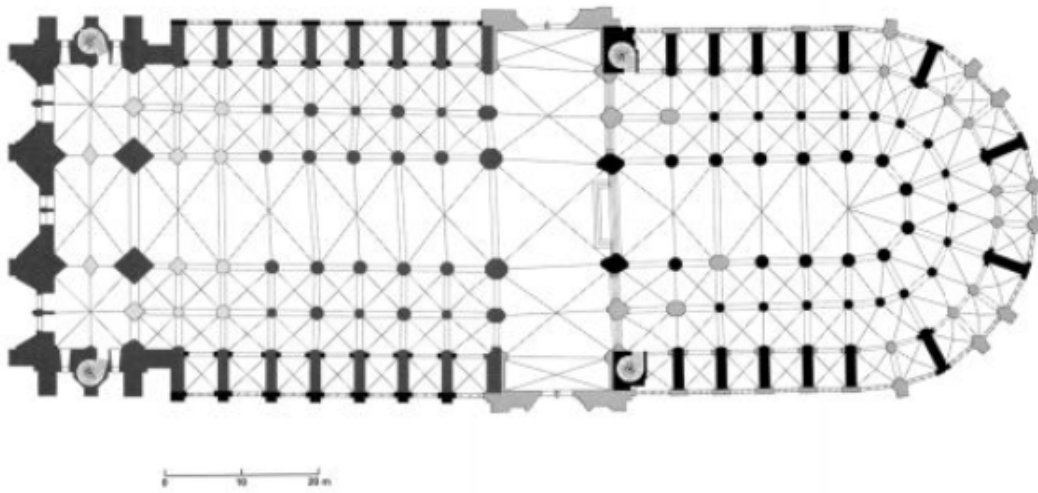
22. Blois, klášterní kostel Saint-Lomer-Saint-Nicolas, řez

23. **Mantes-La-Jolie**, královský kolegiální chrám Panny Marie (Notre-Dame),
půdorys

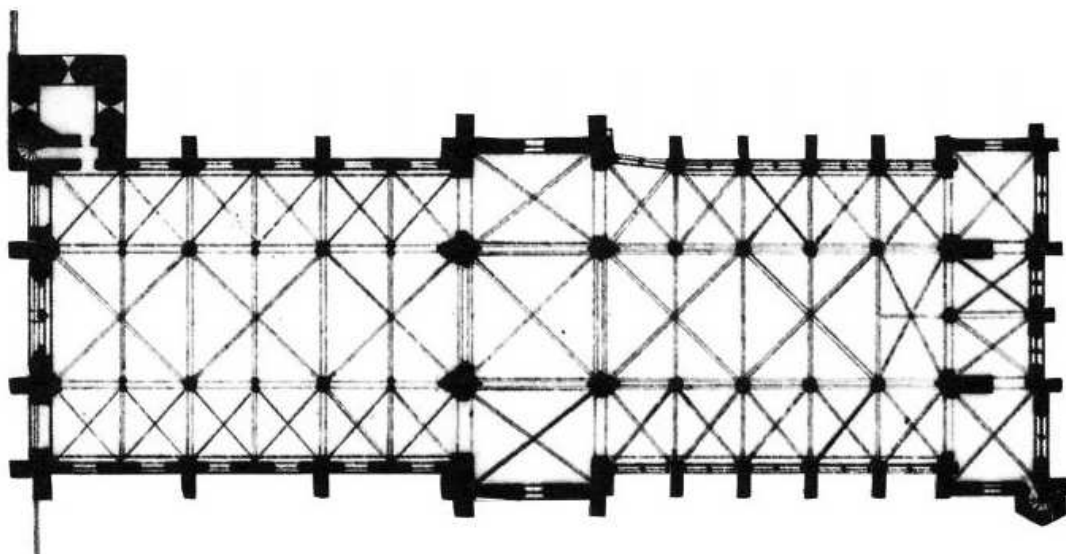
24. **Mantes-La-Jolie** královský kolegiální chrám Panny Marie (Notre-Dame), řez

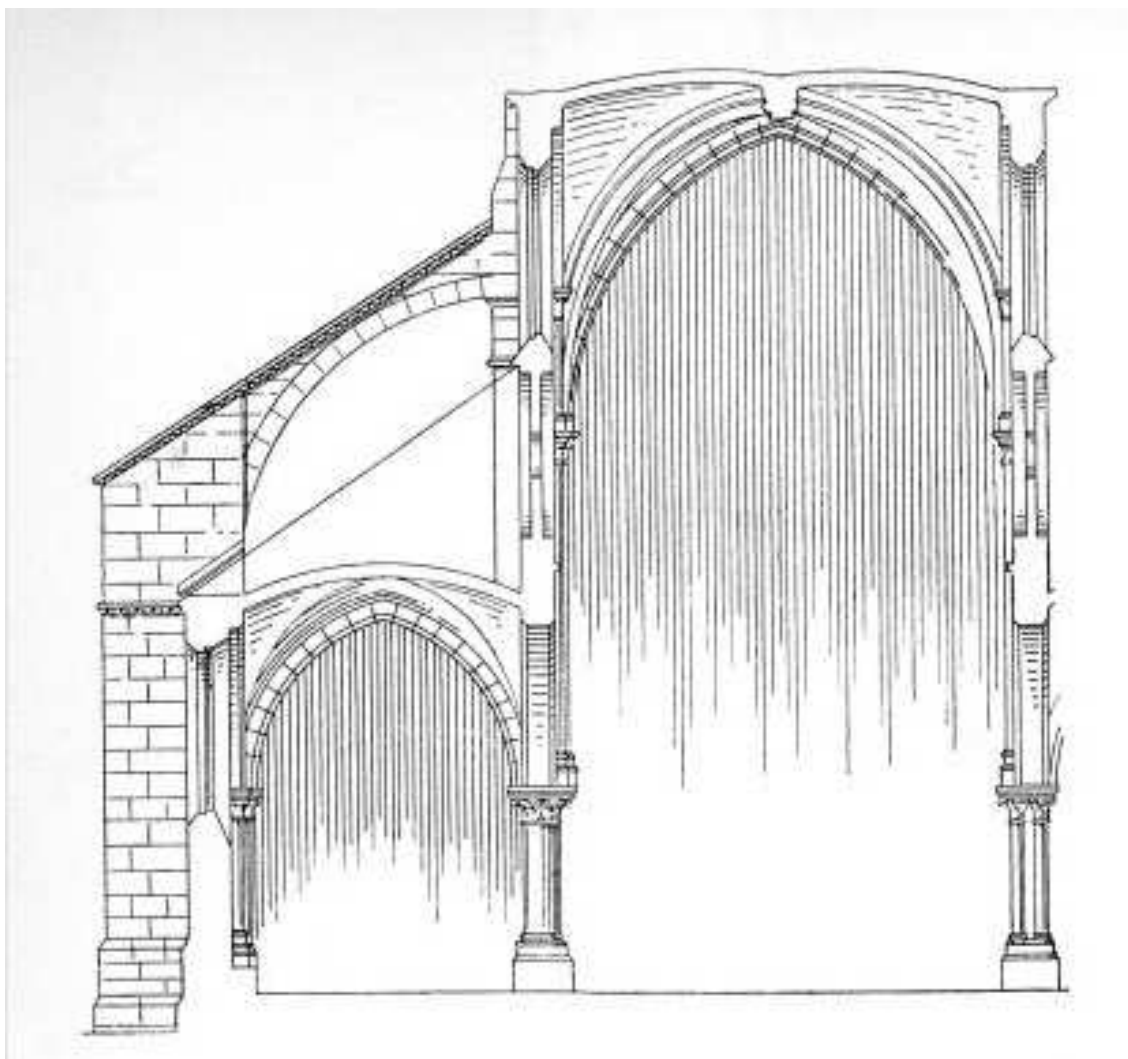
25. Paříž, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

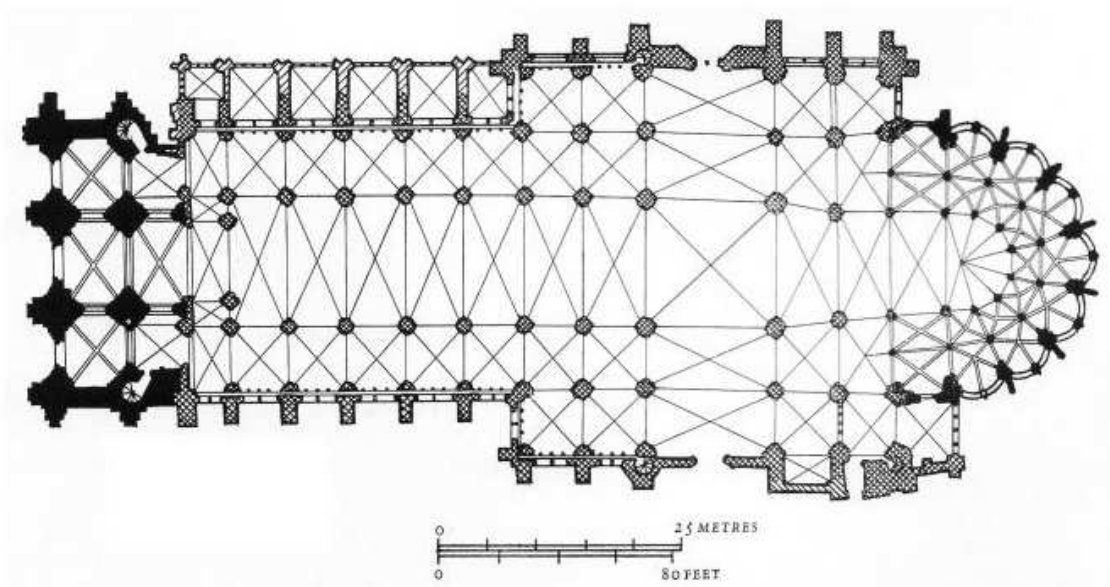
26. Paříž, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

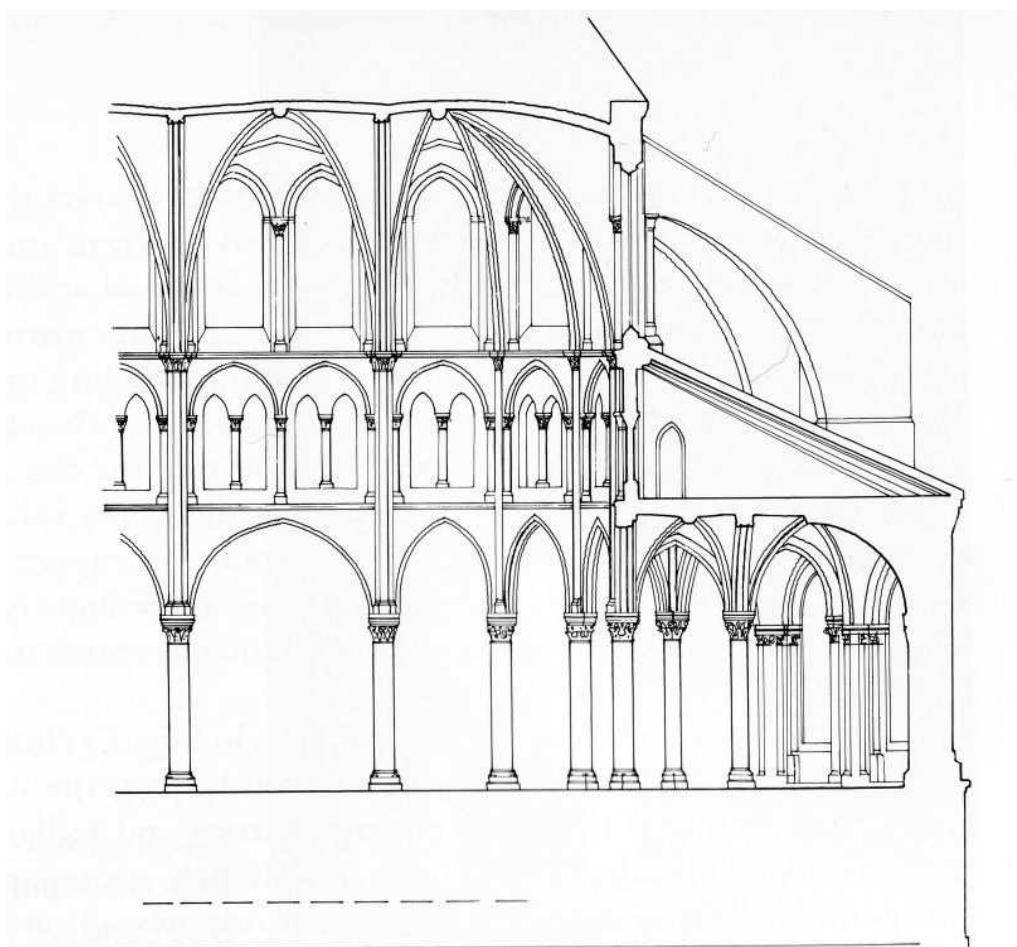
27. Champeaux, kolegiální kostel svatého Martina (Saint-Martin), půdorys

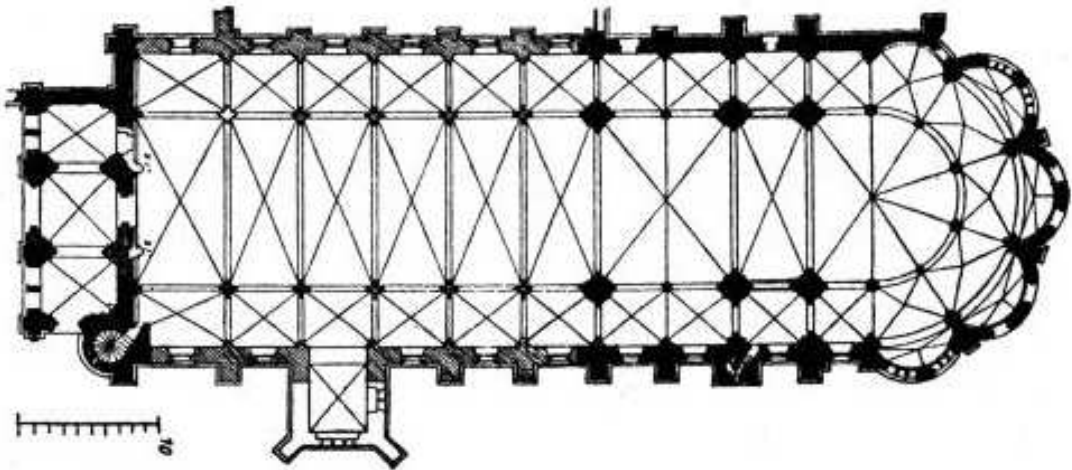
28. Champeaux, kolegiální kostel svatého Martina (Saint-Martin), řez

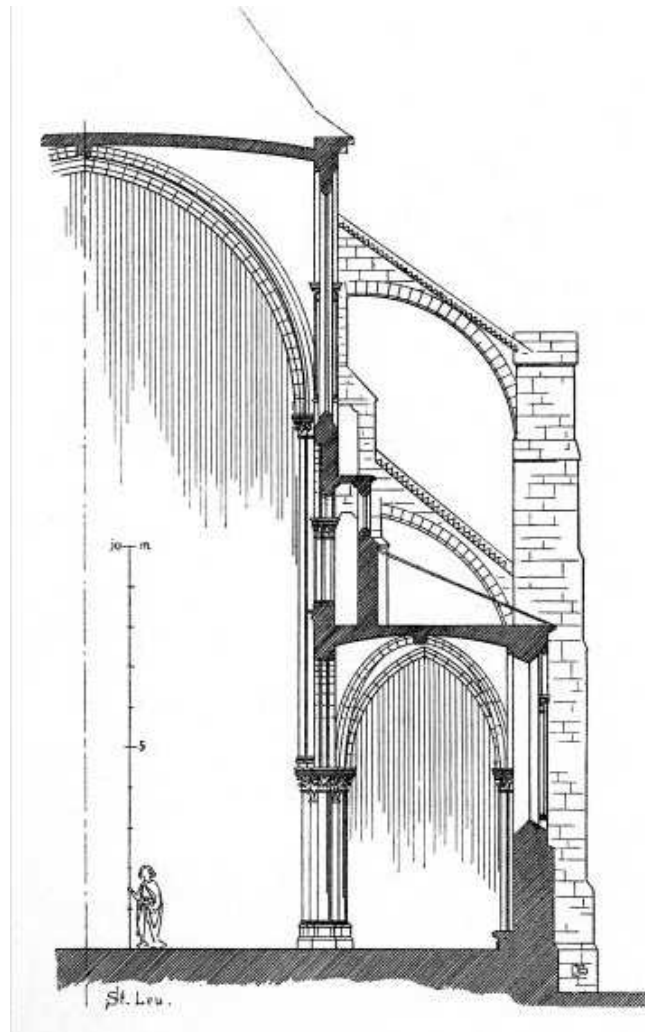
29. Paříž, Svatý Diviš (Saint-Denis), opatský chrám benediktinského kláštera

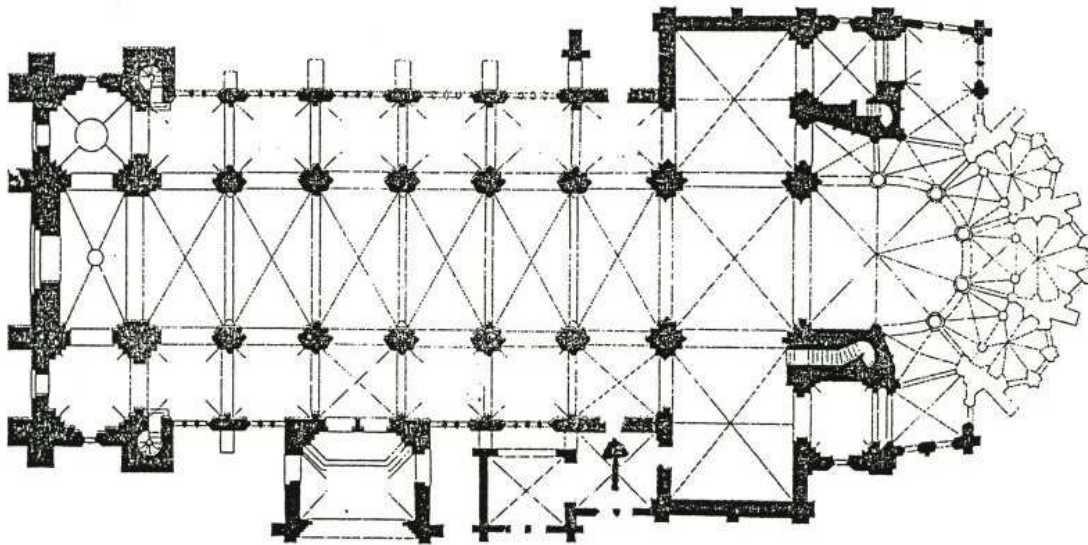
30. Paříž, Svatý Diviš (Saint-Denis), opatský chrám benediktinského kláštera

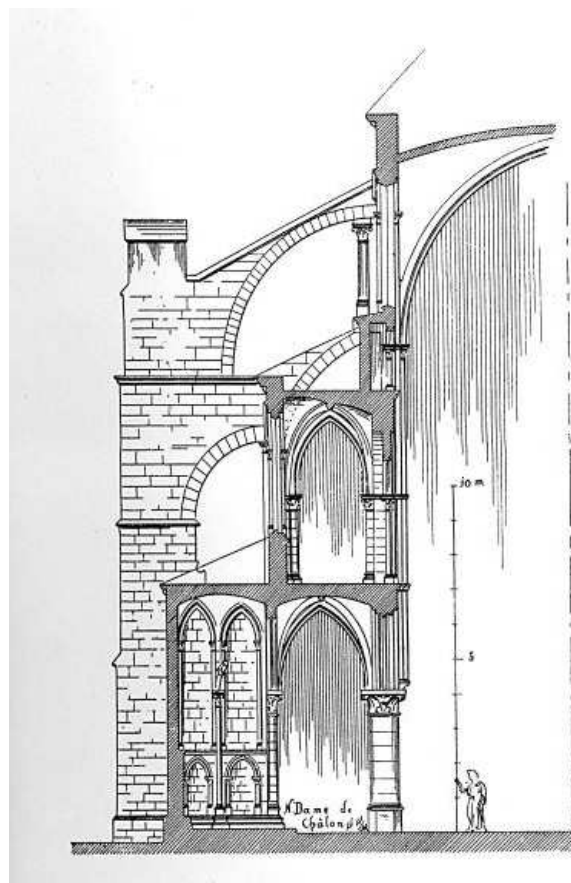
31. **Saint-Leu-d'Esserent**, priorátní kostel svatého Mikuláše (Saint-Nicolas),
půdorys

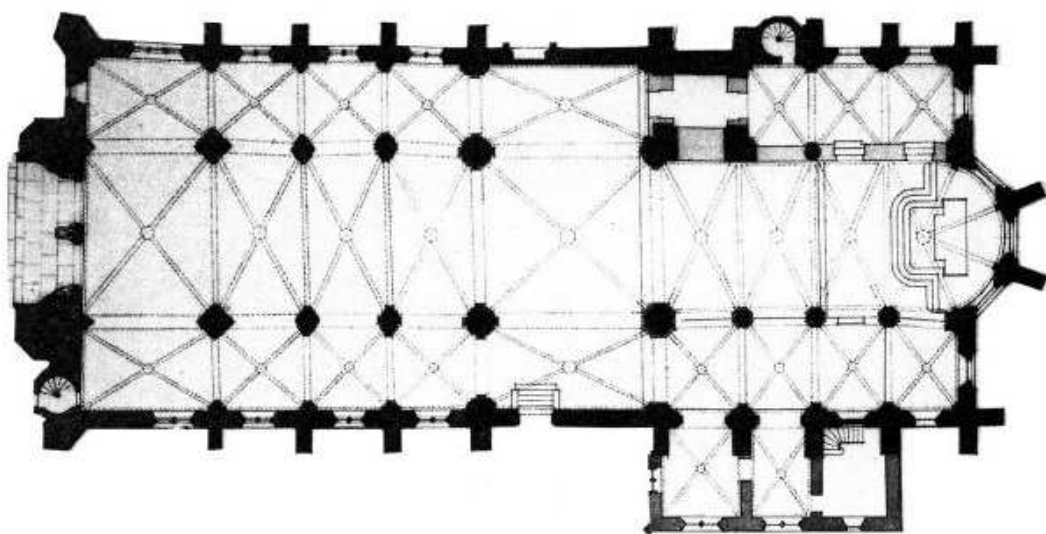
32. **Saint-Leu-d'Esserent**, priorátní kostel svatého Mikuláše (Saint-Nicolas), řez

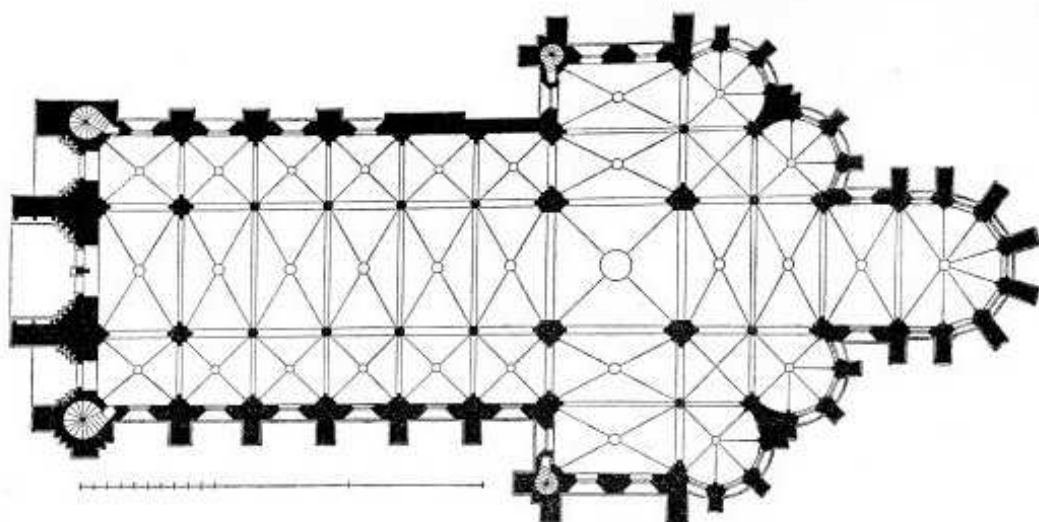
33. Châlons-sur-Marne (en-Champagne), kolegiátní kostel Notre-Dame-en-Vaux,
půdorys

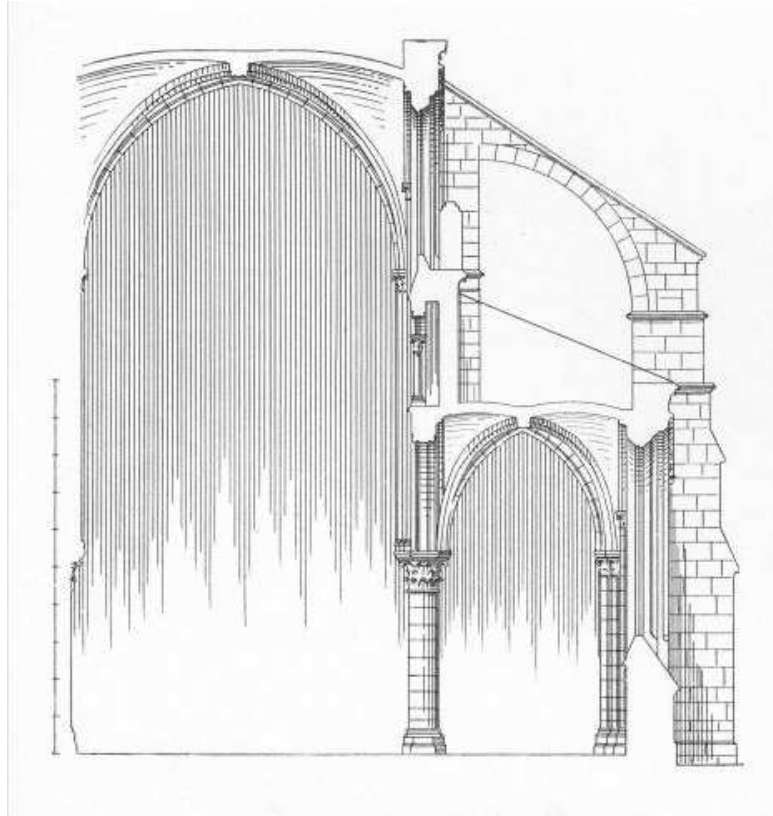
34. Châlons-sur-Marne (en-Champagne), kolegiátní kostel Notre-Dame-en-Vaux,
řez

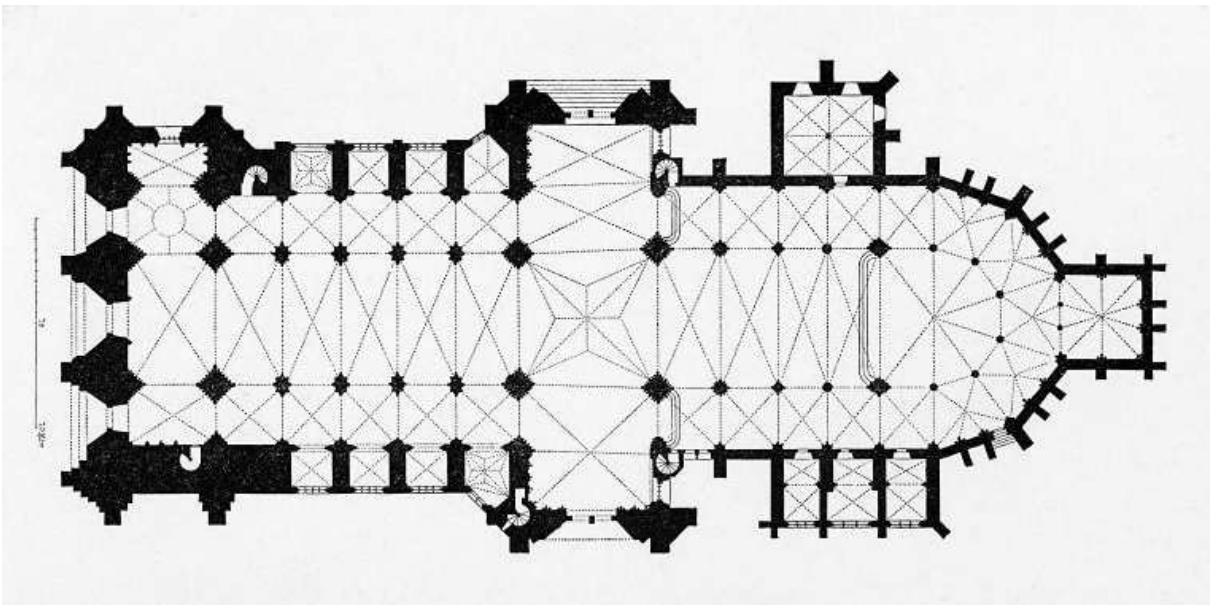
35. **Moret-sur-Loing**, královský kolegiální chrám Panny Marie (Notre-Dame),
půdorys

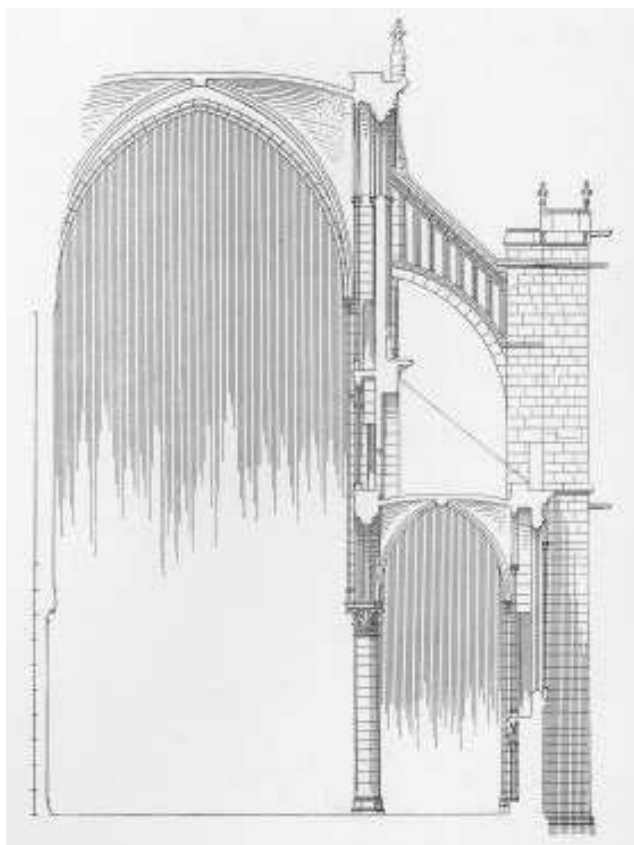
36. **Braine**, Saint-Yved, půdorys

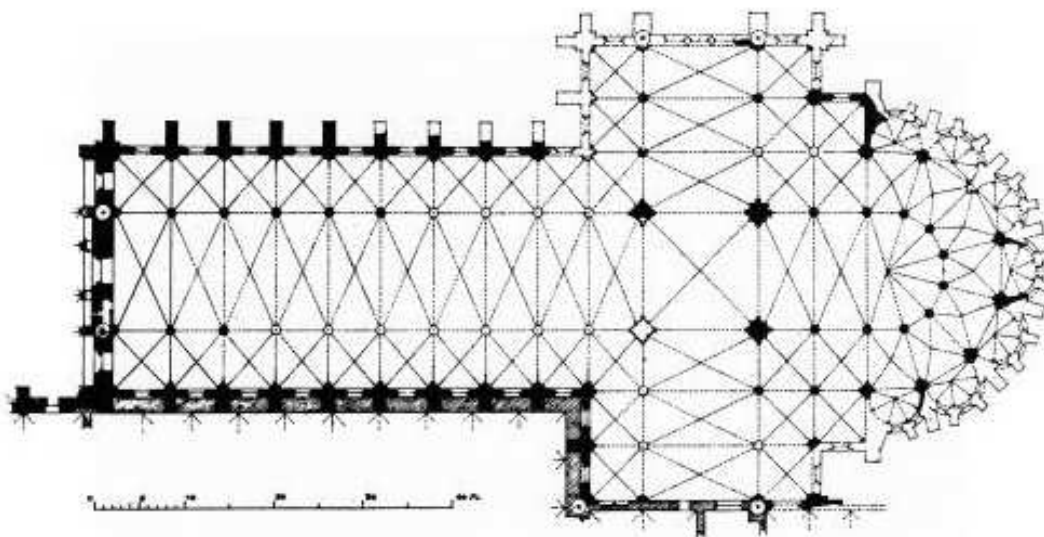
37. Braine, Saint-Yved, řez

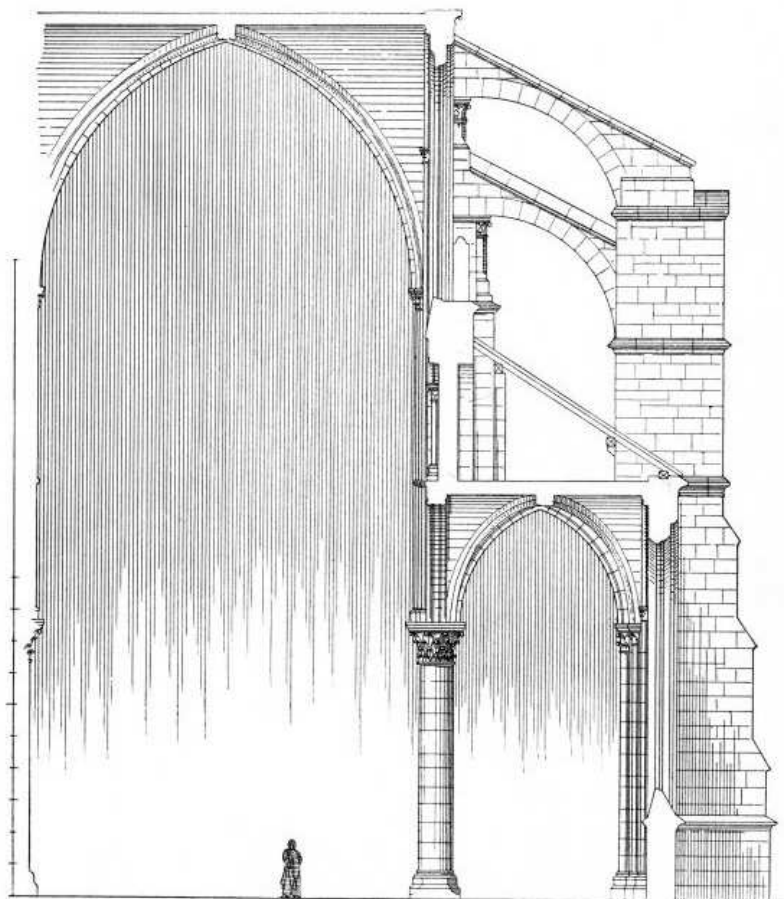
38. Auxerre, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys

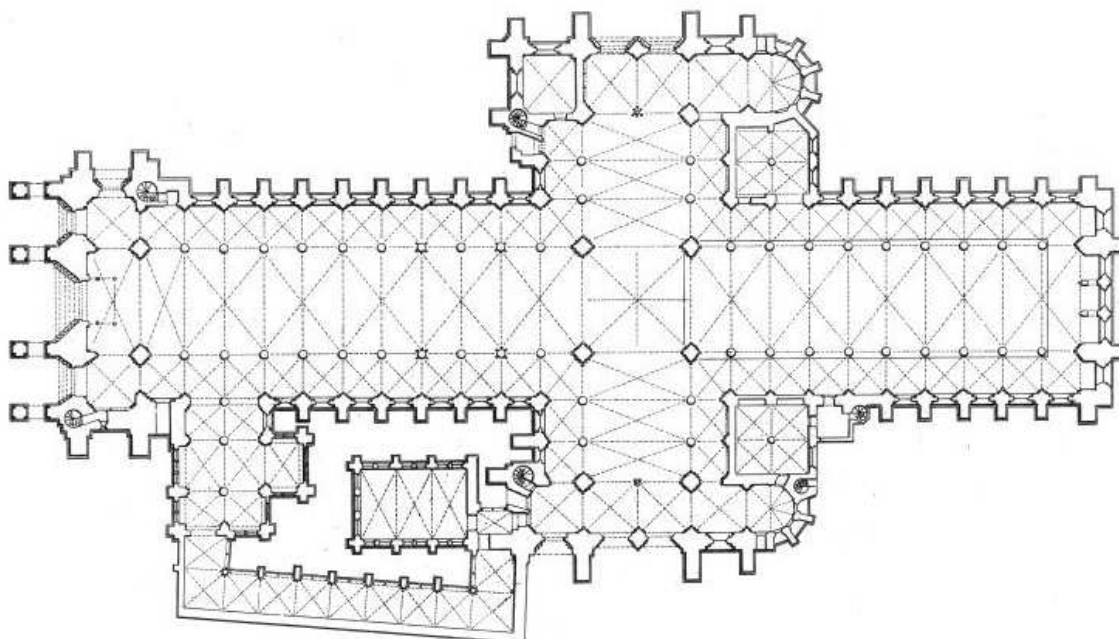
39. **Auxerre**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez

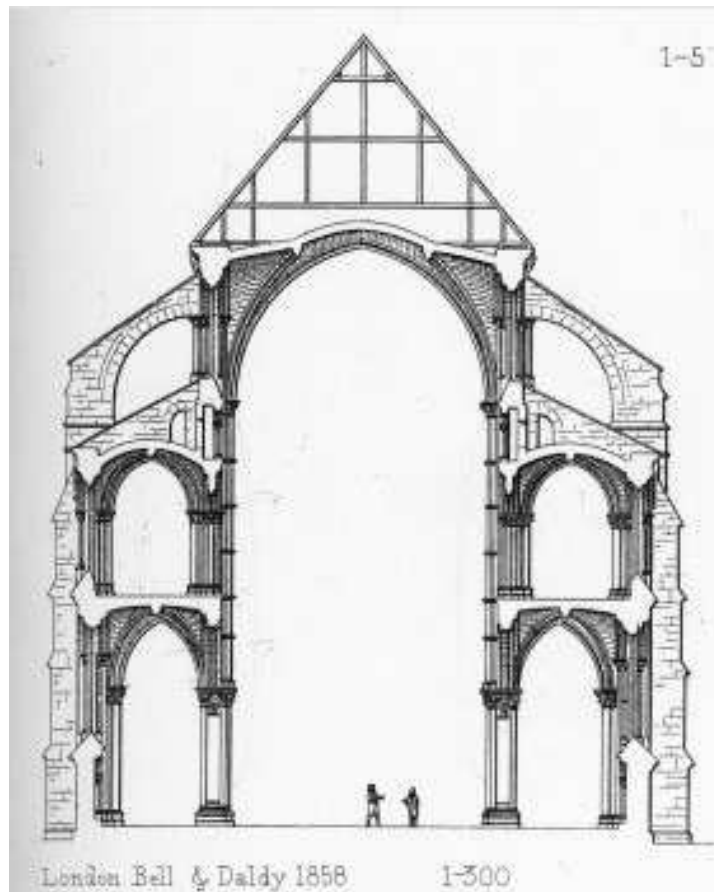
40. **Longpont**, cisterciácký klášterní kostel Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

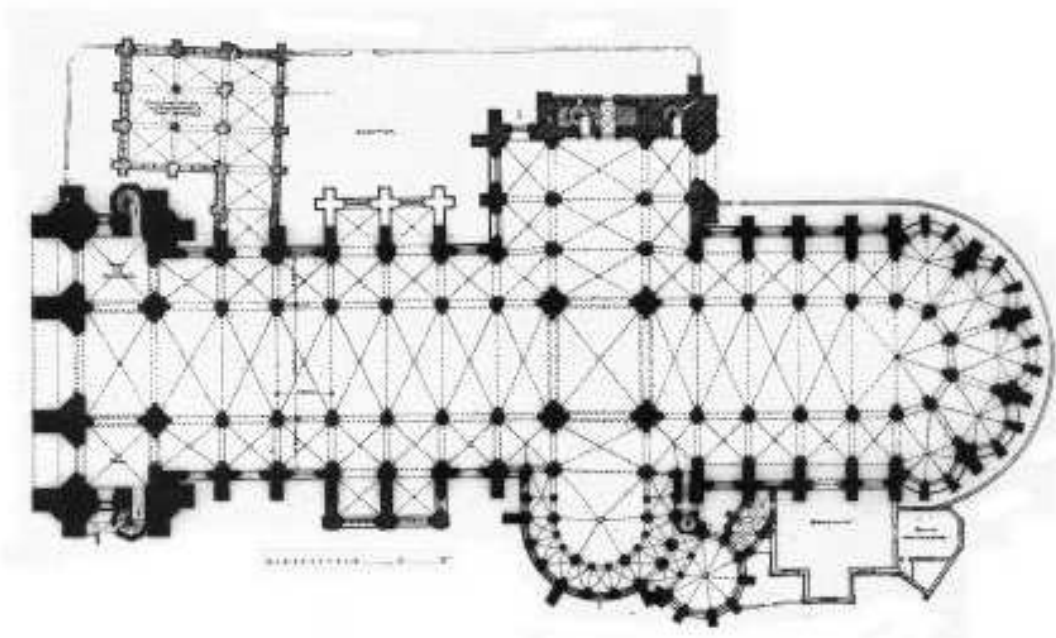
41. **Longpont**, cisterciácký klášterní kostel Panny Marie (Notre-Dame), řez

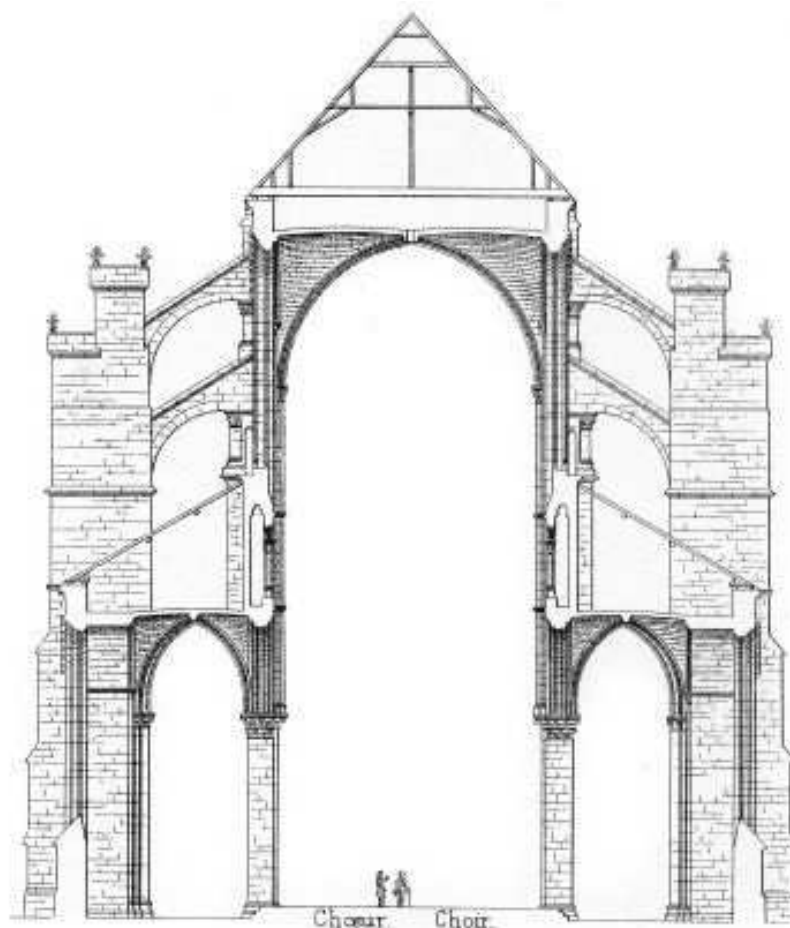
42. **Laon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

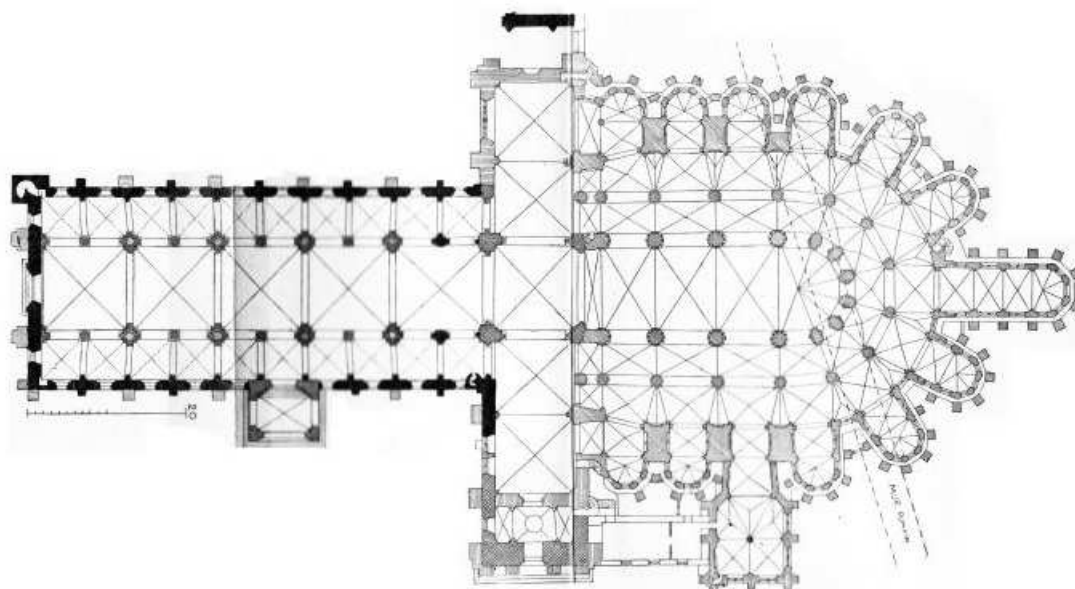
43. **Laon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

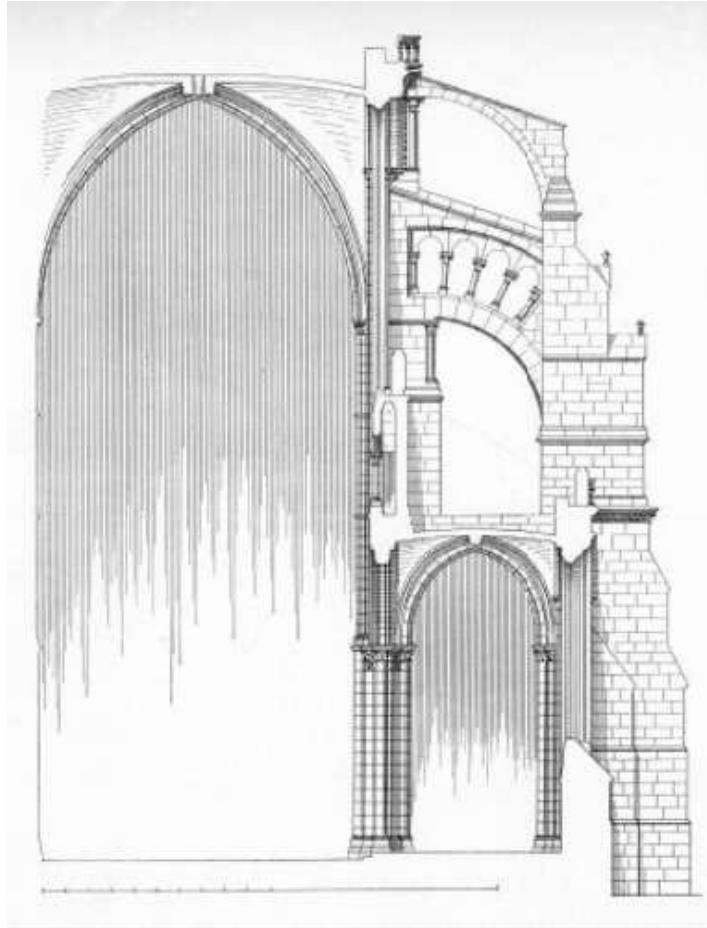
44. **Soissons**, katedrála svatých Gerváče a Protáze (Saint-Gervais-Saint-Protais), půdorys

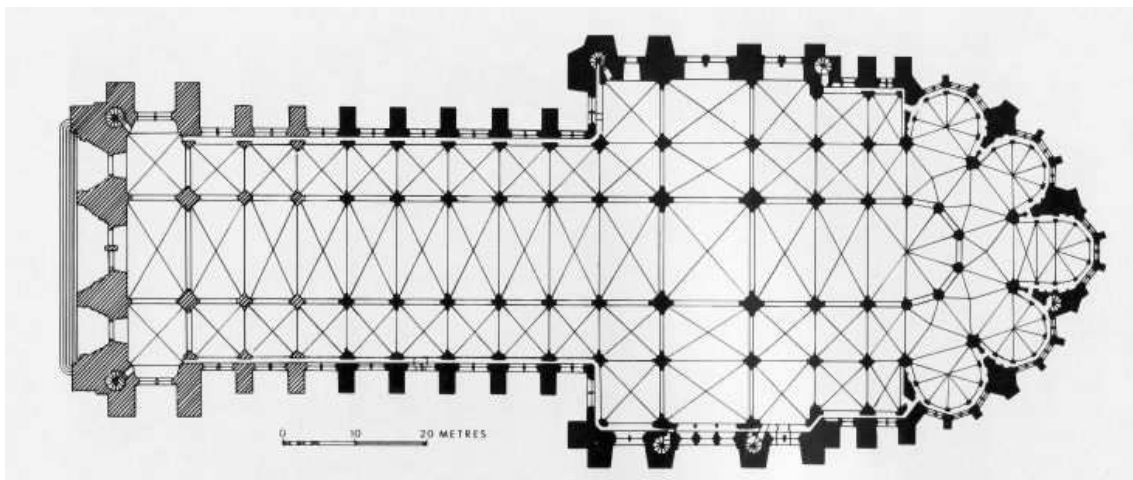
45. Soissons, katedrála svatých Gerváce a Protáze (Saint-Gervais-Saint-Protais), řez

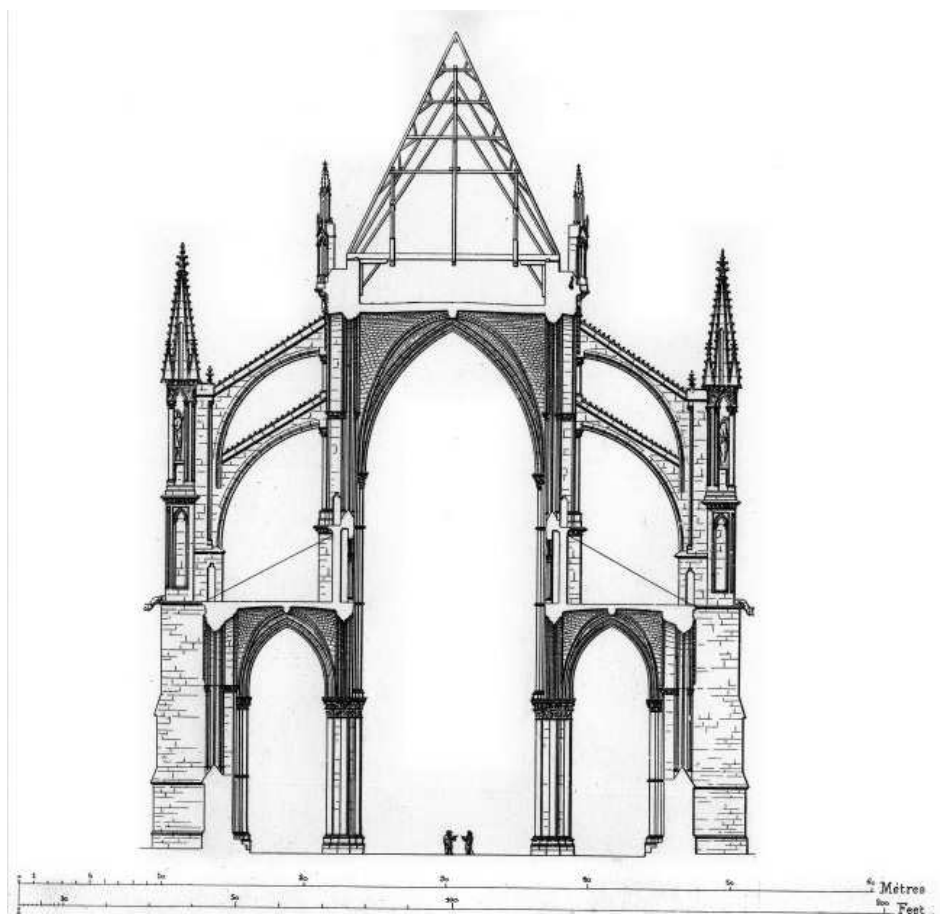
46. Le Mans, katedrála svatého Juliána (Saint-Julien), půdorys

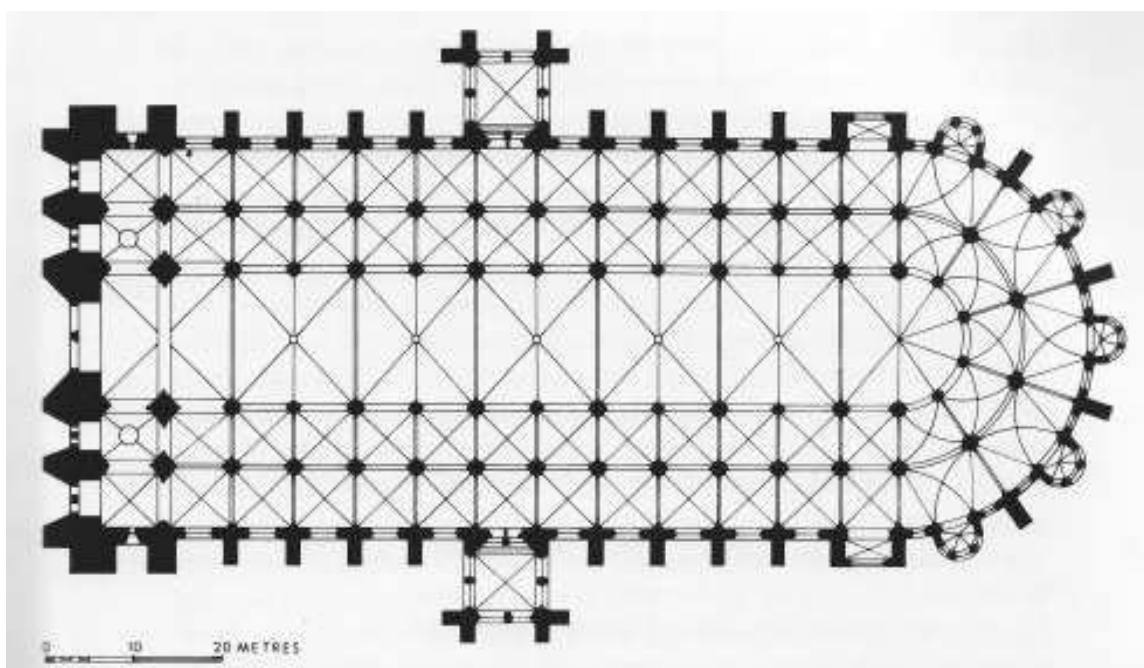
49. Chartres, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

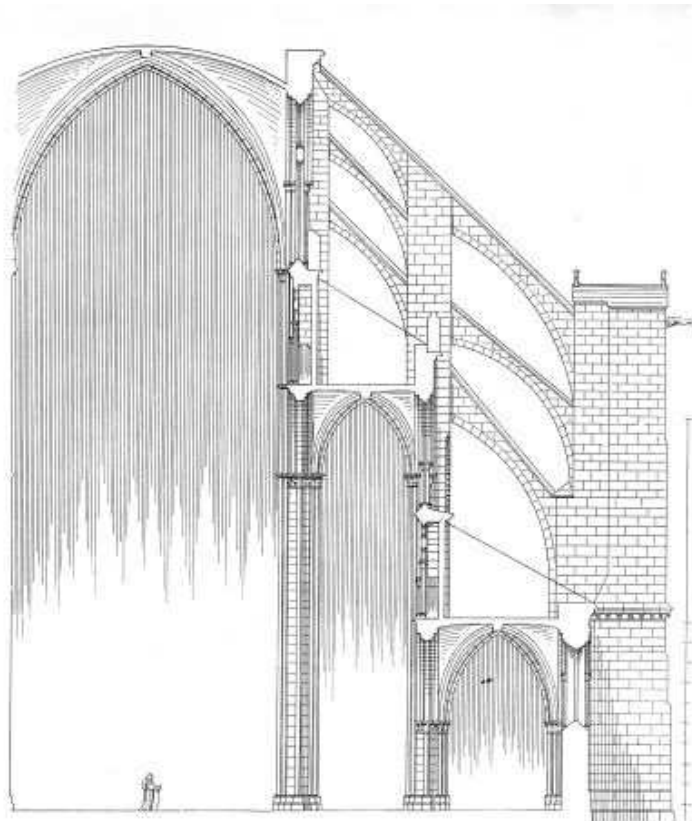
50. Reims (Remeš), katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

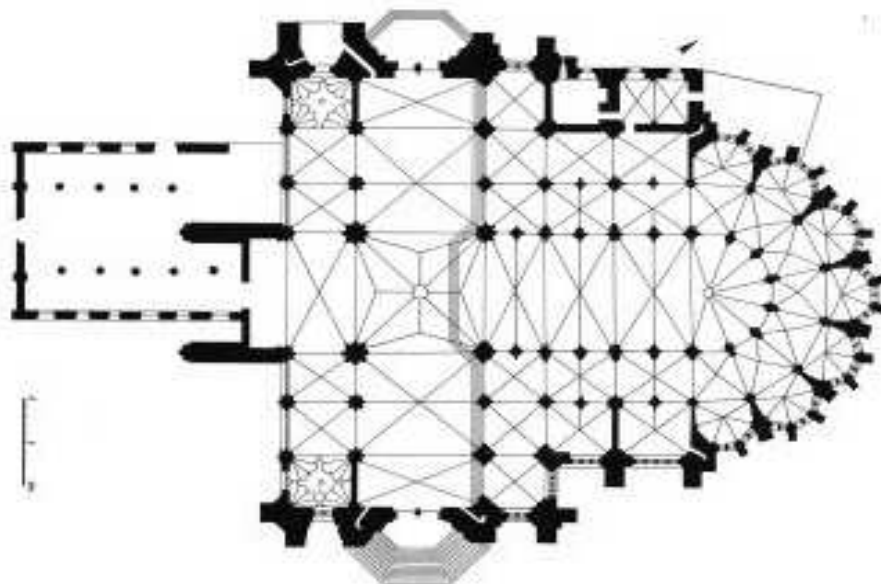
51. Reims (Remeš), katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez

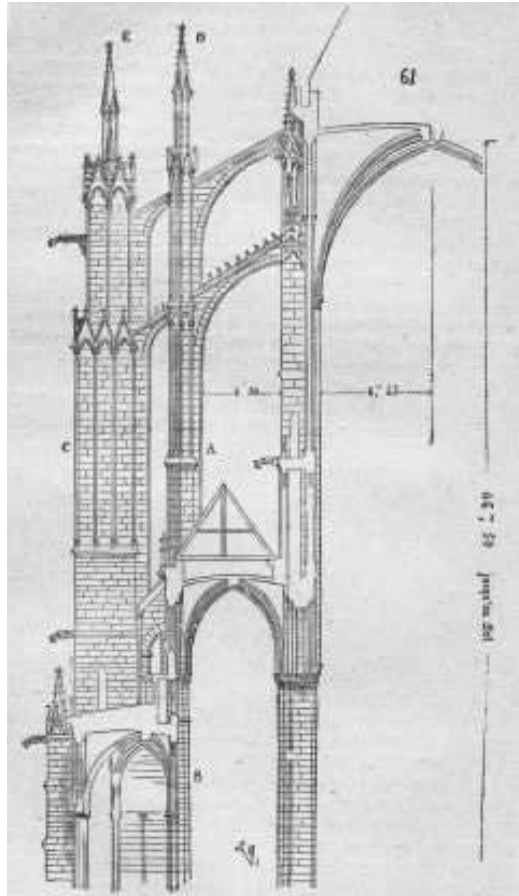
52. Bourges, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys

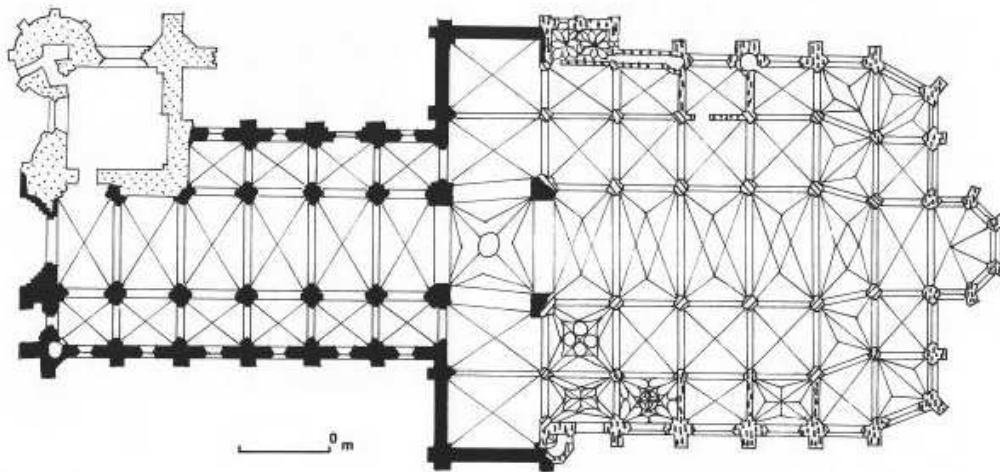
53. **Bourges**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez

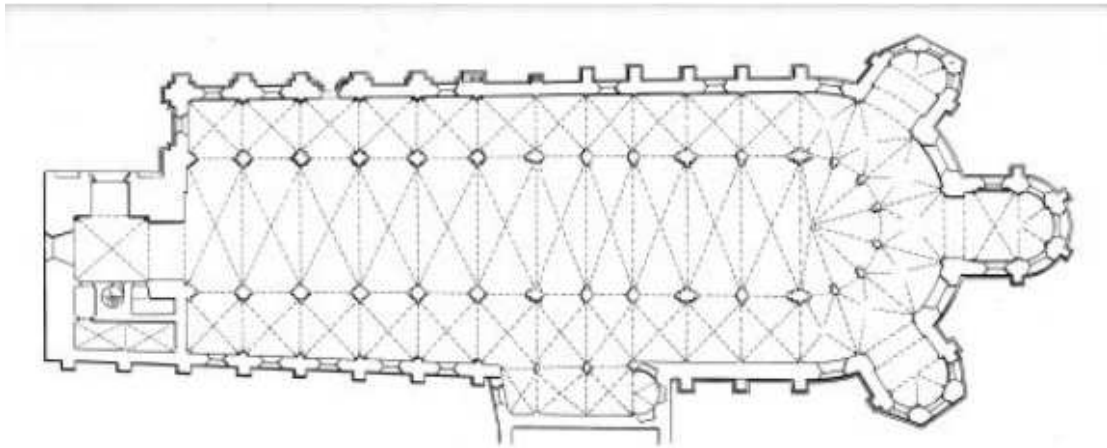
54. **Beauvais**, katedrála svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys

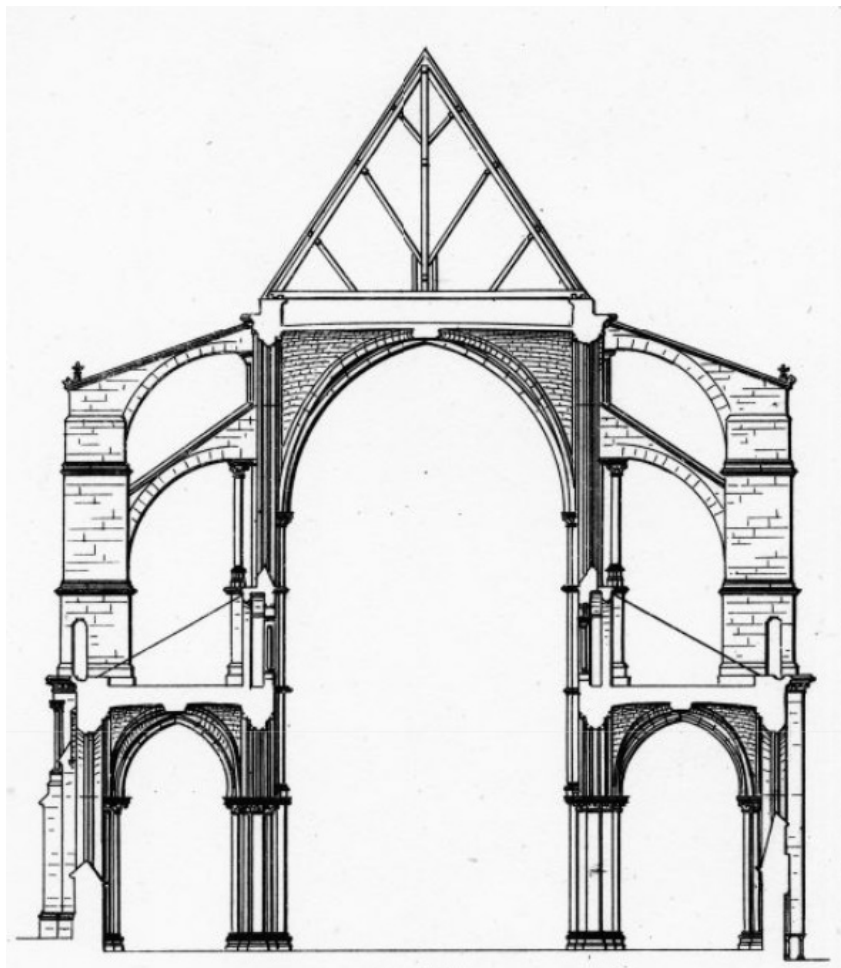
55. **Beauvais**, katedrála svatého Petra (Saint-Pierre), řez

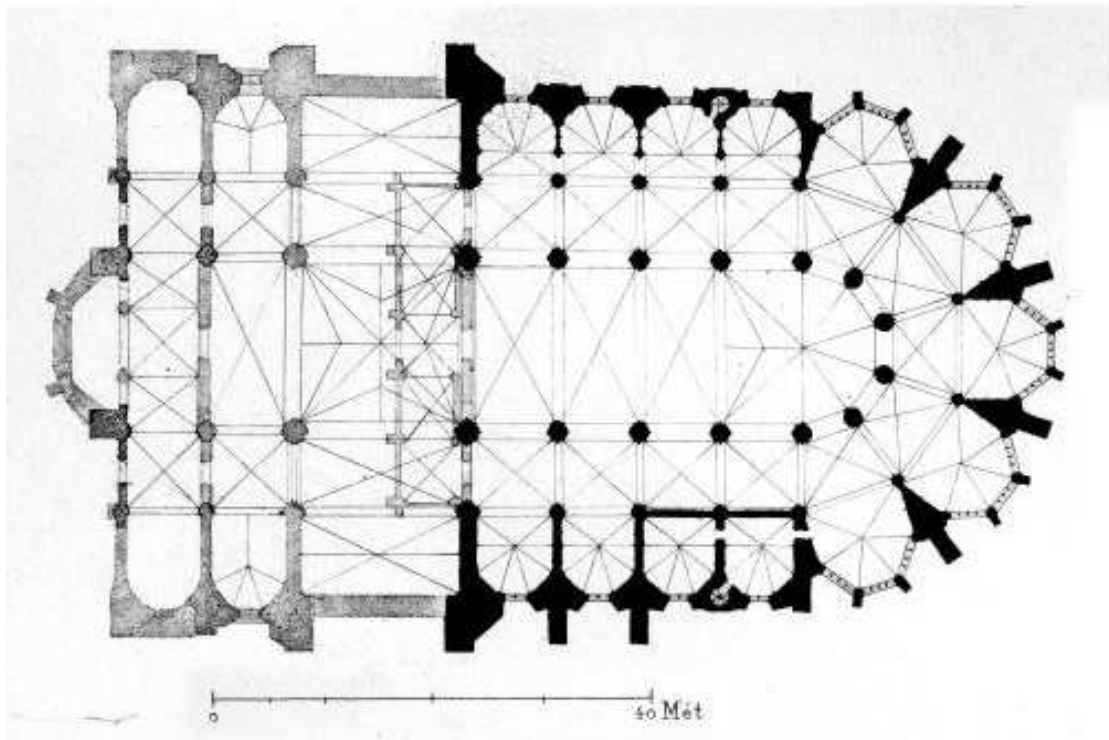
56. **Beauvais**, klášterní kostel svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys

57. Chartres, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys

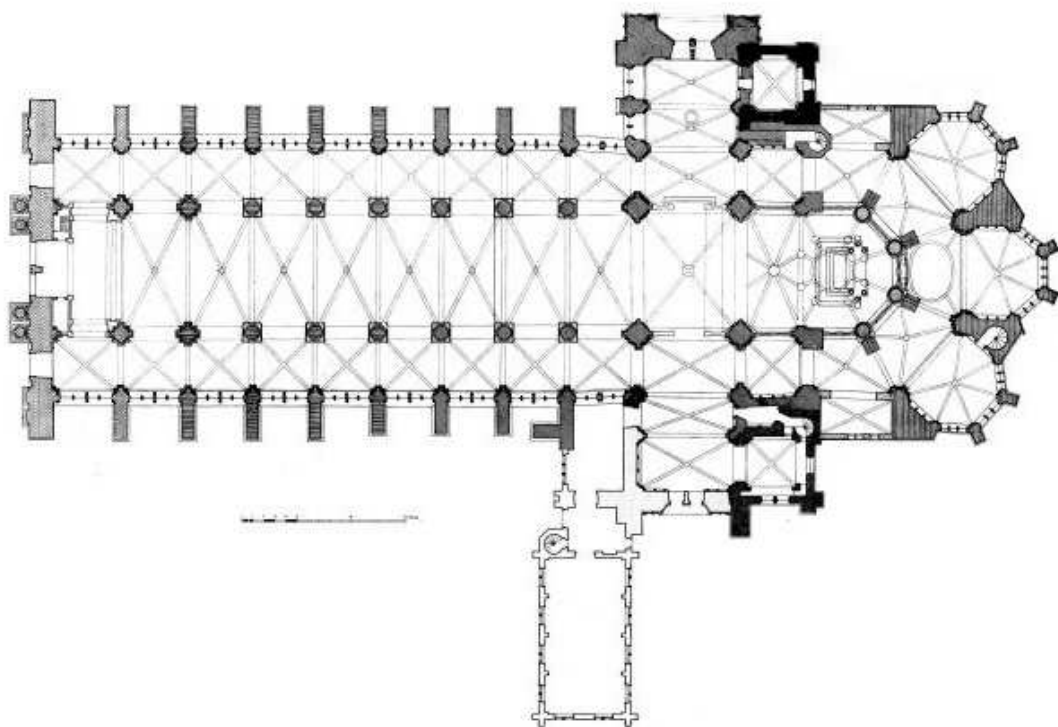
58. Chartres, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), řez

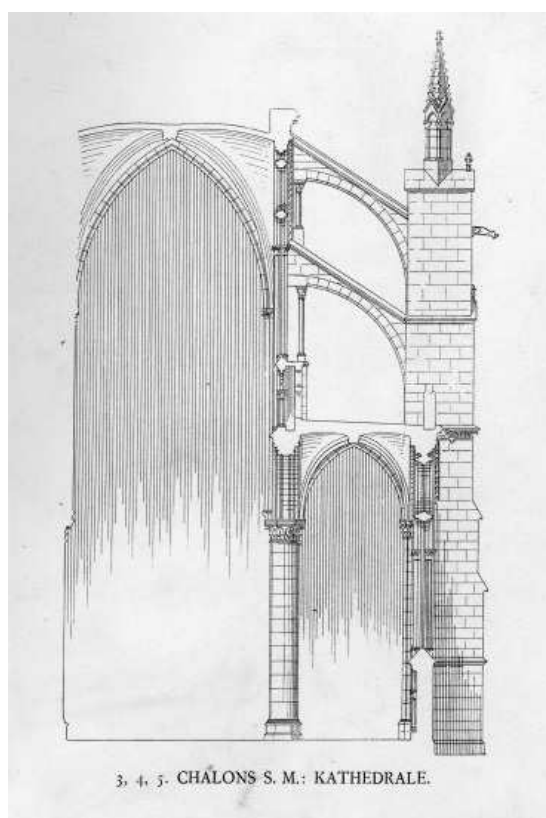
59. Narbonne, katedrála svatých Justa a Pastora (Saint-Just-et-Saint-Pasteur), půdorys

60. Narbonne, katedrála svatých Justa a Pastora (Saint-Just-et-Saint-Pasteur), řez

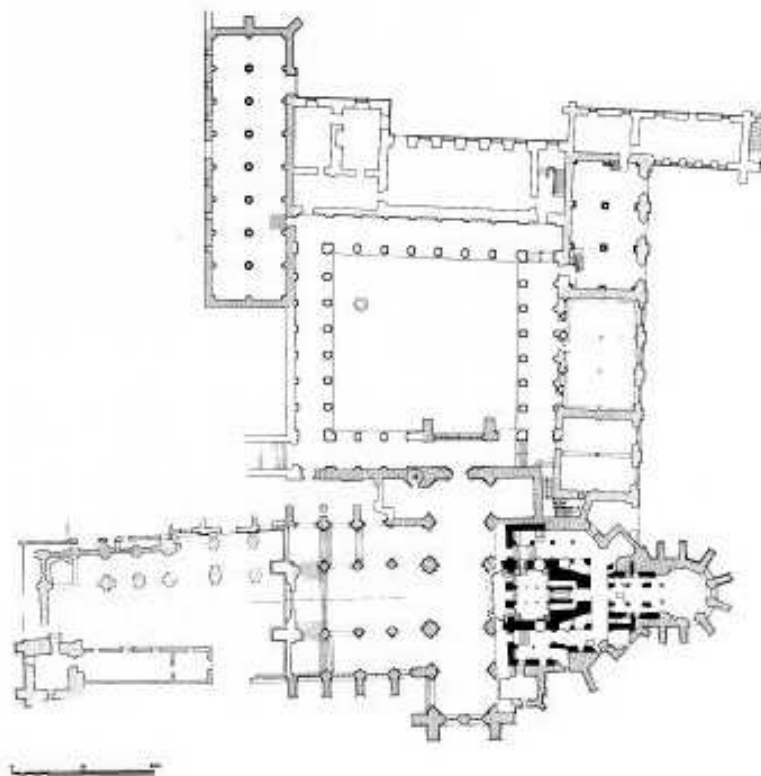

61. Châlons-sur-Marne (en-Champagne), katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys

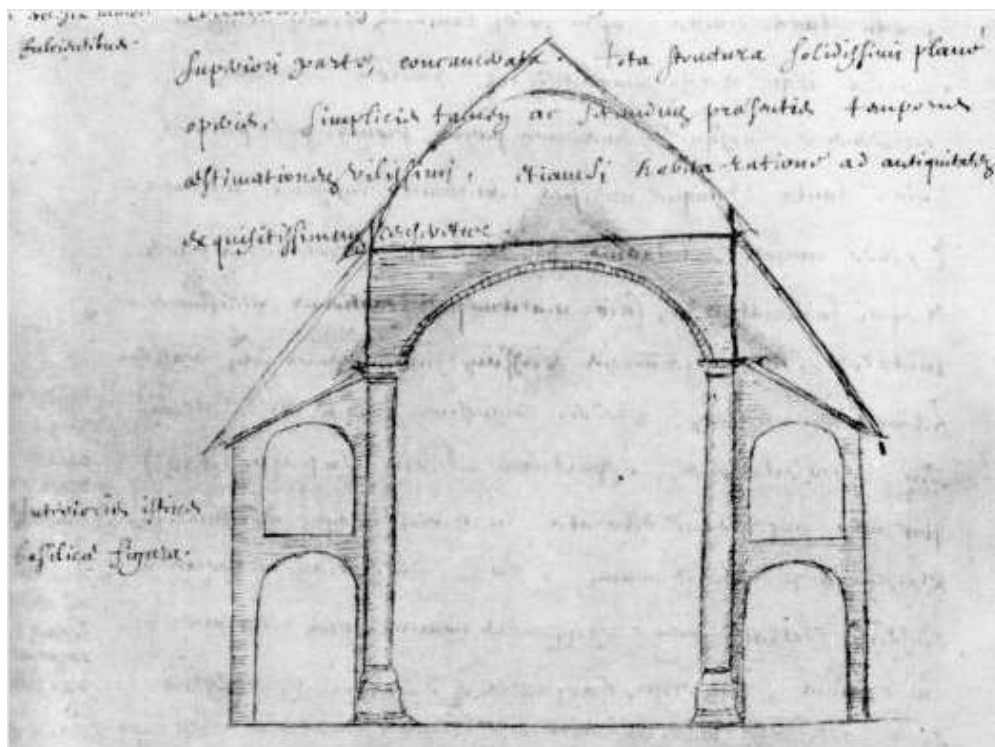

3, 4, 5. CHALONS S. M.: KATHEDRALE.

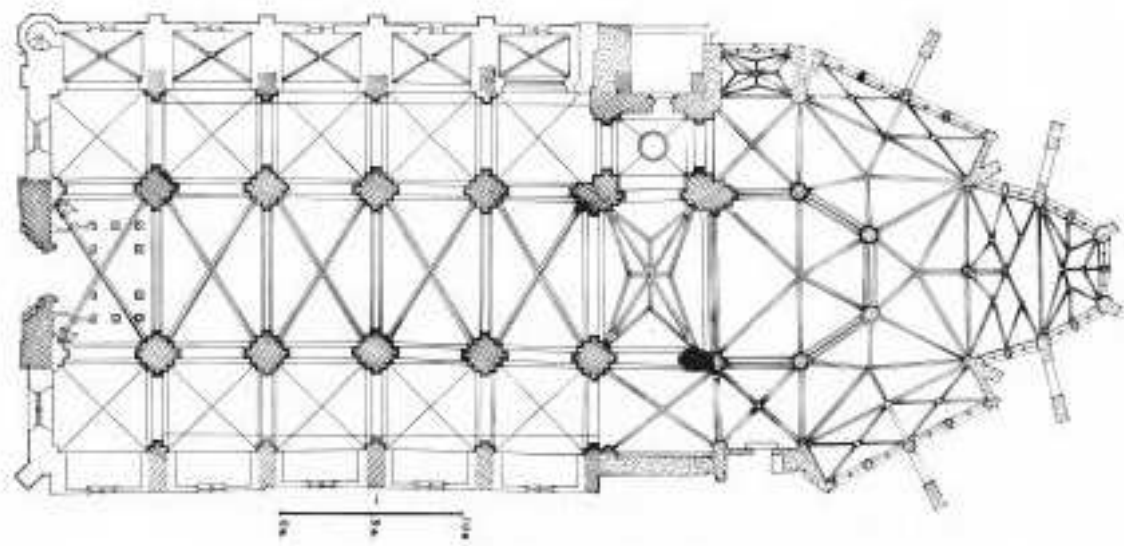
62. Châlons-sur-Marne (en-Champagne), katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez

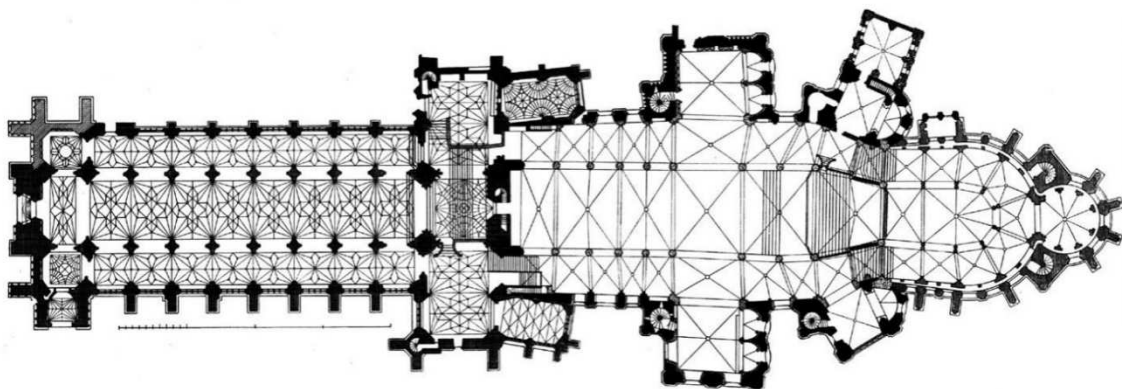
63. Auxerre, kostel svatého Heřman (Saint-Germain), půdorys

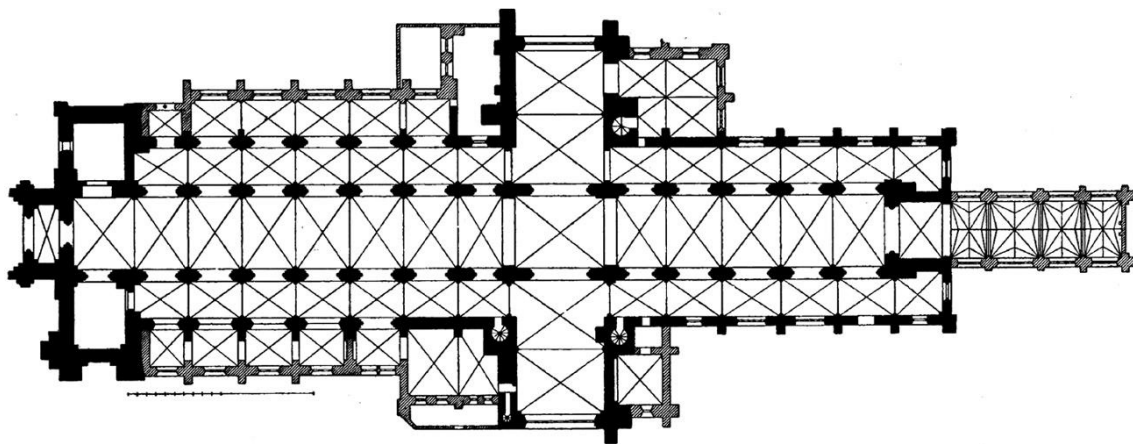
64. Auxerre, kostel svatého Heřmana (Saint-Germain), řez

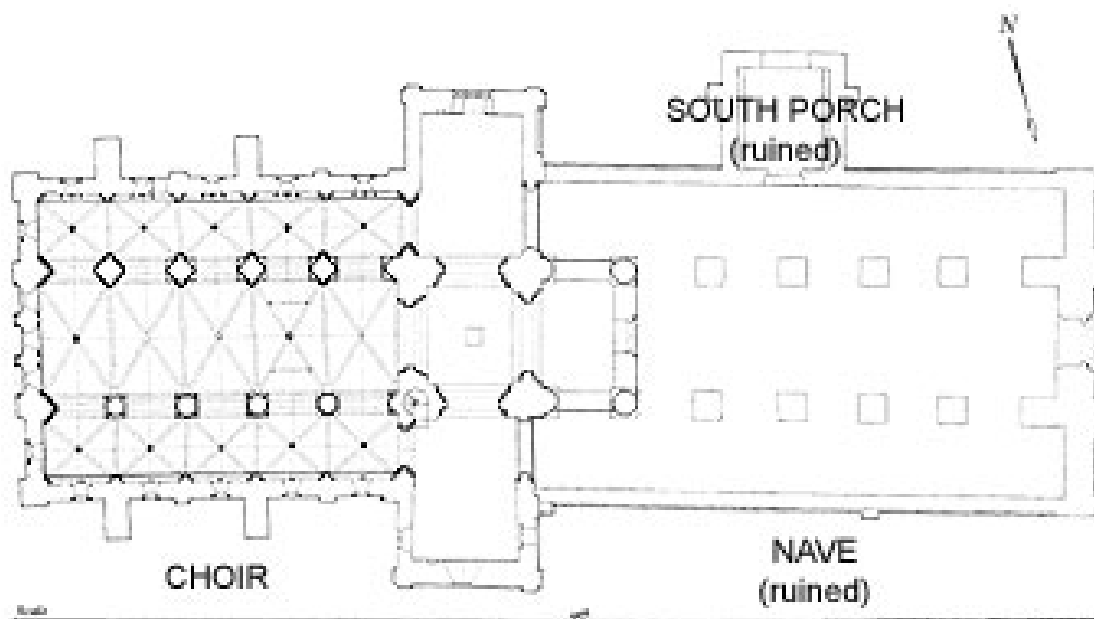
65. Auxerre, opatský kostel svatého Eusebia (Saint-Eusèbe), půdorys

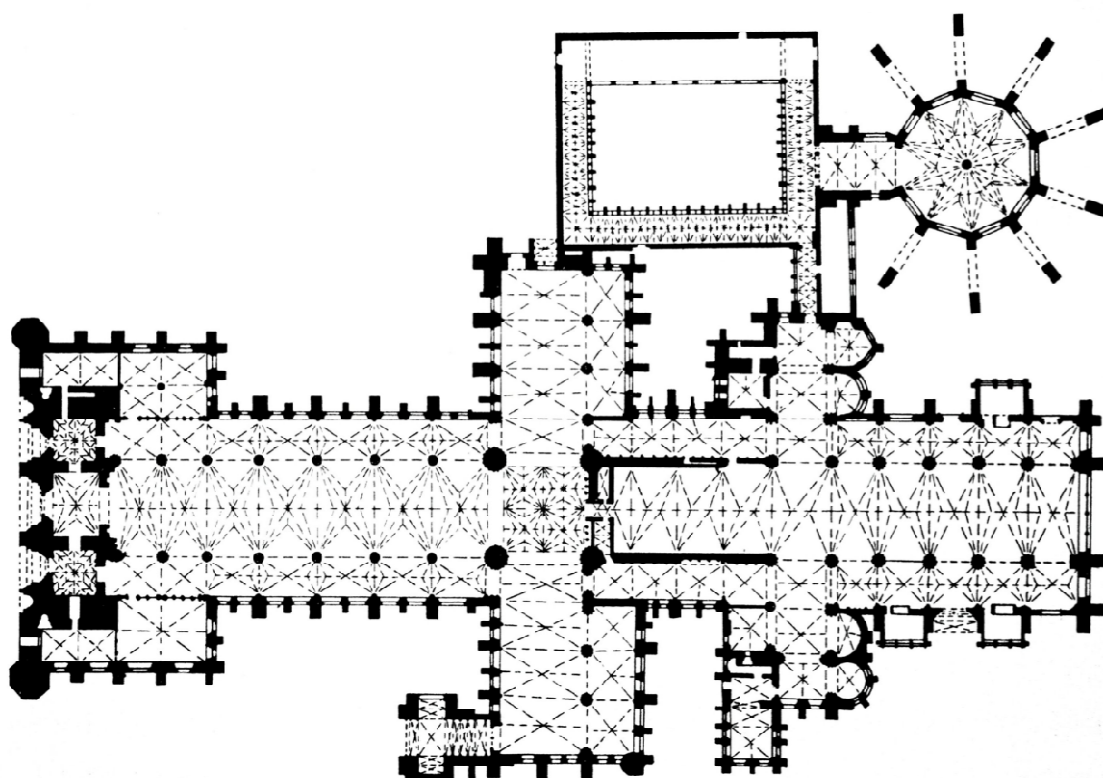
66. Canterbury, Canterburská katedrála a metropolitní kostel Ježíše Krista, půdorys

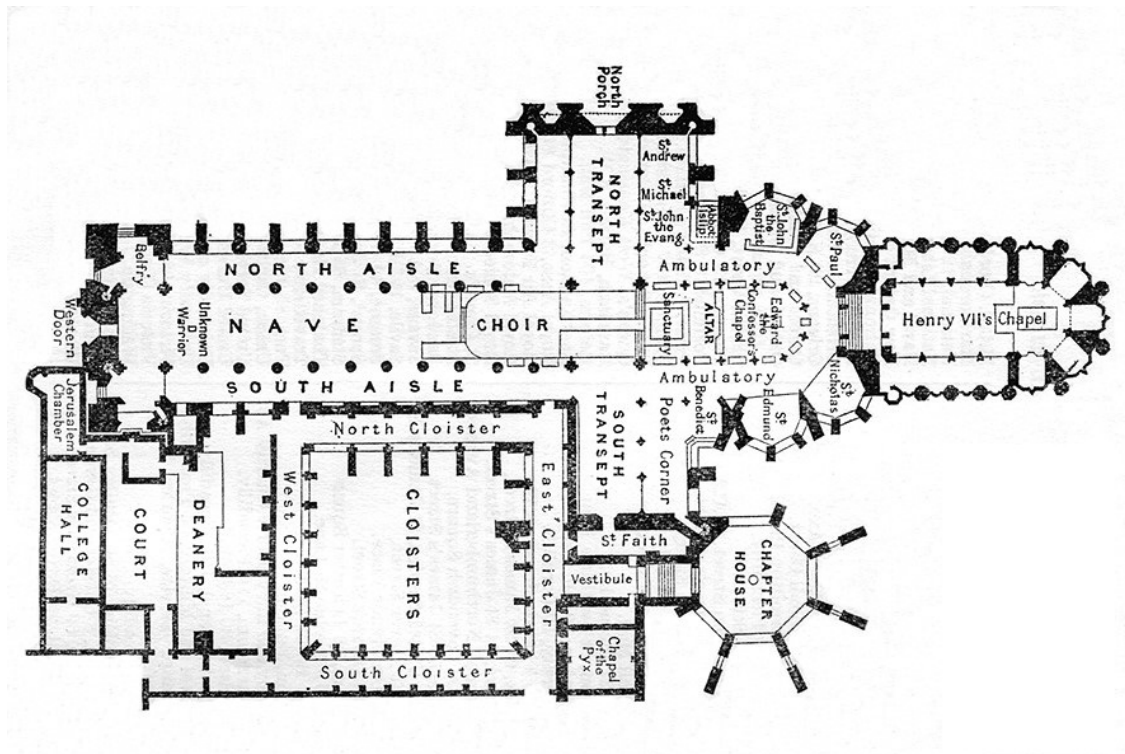
67. Chichester, Chichesterská katedrála Nejsvětější Trojice, půdorys

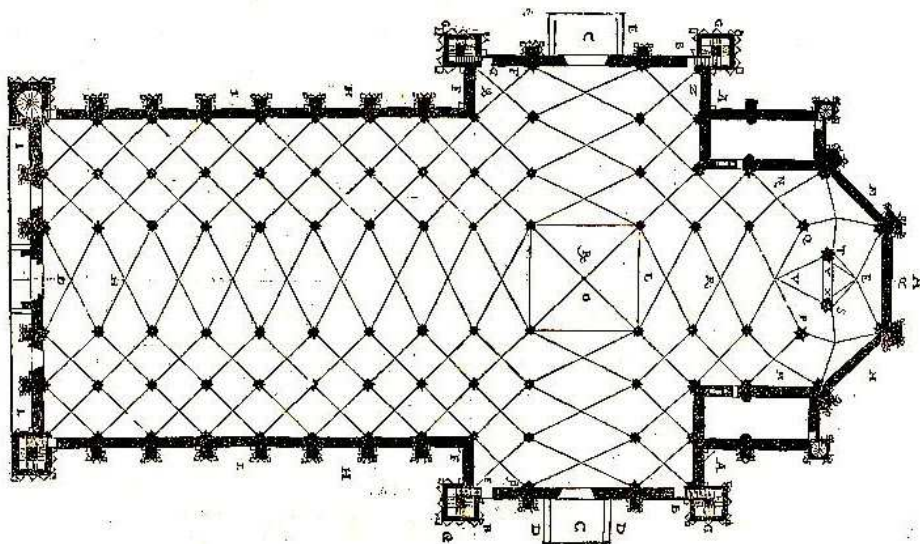
68. Shoreham by Sea (New Shoreham), farní kostel svaté Marie z Haury, půdorys

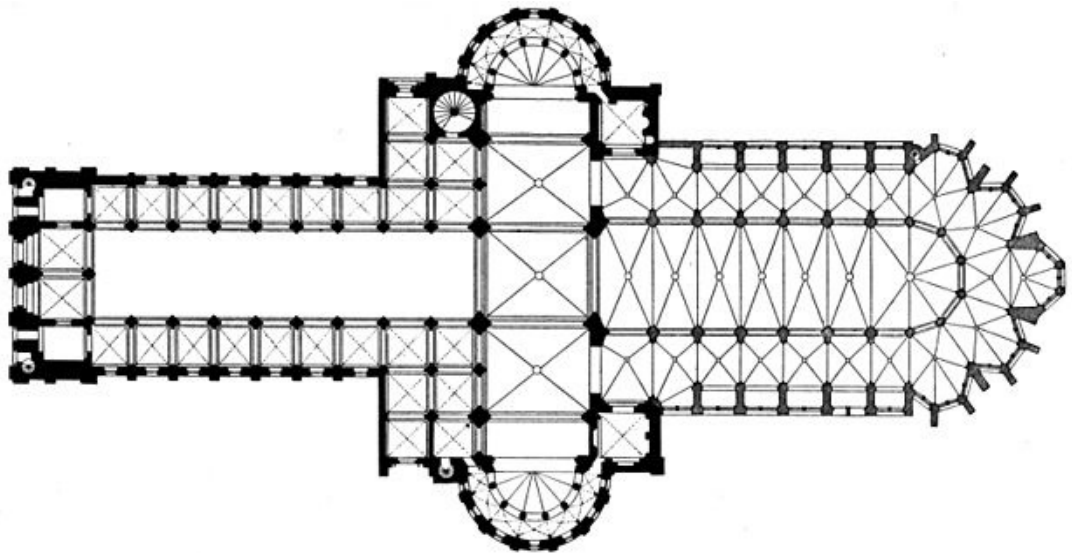
69. Lincoln, Lincolnská katedrála Panny Marie, půdorys

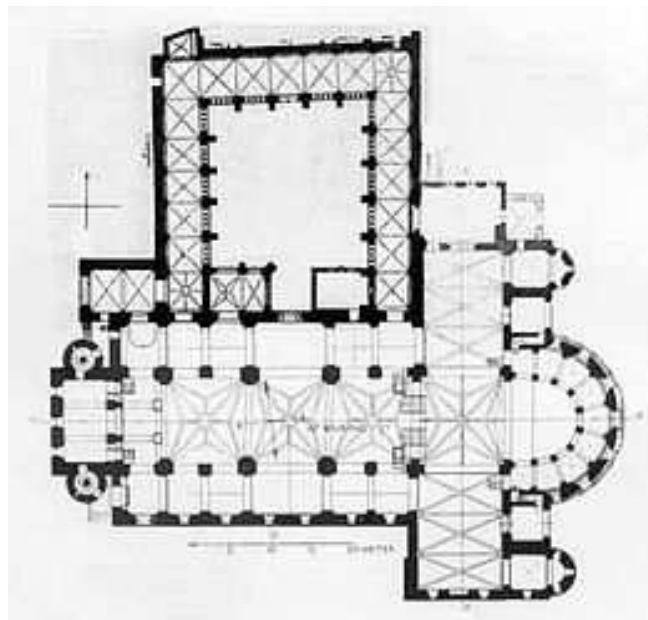
70. **Westminster**, Westminsterské opatství, kolegiální chrám svatého Petra ve Westminsteru, půdorys

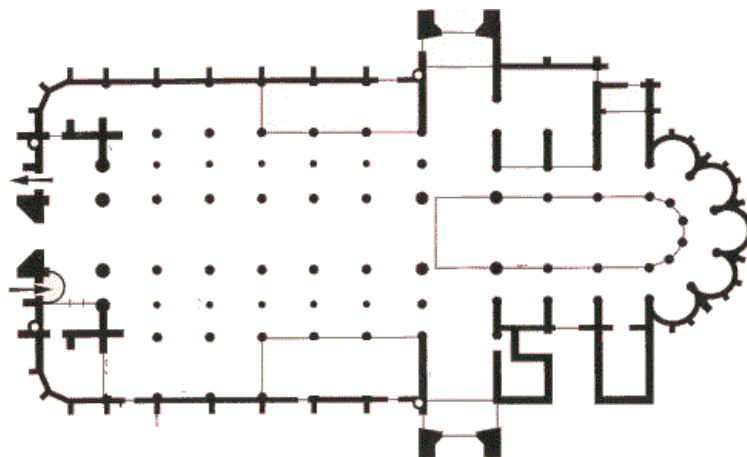
71. **Milán**, katedrála Narození Panny Marie, půdorys

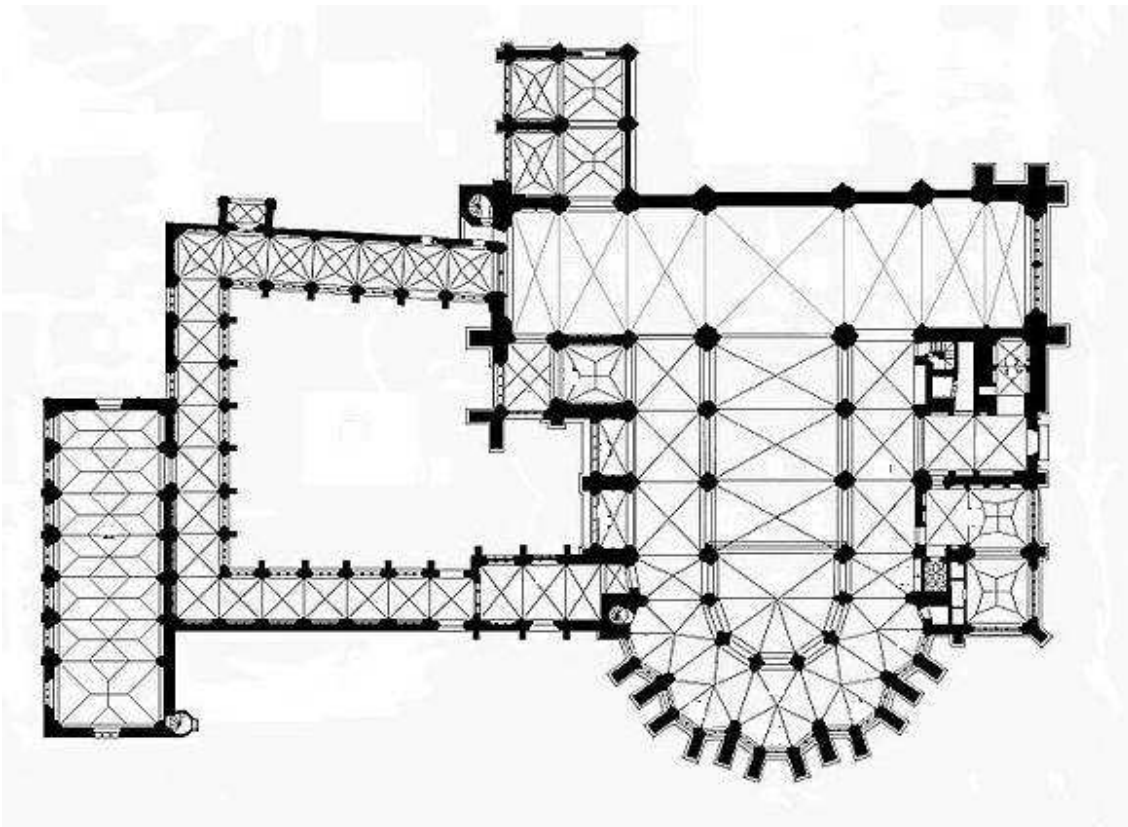
72. **Tournai**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

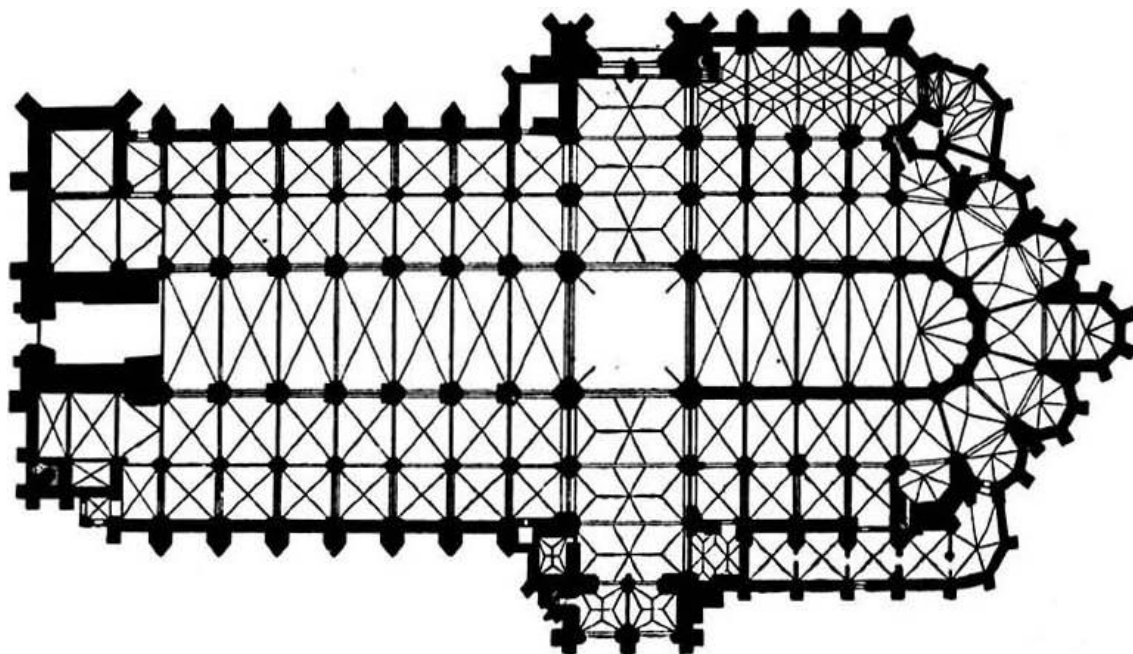
73. **Bruggy**, kostel Panny Marie, půdorys

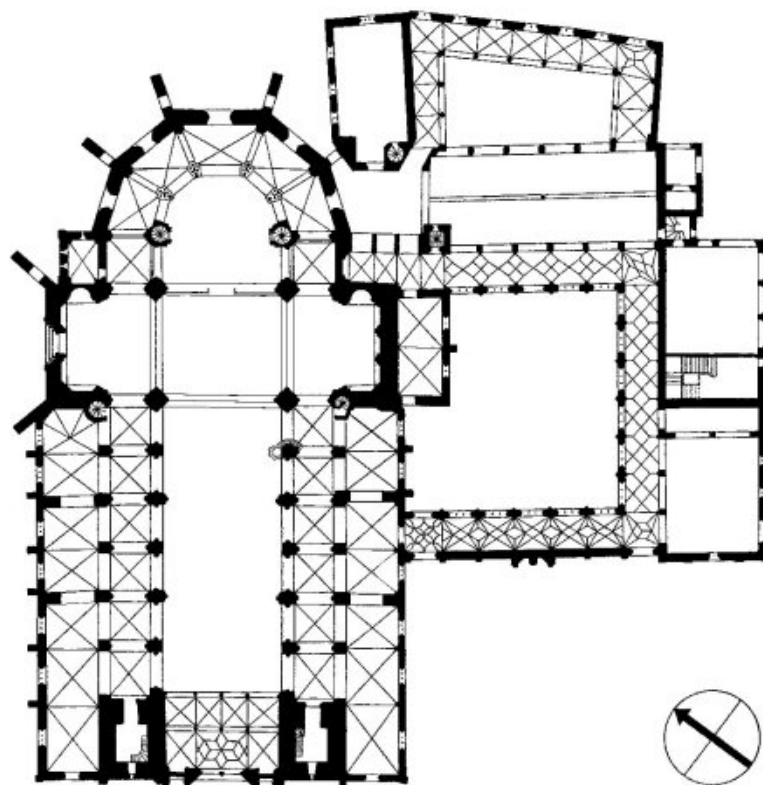
74. **Antverpy**, katedrála Panny Marie, půdorys

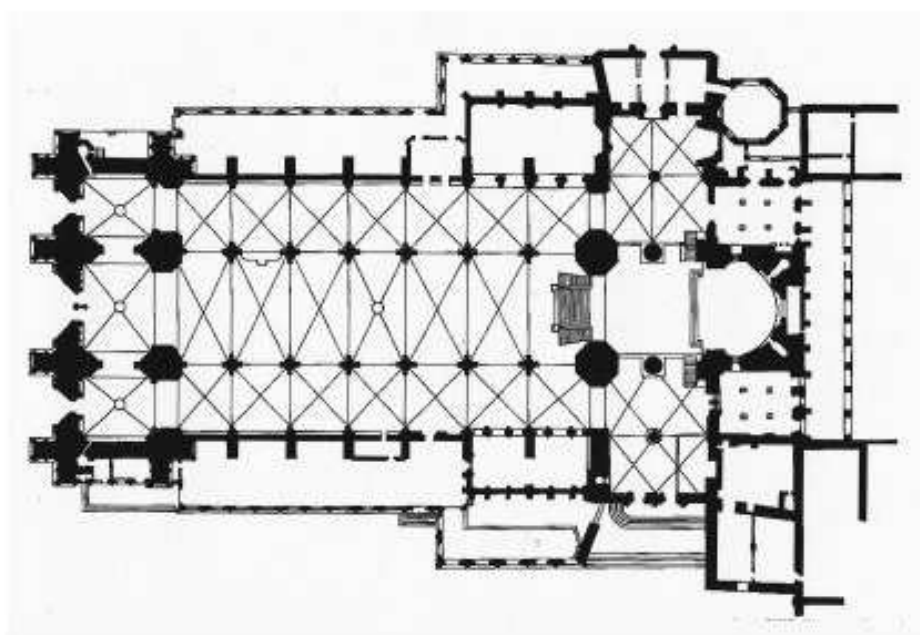
75. **Utrecht**, katedrála svatého Martina, půdorys

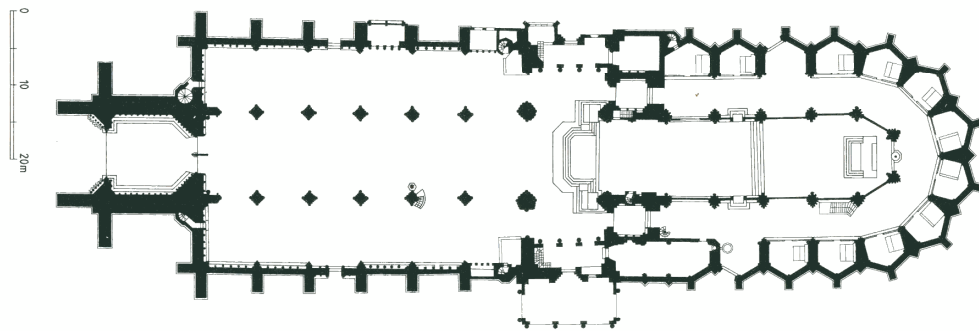
76. **Hertogenbosch**, katedrála svatého Jana, půdorys

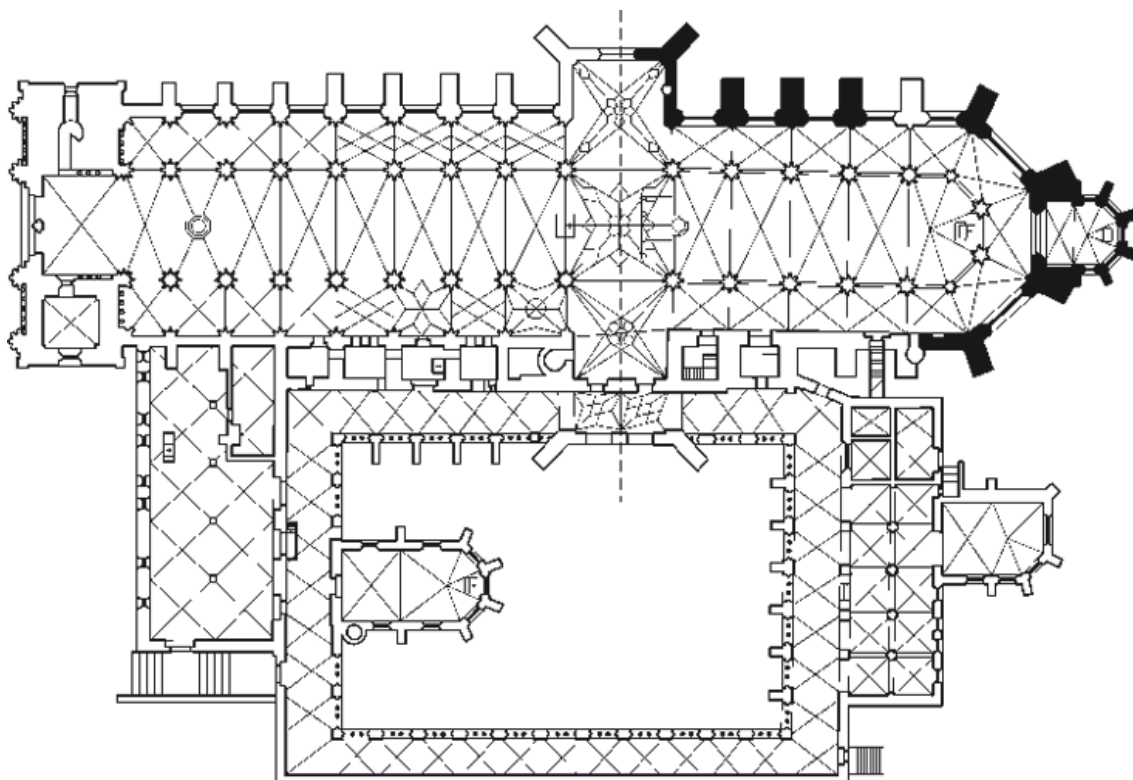
77. **Basilej**, Basilejská katedrála (Basler Münster), půdorys

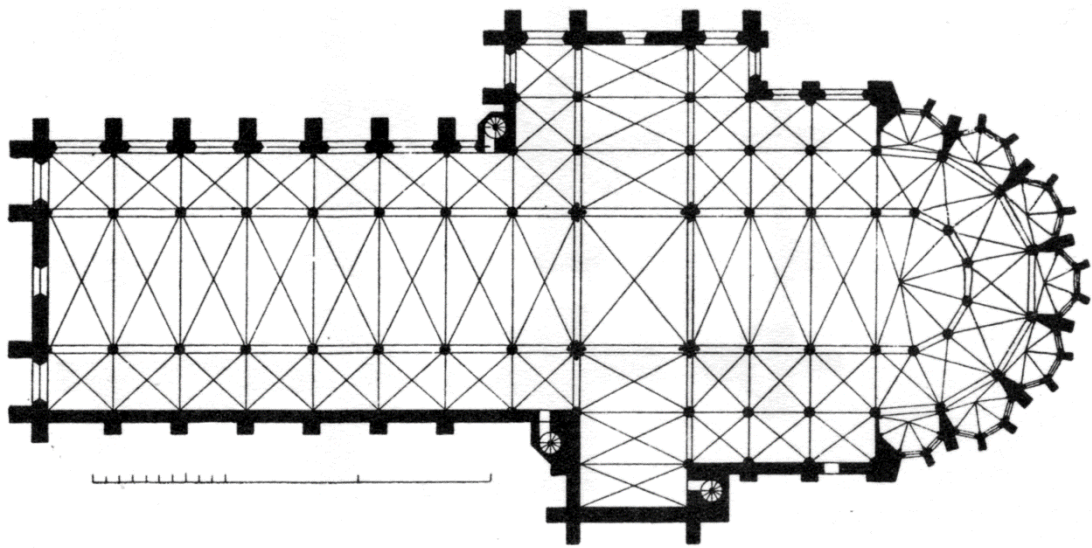
78. **Štrasburk**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys

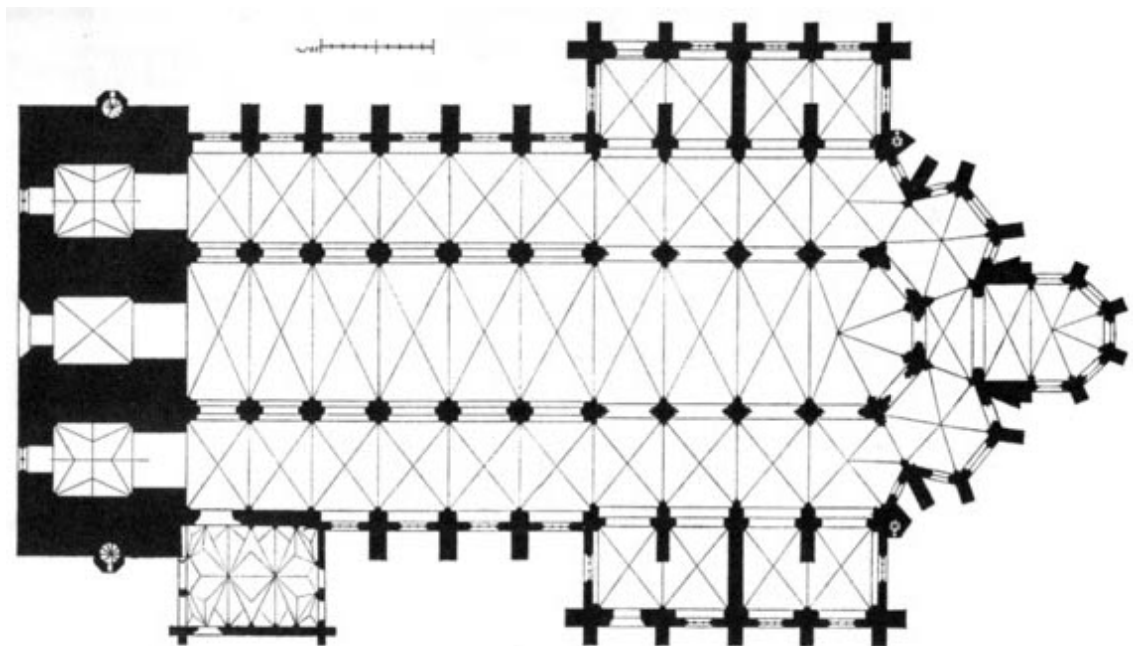
79. Freiburg, katedrála Panny Marie, půdorys

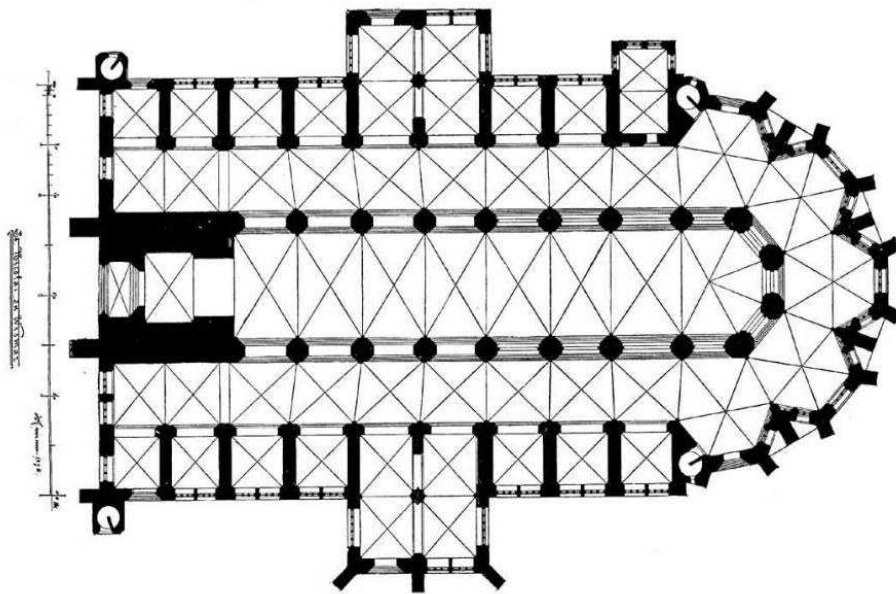
80. Halberstadt, katedrála svatých Štěpána a Sixta, půdorys

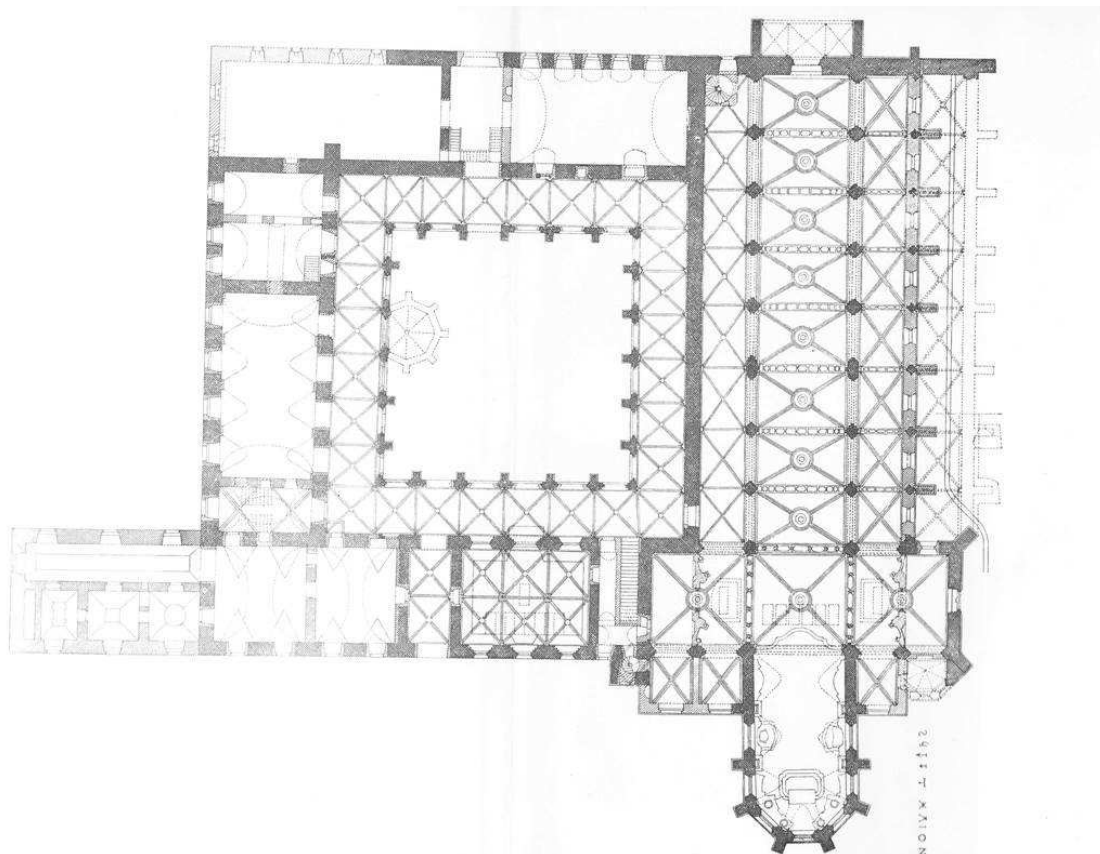
81. **Altenberg**, katedrála Nanebevzetí Panny Marie, půdorys

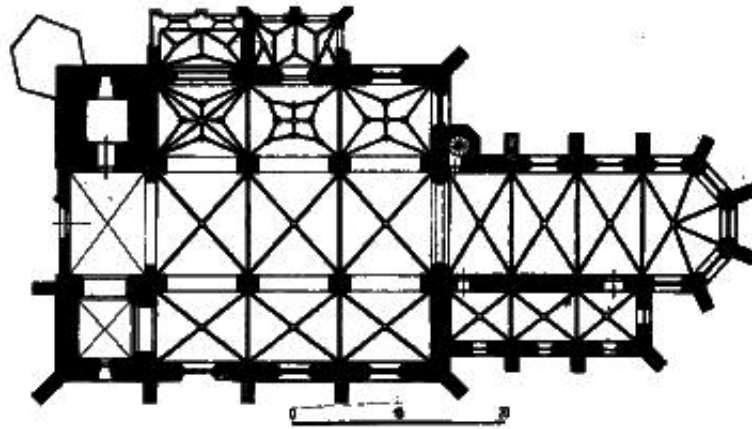
82. **Lübeck**, kostel Panny Marie, půdorys

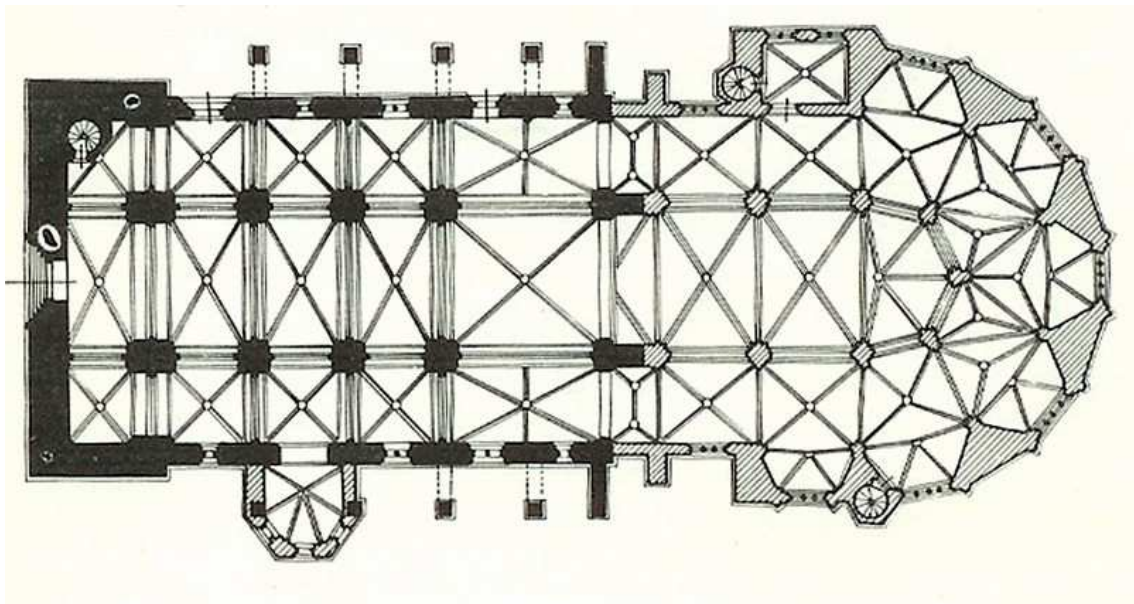
83. Wismar, kostel svatého Mikuláše, půdorys

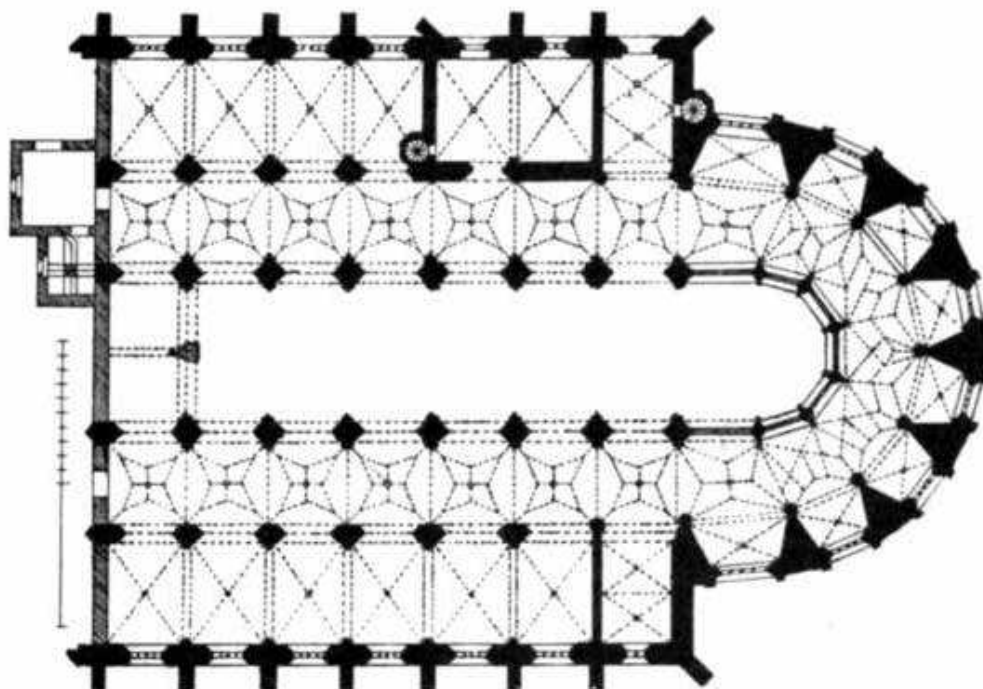
84. Zlatá Koruna, klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie, půdorys

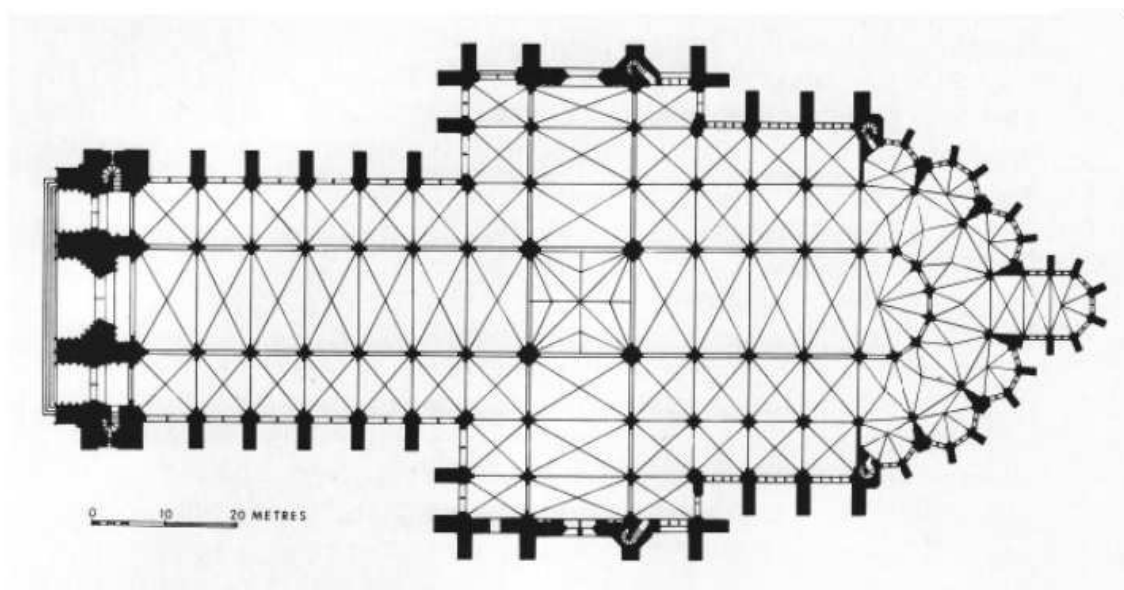
85. Vysoké Mýto, kostel svatého Vavřince, půdorys

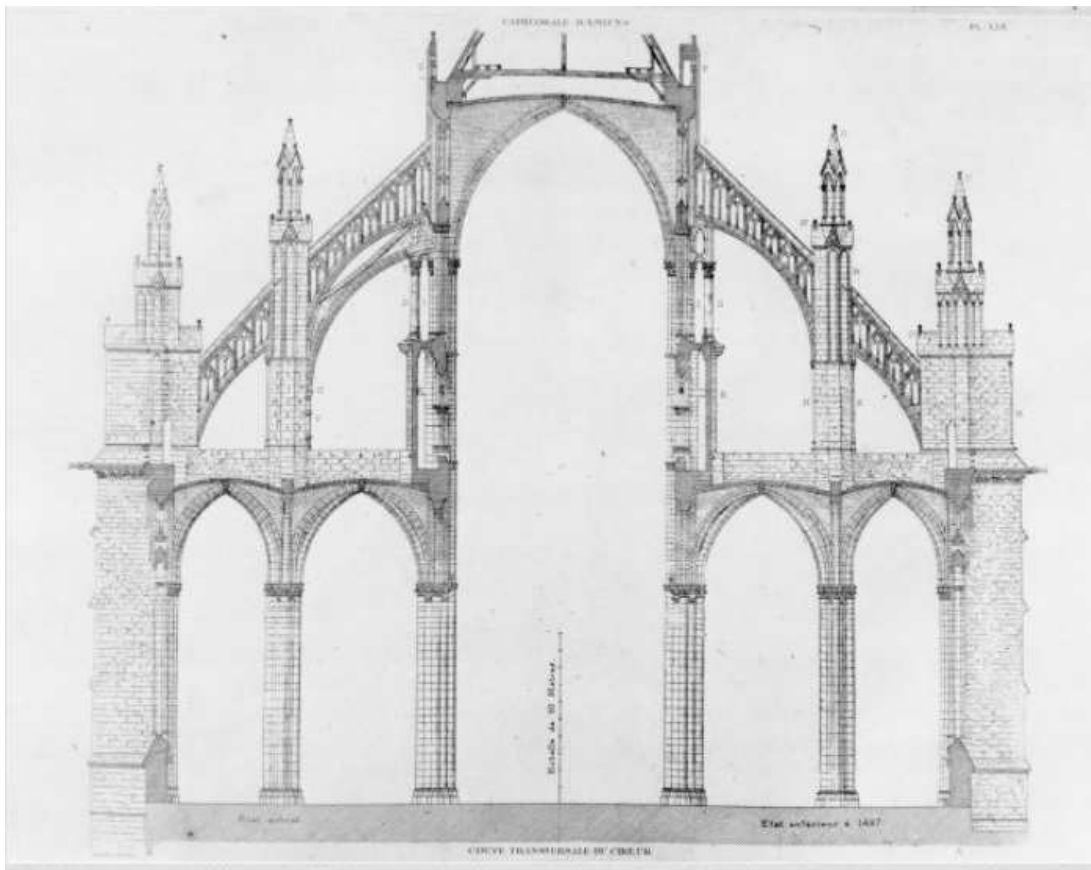
86. Kolín nad Labem, kostel svatého Bartoloměje, půdorys

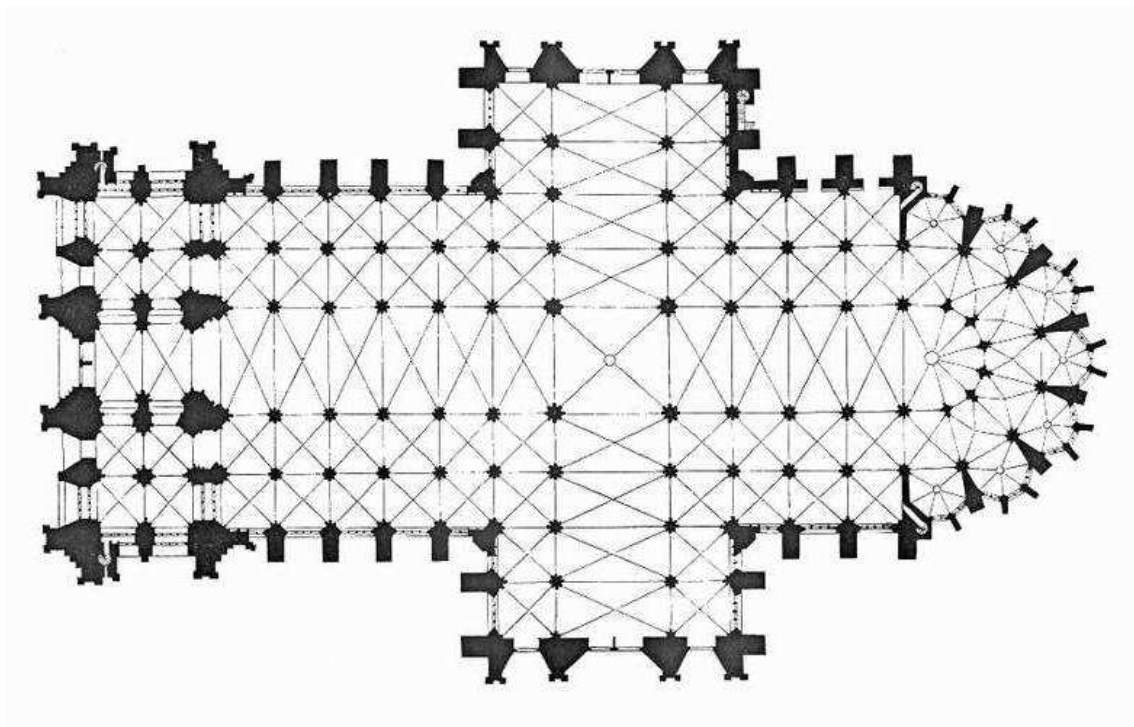
87. **Kutná Hora**, katedrála svaté Barbory, půdorys

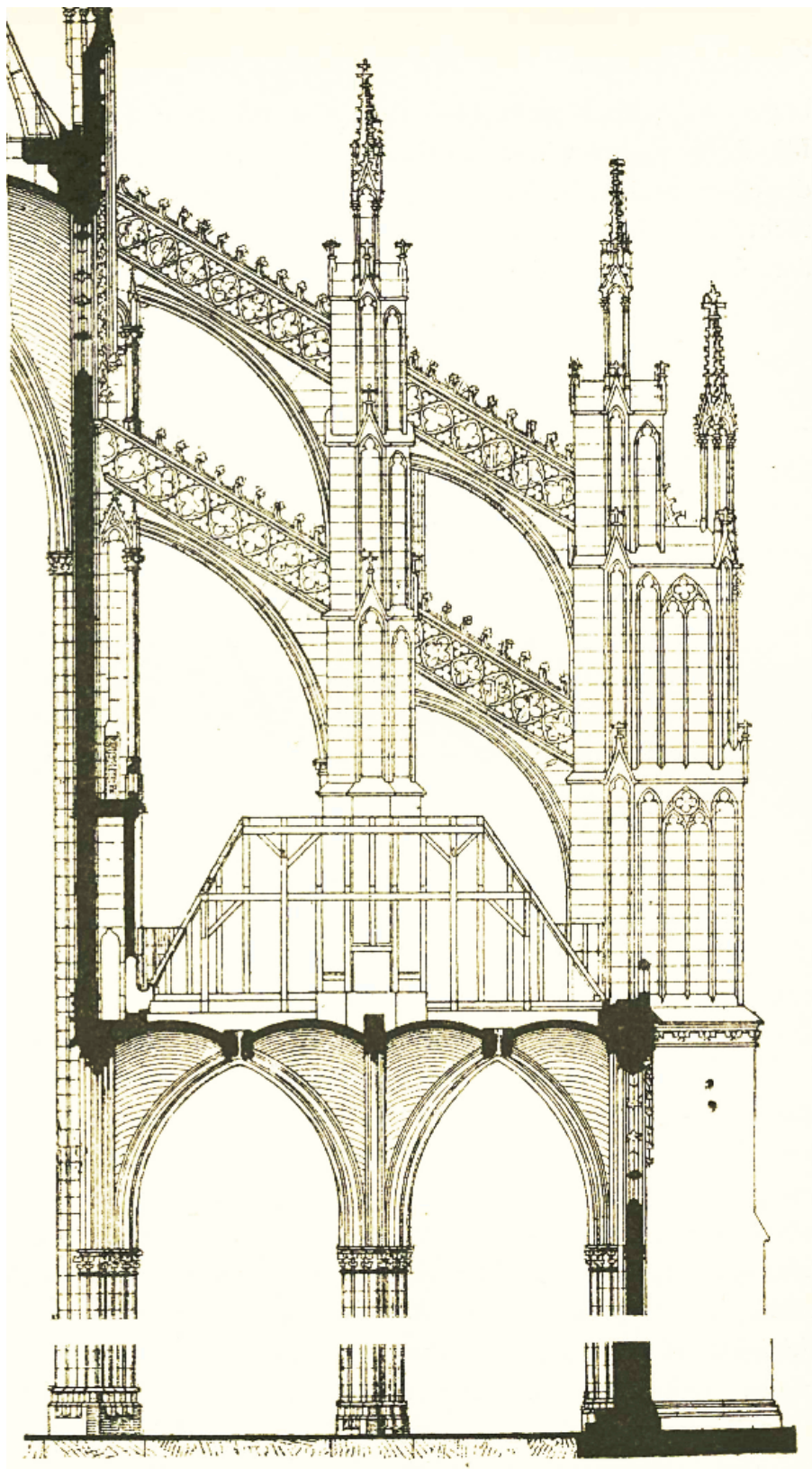
88. **Amiens**, katedrála Panny Marie (Notre Dame), půdorys

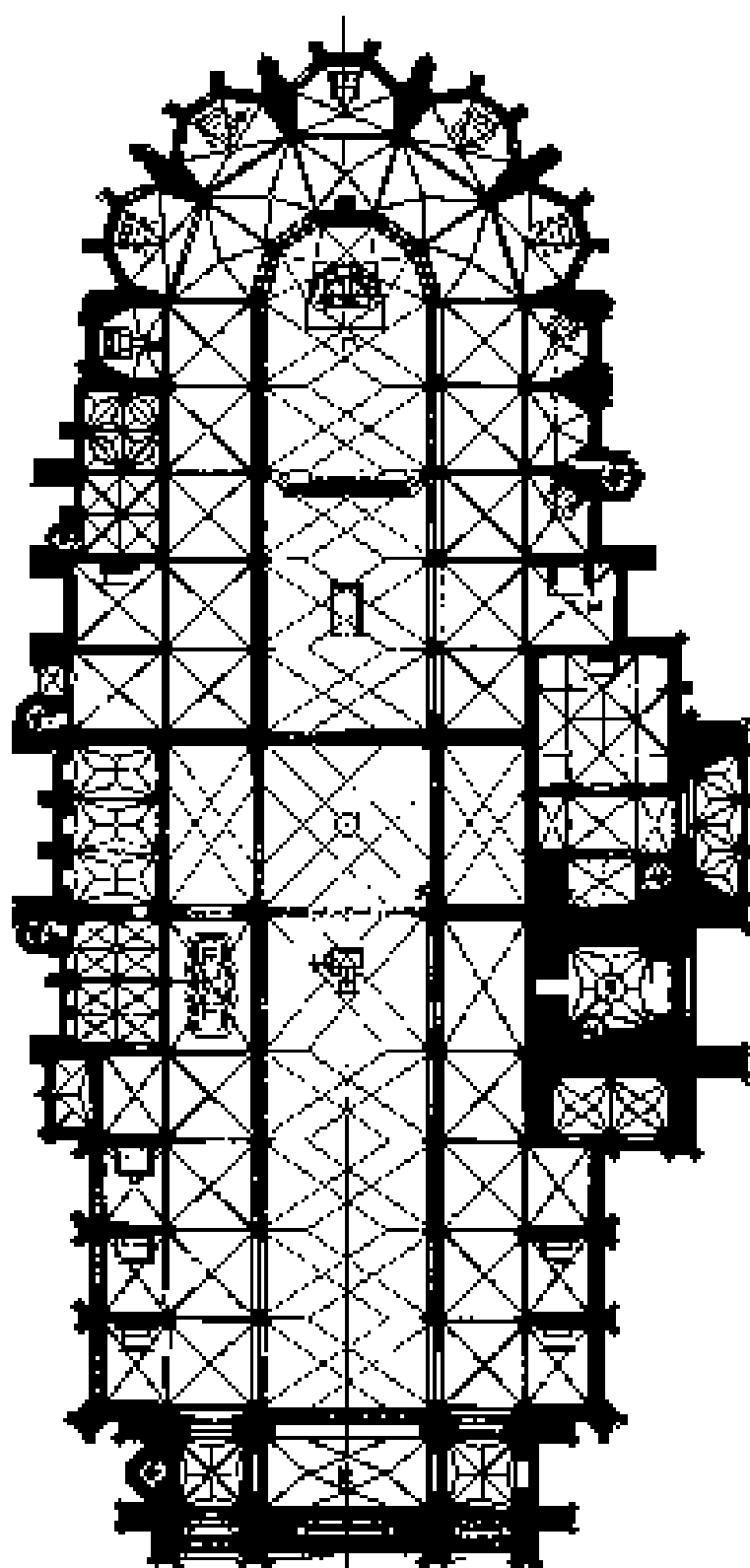
89. Amiens, katedrála Panny Marie (Notre Dame), řez

90. Kolín nad Rýnem, katedrála sv. Petra, půdorys

91. Kolín nad Rýnem, katedrála sv. Petra, řez

92. Praha, katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, půdorys

X. Seznam obrazové přílohy

1. **Voulton**, priorátní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame de l'Assomption), půdorys
2. **Voulton**, priorátní chrám Nanebevzetí Panny Marie (Notre-Dame de l'Assomption), řez
3. **Provins**, kolegiátní kostel svatého Cyriaka (Saint-Quiriace), půdorys
4. **Provins**, kolegiátní kostel svatého Cyriaka (Saint-Quiriace), řez
5. **Domont**, kostel svaté Máří Magdaleny (Sainte-Marie-Madeline), půdorys
6. **Domont**, kostel svaté Máří Magdaleny (Sainte-Marie-Madeline), řez
7. **Sens**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys
8. **Sens**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez
9. **Paříž**, opatský kostel Saint-Germain-des-Prés, půdorys
10. **Paříž**, opatský kostel Saint-Germain-des-Prés, řez
11. **Senlis**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
12. **Senlis**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
13. **Saint-Germer-de-Fly**, opatský chrám benediktinského kláštera, půdorys
14. **Saint-Germer-de-Fly**, opatský chrám benediktinského kláštera, řez
15. **Orbais**, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys
16. **Noyon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
17. **Noyon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
18. **Laon**, premonstrátský klášterní kostel svatého Martina (Saint-Martin), půdorys
19. **Reims (Remeš)**, opatský kostel svatého Remigia (Saint-Rémi), půdorys
20. **Reims (Remeš)**, opatský kostel svatého Remigia (Saint-Rémi), řez
21. **Blois**, klášterní kostel Saint-Lomer-Saint-Nicolas, půdorys
22. **Blois**, klášterní kostel Saint-Lomer-Saint-Nicolas, řez
23. **Mantes-La-Jolie**, královský kolegiátní chrám Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
24. **Mantes-La-Jolie**, královský kolegiátní chrám Panny Marie (Notre-Dame), řez
25. **Paříž**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
26. **Paříž**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
27. **Champeaux**, kolegiátní kostel svatého Martina (Saint-Martin), půdorys
28. **Champeaux**, kolegiátní kostel svatého Martina (Saint-Martin), řez

29. **Paříž**, Svatý Diviš (Saint-Denis), opatský chrám benediktinského kláštera
30. **Paříž**, Svatý Diviš (Saint-Denis), opatský chrám benediktinského kláštera
31. **Saint-Leu-d'Esserent**, priorátní kostel svatého Mikuláše (Saint-Nicolas),
půdorys
32. **Saint-Leu-d'Esserent**, priorátní kostel svatého Mikuláše (Saint-Nicolas), řez
33. **Châlons-sur-Marne (en-Champagne)**, kolegiátní kostel Notre-Dame-en-Vaux,
půdorys
34. **Châlons-sur-Marne (en-Champagne)**, kolegiátní kostel Notre-Dame-en-Vaux,
řez
35. **Moret-sur-Loing**, královský kolegiátní chrám Panny Marie (Notre-Dame),
půdorys
36. **Braine**, Saint-Yved, půdorys
37. **Braine**, Saint-Yved, řez
38. **Auxerre**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys
39. **Auxerre**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez
40. **Longpont**, cisterciácký klášterní kostel Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
41. **Longpont**, cisterciácký klášterní kostel Panny Marie (Notre-Dame), řez
42. **Laon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
43. **Laon**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
44. **Soissons**, katedrála svatých Gerváče a Protáze (Saint-Gervais-Saint-Prottais),
půdorys
45. **Soissons**, katedrála svatých Gerváče a Protáze (Saint-Gervais-Saint-Prottais), řez
46. **Le Mans**, katedrála svatého Juliána (Saint-Julien), půdorys
47. **Le Mans**, katedrála svatého Juliána (Saint-Julien), řez
48. **Chartres**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
49. **Chartres**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
50. **Reims (Remeš)**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
51. **Reims (Remeš)**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), řez
52. **Bourges**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys
53. **Bourges**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez
54. **Beauvais**, katedrála svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys
55. **Beauvais**, katedrála svatého Petra (Saint-Pierre), řez
56. **Beauvais**, klášterní kostel svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys
57. **Chartres**, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), půdorys

58. **Chartres**, opatský kostel svatého Petra (Saint-Pierre), řez
59. **Narbonne**, katedrála svatých Justa a Pastora (Saint-Just-et-Saint-Pasteur),
půdorys
60. **Narbonne**, katedrála svatých Justa a Pastora (Saint-Just-et-Saint-Pasteur), řez
61. **Châlons-sur-Marne (en-Champagne)**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), půdorys
62. **Châlons-sur-Marne (en-Champagne)**, katedrála svatého Štěpána (Saint-Étienne), řez
63. **Auxerre**, kostel svatého Heřmana (Saint-Germain), půdorys
64. **Auxerre**, kostel svatého Heřmana (Saint-Germain), řez
65. **Auxerre**, opatský kostel svatého Eusebia (Saint-Eusèbe), půdorys
66. **Canterbury**, Canterburská katedrála a metropolitní kostel Ježíše Krista, půdorys
67. **Chichester**, Chichesterská katedrála Nejsvětější Trojice, půdorys
68. **Shoreham by Sea (New Shoreham)**, farní kostel svaté Marie z Haury, půdorys
69. **Lincoln**, Lincolnská katedrála Panny Marie, půdorys
70. **Westminster**, Westminsterské opatství, kolegiální chrám svatého Petra ve Westminsteru, půdorys
71. **Milán**, katedrála Narození Panny Marie, půdorys
72. **Tournai**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
73. **Bruggy**, kostel Panny Marie, půdorys
74. **Antverpy**, katedrála Panny Marie, půdorys
75. **Utrecht**, katedrála svatého Martina, půdorys
76. **Hertogenbosch**, katedrála svatého Jana, půdorys
77. **Basilej**, Basilejská katedrála (Basler Münster), půdorys
78. **Štrasburk**, katedrála Panny Marie (Notre-Dame), půdorys
79. **Freiburg**, katedrála Panny Marie, půdorys
80. **Halberstadt**, katedrála svatých Štěpána a Sixta, půdorys
81. **Altenberg**, katedrála Nanebevzetí Panny Marie, půdorys
82. **Lübeck**, kostel Panny Marie, půdorys
83. **Wismar**, kostel svatého Mikuláše, půdorys
84. **Zlatá Koruna**, klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie, půdorys
85. **Vysoké Mýto**, kostel svatého Vavřince, půdorys
86. **Kolín nad Labem**, kostel svatého Bartoloměje, půdorys
87. **Kutná Hora**, katedrála svaté Barbory, půdorys

88. **Amiens**, katedrála Panny Marie (Notre Dame), půdorys
89. **Amiens**, katedrála Panny Marie (Notre Dame), řez
90. **Kolín nad Rýnem**, katedrála sv. Petra, půdorys
91. **Kolín nad Rýnem**, katedrála sv. Petra, řez
92. **Praha**, katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, půdorys

XI. Seznam použité literatury a pramenů

ANCIEN 1984 — JEAN ANCIEN: Contribution à l'étude archéologique. Architecture de la cathédrale de Soissons. Soissons 1984

AUBERT 1910 — MARCEL AUBERT: Monographie de la cathédrale de Senlis. Senlis 1910

BARNES 1963 — CARL F. BARNES JR.: The Cathedral of Chartres and the Architect of Soissons. In: Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 22, No. 2 (May, 1963), 63–74

BATSFORD / FRY 1938 — HARRY BATSFORD / CHARLES FRY: The Cathedrals of England. London 1938

BENEŠOVSKÁ / HLOBIL / BRAVERMANOVÁ / CHOTĚBOR / KOSTÍLKOVÁ 1999 — KLÁRA BENEŠOVSKÁ, IVO HLOBIL, MILENA BRAVERMANOVÁ, PETR CHOTĚBOR, MARIE KOSTÍLKOVÁ: Petr Parlér / Svatovítská katedrála 1356 – 1399. Praha 1999

BENEŠOVSKÁ 1994 — KLÁRA BENEŠOVSKÁ: Gotická katedrála. In: Katedrála sv. Víta v Praze: k 650. výročí založení. Praha 1994

BENEŠOVSKÁ 2000 — KLÁRA BENEŠOVSKÁ: Petr Parlér v interpretaci Václava Mencla. In: Pocta Václavovi Menclovi, Zborník štúdií k otázkam interpretácie stredoeurópskeho génia. Bratislava 2000

BIAŁOSTOCKI 2011 — JAN BIAŁOSTOCKI: Sztuka XV wieku od Parlerów do Dürera. Warszawa 2011.

BIDEAULT / LAUTIER 1987 — MARYSE BIDEAULT / CLAUDINE LAUTIER: Ile-de-France gothique, Paris 1987, 293–310

BIRNBAUM 1929 — VOJTĚCH BIRNBAUM: Kdy přišel Petr Parlér do Prahy? In: Umění 2. Praha 1929

BONY 1947 — JEAN BONY: La collégiale de Mantes. In: Congrès archéologique, 1947, 163–217

BONY 1983 — JEAN BONY: French Gothic Architecture of the 12th and 13th Centuries. University of California Press, Berkeley, 1983, 149–159

BORG / MARK 1973 — ALAN BORG / ROBERT MARK: Chartres Cathedral: A Reinterpretation of Its Structure. In: The Art Bulletin, Vol. 55, No. 3 (Sep., 1973), 367–372

BORK / MARK / MURRAY 1997 — ROBERT BORK / ROBERT MARK / STEPHEN MURRAY: The Openwork Flying Buttresses of Amiens Cathedral: "Postmodern Gothic" and the Limits of

Structural Rationalism. In: *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 56, No. 4 (Dec., 1997), 478–493

BOUILLARD 1724 — JACQUES BOUILLARD: *Histoire de l'abbaye royale de Saint-Germain-des-Prés*. Paris 1724

BRADLEY / PEVSNER / SCHOFIELD 2003 — SIMON BRADLEY / NIKOLAUS PEVSNER / JOHN SCHOFIELD: *The Buildings of England – London 6: Westminster*. London 2003, 105–207

BRANIŠ 1907 — JOSEF BRANIŠ: *Svatá Koruna, bývalý klášter cisterciánský*, Praha 1907

BRANNER 1960 — ROBERT BRANNER: *Burgundian Gothic*. London 1960, 31

BRANNER 1962 — ROBERT BRANNER: *The Cathedral of Bourges and its Place in Gothic Architecture*, Paris 1962

BRANNER 1962 — ROBERT BRANNER: *The Labyrinth of Reims Cathedral*. In: *Society of Architectural Historians Journal* 21, 1962, 18–25

BRUNET 1928 — ÉMILE BRUNET: *La restauration de la cathédrale de Soissons*. In: *Bulletin Monumental* 87, 1928, 65–99

BRUNO 2010 — KLEIN BRUNO: *The Beginnings of Gothic Architecture in France and its Neighbors*. In: ROLF TOMAN: *Gothic Architecture, Sculpture, Painting*, 2010, 40–41

BRUZELIUS 1987 — CAROLINE BRUZELIUS: *The Construction of Notre-Dame in Paris*. In: *Art Bulletin* (1987), 540–569

BRUZELIUS 1994 — CAROLINE BRUZELIUS: *L'abbaye de Longpont*. In: *Congrès archéologique de France*, vol. 148:2, 1994, 431–443

BUMPUS 1909 — THOMAS FRANCIS BUMPUS: *The Cathedrals and Churches of Belgium*. London 1909, 138–144

BURCKHARDT 1996 — TITUS BURCKHARDT: *Chartres and the birth of the cathedral*, 1996

CAVINESS 1984 — MADELINE CAVINESS: *Saint-Yved of Braine: the primary sources for dating the Gothic Church*. In: *Speculum*, vol. 59, 1984, 524–548

CLARK / MARK 1984 — WILLIAM W. CLARK: *The First Flying Buttresses: A New Reconstruction of the Nave of Notre-Dame de Paris*. In: *Art Bulletin*, Vol. 66, No. 1, 47–65

CLARK 1979 — WILLIAM W. CLARK: *Spatial Innovations in the Chevet of Saint-Germain-des-Prés*. In: *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1979), 348–365

CLARK 1983 — WILLIAM W. CLARK: *The Architecture of Laon Cathedral*. London 1983

CONANT 1929 — KENNETH JOHN CONANT: *Mediaeval Academy Excavations at Cluny*. In: *Speculum*, Vol. 4, No. 2 (Apr., 1929), 168–176

- COURAJOD 1876 — LOUIS COURAJOD: Le pavage de l'église d'Orbais. In: *Revue Archeologique*, Vol. 31, 1876, 180–189
- DAVIS 1998 — MICHAEL T. DAVIS: *Splendor and Peril: The Cathedral of Paris, 1290–1350*. In: *The Art Bulletin* (1998), 34–66
- DESCHAMPS 1949 — ERNEST-THÉODORE VALENTIN DESCHAMPS: *La cathédrale d'Auxerre*. Paris 1949
- DOMENJO 1968 — ANDRÉ DOMENJO: *Cathédrale Saint-Just Saint-Pasteur*. Narbonne, 1968
- DUCHESNE / HUMEAU 2011 — PATRICIA DUCHESNE / JEAN-MARIE HUMEAU: *Église Sainte-Marie-Madeleine – Domont*. In: *Domont, Paroisse de Domont*, 2011, 58
- FRANKL 2000 — PAUL FRANKL: *Gothic Architecture*. London 2000
- GARDNER 1982 — STEPHEN GARDNER: *The Nave Galleries of Durham Cathedral*. In: *The Art Bulletin*, Vol. 64, No. 4 (Dec., 1982), 564–579
- GARRIGOU-GRANDCHAMP 1991 — PIERRE GARRIGOU-GRANDCHAMP: *Les Maisons Canoniales De Saint-Quiriace À Provins*. In: *Provins et sa région*, 145, 1991. 65–115
- GRODECKI 1946 — LOUIS GRODECKI: *Saint-Germain des Prés*. In: *Nefs et Clochers*, 1946, nepag.
- GRODECKI 1976 — LOUIS GRODECKI: *Les arcs -boutants de la cathédrale de Strasbourg et leur origine*. In: *Gesta*, Vol. 15, No. 1/2, *Essays in Honor of Sumner McKnight Crosby* (1976), 43–51
- HARVEY 1961 — JOHN HARVEY: *English Cathedrals*. Batsford 1961
- HÉLIOT 1972 — PIERRE HÉLIOT: *Le chevet de la cathédrale de Laon, ses antécédents français et ses suites*. In: *Gazette des Beaux Arts*, 79, 1972, 193–215
- HENRIET 1982 — JACQUES HENRIET: *La cathédrale Saint-Etienne de Sens. Le parti du premier maître et les campagnes du XIIe. siècle*. In: *Bulletin monumental*, 140, 1982, 81–174; 152–212
- HENRIET 1985 — JACQUES HENRIET: *Un edifice de la première génération gothique: l'abbatiale de Saint-Germer-de-Fly*. In: *Bulletin monumental*, 143, 120–125; 134–135
- HLOBIL 2006 — IVO HLOBIL: *Katedrála sv. Víta v Praze*. London 2006
- HOUSEN 2004-2005 — JEAN HOUSEN: *Tournai - cathédrale Notre-Dame*. In: *Bulletin de la Commission royale des monuments, sites et fouilles*, 2004-2005, 55–57
- CHOTĚBOR/SVOBODA 1990 — PETR CHOTĚBOR / JIŘÍ SVOBODA: *Pražský hrad*. Praha 1990
- CHYTIL 1886 — KAREL CHYTIL: *Petr Parléř a mistři gmündští*. Praha 1886
- JAMES 1990 — JOHN JAMES: *Chartres, the masons who built a legend*. London, Boston 1982

- JAMES 1992 — JOHN JAMES: Evidence for Flying Buttress before 1180. In: *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 51, No. 3 (Sep. 1992), 261–287
- JANTZEN 1962 — HANS JANTZEN: *High Gothic; the Classic Cathedrals of Chartres, Reims, Amiens*. New York 1962
- KIMPEL / SUCKALE 1995 — DIETER KIMPEL / ROBERT SUCKALE: *Die gotische Architektur in Frankreich 1130 – 1270*. München 1995
- KIMPEL 1990 — DIETER KIMPEL: *L'architecture gothique en France 1130-1270*. Paris 1990
- KLEIN 2000 — BRUNO KLEIN: Počátky a formování gotické architektury ve Francii a v sousedních zemích. In: *Gotika*. Praha 2000
- KOP/RYNEŠ / WIRTH 1945 — FRANTIŠEK KOP / VÁCLAV RYNEŠ / ZDENĚK WIRTH: *Metropolitní chrám sv. Víta*. Praha 1995
- KOSTÍLKOVÁ / PETRASOVÁ 1999 — MARIE KOSTÍLKOVÁ / TAŘÁNA PETRASOVÁ: *Jednota pro dostavění Chrámu sv. Víta na Hradě pražském, Edice pramenů I. 1842–1871. Fontes historiae atrium VIII*. Praha 1999
- KOTÍKOVÁ 1940 — ZUZANA KOTÍKOVÁ: *Katedrála sv. Víta: architektura, plastika*. Praha 1940
- KOTRBA 1971 — VIKTOR KOTRBA: *Kdy přišel Petr Parléř do Prahy?* In: *Umění* 19. Praha 1971
- KUSABA 1989 — YOSHIO KUSABA: *Some Observations on the Early Flying Buttress and Choir Triforium of Canterbury Cathedral*. In: *Gesta*, Vol. 28, No. 2 (1989), 175–189
- KUTHAN / ROYT 2011 — JIŘÍ KUTHAN / JAN ROYT: *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha / Svatyně českých patronů a králů*. Praha 2011
- KUTHAN 1975 — JIŘÍ KUTHAN: *Gotická architektura v jižních Čechách / Zakladatelské dílo Přemysla Otakara II*. Praha 1975
- KUTHAN 1983 — JIŘÍ KUTHAN: *Počátky a rozmach gotické architektury v Čechách*. Praha 1983
- KUTHAN 1994 — JIŘÍ KUTHAN: *Gotická architektura v době posledních Přemyslovců / Města – Hrady – Kláštery – Kostely*. Praha 1994
- LACROIX 1947 — MARCEL LACROIX: *La Collégiale St Martin-de-Champeaux (Seine-et-Marne): Monument historique XIIe-XIIIe siècles*. Paris 1947
- LAMBIN 1901 — ÉMILE LAMBIN: *La première floraison de l'art gothique : l'église de Saint-Leu-d'Esserent*. In: *Gazette des beaux-arts*, 25 (1901), 305–317
- LAUTIER 1977 — CLAUDINE LAUTIER: *L'église de Saint-Amand-sur-Fion*. In: *Congrès archéologique de France. 135e session, Champagne. 1977*. Paris, 1980, 742–761

- LEFÈVRE-PONTALIS 1905 — EUGÈNE LEFÈVRE-PONTALIS: Saint-Leu-d'Esserent. In: Congrès archéologique, 72, 1905, 121–129
- LEFÈVRE-PONTALIS 1911 — EUGÈNE LEFÈVRE-PONTALIS: Cathédrale de Soissons. In: Congrès archéologique de France, 7, 1911, 318–337
- LEFÈVRE-PONTALIS 1919 — EUGÈNE LEFÈVRE-PONTALIS: L'origine des arcs boutants. In: Congrès archéologique de France, 82, 1919, 367–396
- LHEURE 2010 — MICHEL LHEURE: Le rayonnement de Notre-Dame de Paris dans ses paroisses 1170-1300. Paris 2010, 32–35
- LÍBAL / ZAHRADNÍK 1999 — DOBROSLAV LÍBAL / PAVEL ZAHRADNÍK: Katedrála svatého Víta na Pražském hradě. Praha 1999
- LÍBAL 1948 — DOBROSLAV LÍBAL: Klášter Zlatá Koruna. Praha 1948
- LÍBAL 1983 — DOBROSLAV LÍBAL: Architektura. In: Praha středověká. Čtvero knih o Praze. Praha 1983
- LÍBAL 1984 — DOBROSLAV LÍBAL: Gotická architektura. In: Dějiny českého výtvarného umění I / 1. Praha 1984
- LÍBAL 2001 — DOBROSLAV LÍBAL: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001
- MARK / YUN-SHENG 1985 — ROBERT MARK / HUANG YUN-SHENG: High Gothic Structural Development: The Pinnacles of Reims Cathedral. In: Science and technology in medieval society, New York 1985, 125–139
- MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ 2000 — JANA MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ: Basilika sv. Víta, Václava, Vojtěcha a P. Marie. In: Pavel Vlček (ed.): Umělecké památky Prahy / Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000
- MCGEE 1986 — DAVID J. MCGEE: The early vaults of Saint-Étienne at Beauvais. In: Journal of the Society of Architectural History, vol. 45, 1986, 20–31
- MIGNON 1970 — JACQUES MIGNON: La cathédrale Saint-Michel. In: Brabant, revue trimestrielle de la Fédération touristique, n° 5, 1970, 54–61
- MURRAY 1980 — STEPHEN MURRAY: The Choir of the Church of St.-Pierre, Cathedral of Beauvais: A Study of Gothic Architectural Planning and Constructional Chronology in Its Historical Context. In: The Art Bulletin 62, December 1980, 533–551
- MURRAY 1986 — STEPHEN MURRAY: The choir of Saint-Étienne at Beauvais. In: Journal of the Society of Architectural History, vol. 45, 1986, 20–31
- MUSSAT 1981 — ANDRÉ MUSSAT: La cathédrale du Mans. Paris, 1981

- NIKOLINAKOU / TALLON / OCHSENDORF 2005 — MARIA-AIKATERNINI NIKOLINAKOU / ANDREW J. TALLON / JOHN A. OCHSENDORF: Structure and Form of Early Gothic Flying Buttress. In: *Revue européenne de génie civil*. Volume 9 – 2005, 1191–1217
- PASQUIER 1921 — VICTOR PASQUIER: L'église et l'abbaye de Saint-Père de Chartres notice historique et guide. Chartres, 1921
- PAVEL 1968 — JAKUB PAVEL: Chrám sv. Víta v Praze. Praha 1968
- PESSIN 1978 — MARC PESSIN: The Twelfth-Century Abbey Church of Saint-Germer-de-Fly. In: *Gesta*, XVII, 1978, 71
- PEVSNER / NAIRN 2003 — NIKOLAUS PEVSNER / IAN NAIRN: The Buildings of England – Sussex. London 2003, 276–280
- PIJOAN 1983 — JOSÉ PIJOAN: Dějiny umění / 4. Praha 1983
- PLAGNIEUX 1992 — PHILLIPE PLAGNIEUX: Les arcs-boutants du xiie siècle de l'église de Domont. In: *Bulletin monumental*, 150, no III, juillet-septembre 1992, 209–222
- PLAGNIEUX 2000 — PHILIPPE PLAGNIEUX: L'abbatiale de Saint-Germain-des-Prés et les débuts de l'architecture gothique. In: *Bulletin monumental*, 158, 2000. 6–88
- PODLAHA / HILBERT 1906 — ANTONÍN PODLAHA / KAMIL HILBERT: Soupis památek historických a uměleckých: Metropolitní chrám svatého Víta. Praha 1906
- POCHE / KROFTA 1956 — EMANUEL POCHE / JAN KROFTA: Na Slovanech / Stavební a umělecký vývoj pražského kláštera. Praha 1956
- PORÉE 1907 — CHARLES PORÉE: Saint-Eusèbe. In: *Congrès archéologique*, 1907, 188–193
- PORÉE 1907 — CHARLES PORÉE: Saint-Germain. In: *Congrès archéologique*, 1907, 182–188
- POUSSIN 1857 — CLOVIS POUSSIN: Monographie de l'abbaye et de l'église de St. Rémi de Reims. Lemaine–Canart 1857, 1–279
- PRACHE 1972 — ANNE PRACHE: Les Arcs - boutants au XIIe siècle. In: *Gesta*, Vol. 15, No. 1/2, *Essays in Honor of Sumner McKnight Crosby* (1976), 31–42
- PRACHE 1977a — ANNE PRACHE: L'art dans la Champagne du Nord. In: *Congrès archéologique de France*, 135e, 1977, Champagne, 9–51
- PRACHE 1977b — ANNE PRACHE: L'église Notre-Dame-en-Vaux de Chalons. In: *Congrès archéologique de France*, 135e, 1977, Champagne, 279–297
- PRACHE 1978 — ANNE PRACHE: Saint-Remi De Reims: L'oeuvre De Pierre De Celle Et Sa Place Dans L'architecture Gothique. In: *Société française d'archéologie Bibliothèque*, no. 8 (1978), 1–164
- PRACHE 1991 — ANNE PRACHE: L'architecture de l'abbaye de Saint-Denis. In: *Les Dossiers d'archéologie* 158, mars 1991, 34–53

- PRACHE 1994 — ANNE PRACHE: Saint-Yved de Braine. In: Congrès archéologique de France, vol. 148, 1994, 105–118
- PRACHE 2001 — ANNE PRACHE: L'architecture de la collégiale de Mantes au XIIe siècle. In: Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France, 2001, 174–175
- RAVAUX 2001 — JEAN-PIERRE RAVAU: La Cathédrale Saint-Étienne de Châlons-en-Champagne. Paris, 2001
- RYNCK 2005 — PATRICK RYNCK: The Cathedral of Our Lady in Antwerp. Ghent 2005
- SALLET 1944 — FRANCIS SALLET: Voulton. In: Bulletin monumental, CII, 1944, 91–115
- SANDRON 2001 — DANY SANDRON: Picardie gothique. Paris 2001, 215–227
- SEVERENS 1975 — KENNETH W. SEVERENS: The Continuous Plan of Sens Cathedral. In: The Journal of the Society of Architectural Historians, 1975, 198–207
- STANLEY 2006 — DAVID J. STANLEY: The Original Buttressing of Abbot Suger's Chevet at the Abbey of Saint-Denis. In: Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 65, No. 3 (Sep., 2006), 334–355
- SUCHÝ 2003 — MAREK SUCHÝ: Solutio Hebedomadaria Pro Structura Templi Pragensis I. / Stavba svatovítské katedrály v letech 1372 – 1378, díl I. In: Castrum Pragense V. Praha 2003
- TEMKO 1995 — ALLAN TEMKO: Notre-Dame of Paris. Paris 1995
- TIMBERT 2004 — ARNAUD TIMBERT: Le déambulatoire de la collégiale Saint-Quiriace de Provins. In: Bulletin Monumental 162-3, 2004, 163–173
- TIMBERT 2006 — ARNAUD TIMBERT: Le Chevet De La Collégiale Saint-Quiriace De Provins: L'oeuvre D'Henri Ier Le Libéral. In: Bulletin Monumental 164, 2006, 243–60
- TIMBERT 2011 — ARNAUD TIMBERT: La Cathédrale Notre-Dame de Noyon: Cinq années de recherches Société Historique, Archéologique et Scientifique de Noyon. Noyon 2011, 4–5
- TITUS 1988 — HENRY B. TITUS: The Auxerre Cathedral Chevet and Burgundian Gothic Architecture. In: JSAH, 47, March 1988, 45–56
- TOMAN 2005 — RALF TOMAN: Gotika: architektura, sochařství, malířství. Praha 2005
- TOMEK 1861 — VÁCLAV VLADIVOJ TOMEK: Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském. In: Památky IV/2 (roč. VIII). Praha 1861
- TRIBHOUT 1970 — ANDRÉ TRIBHOUT: Moret-sur-Loing: son église, 1970, 1–21
- ULLMAN 1987 — ERNST ULLMANN: Svět gotické katedrály. Praha 1987
- UPČ 4 — EMANUEL POCHE: Umělecké památky Čech 4. Praha 1977
- VERMAND 1987 — DOMINIQUE VERMAND: La Cathédrale Notre-Dame de Senlis au xiiie siècle : étude historique et monumentale. Senlis, Société d'Histoire et d'Archéologie de Senlis 1987

- VILLES 1980 — ALAIN VILLES: L'ancienne abbatiale Saint-Pierre d'Orbais In: Congrès archéologique de France. 135e session. Champagne. 1977, Société française d'archéologie, Paris 1980, 549–589
- VILLES 2007 — ALAIN VILLES: La Cathédrale Saint-Étienne de Châlons-en-Champagne. Langres 2007
- VITET / RAMÉE 1845 — LUDOVIC VITET / DANIEL RAMÉE: Monographie de l'église Notre-Dame de Noyon. Paris 1845
- VLČEK 2000 — PAVEL VLČEK (a kol.): Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, 106–107
- VLČEK 2004 — PAVEL VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- WOLFE / MARK 1974 — MAURY WOLFE / ROBERT MARK: Gothic Cathedral Buttressing: The Experiment at Bourges and Its Influence. In: Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 33, No. 1 (Mar., 1974), 17–26
- WOLFE / MARK 1974 — MAURY WOLFE / ROBERT MARK: The Collapse of the Vaults of Beauvais Cathedral in 1284. In: Speculum, 1976, 462–476
- WOLFF 2005 — ARNOLD WOLFF: Der Dom zu Köln. Köln 2005
- ZAP 1868 — KAREL VLADISLAV: Popis královského hradu, hlavního chrámu u sv. Víta a všech jiných kostelův a světských stavení na Hradčanech v Praze. Praha 1868
- ZAP 1868 — KAREL VLADISLAV: Pražský hlavní chrám sv. Víta, jeho nynější stav a potřeba, aby se již ruka přiložila k dostavění této nejpřednější svatyně v zemi České. Praha 1868